

**SON DÖNEM OSMANLI MİMARLIĞI'NDA BATILI KLASİK
ORANLARIN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA:
SULTAN II. ABDÜLHAMİD DEVRİ (1876-1909)
HÜKÜMET KONAKLARINDA
SÜTUN DÜZENİ ANALİZİ**

Önder AYDIN

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**HAZİRAN 2006
ANKARA**

Önder AYDIN tarafından hazırlanan “SON DÖNEM OSMANLI MİMARLIĞI’NDA BATILI KLASİK ORANLARIN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: SULTAN II. ABDÜLHAMİD DEVRİ (1876-1909) HÜKÜMET KONAKLARINDA SÜTUN DÜZENİ ANALİZİ” adlı bu tezin Doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

M. Şehinçil

Yrd. Doç. Dr. E. Nihal ÇETİNTÜRK

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: : Prof. Dr. İbrahim NUMAN

İbrahim Numan

Üye : Prof. Dr. Ziya UTKUTUĞ

Ziya Utkutuğ

Üye : Doç. Dr. Mustafa AKPOLAT

Mustafa Akpolat

Üye : Doç. Dr. Gül ASATEKİN

Gül Asatekin

Üye : Yrd. Doç. Dr. E. Nihal ÇETİNTÜRK

M. Şehinçil

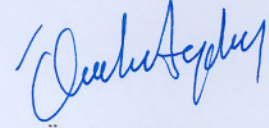
Tarih : 20/06/2006

Şehinçil

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Önder AYDIN

**SON DÖNEM OSMANLI MİMARLIĞI'NDA BATILI KLASİK
ORANLARIN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA:
SULTAN II. ABDÜLHAMİD DEVRİ (1876-1909)
HÜKÜMET KONAKLARINDA
SÜTUN DÜZENİ ANALİZİ
(Doktora Tezi)**

Önder AYDIN

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Haziran 2006**

ÖZET

Osmanlı Mimarlığında 18. yy ile birlikte başlayan batılaşma, 19.yy'ın sonlarında doruk noktasına ulaşmıştır. Bu kapsam içinde Osmanlı'da varolan Klasik mimarlık, özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876-1909), üstlendiği merkezi devleti tüm imparatorlukta temsil etme misyonuyla ayrı bir önem kazanmıştır. Merkezi devlet tarafından tercih edilen Klasik mimarlıkla taşrada birçok hükümet konağı, okul, askeri bina, hapishane, hastane vs. inşa edilmiştir. Klasik mimarlığın belirli kurallar, düzenler ve oranlardan oluşan bir sistematiğe dayanması, bu “mimari yorumlamayı” incelemeyi daha ilginç hale getirmiştir. Klasik mimarlığın temel prensiplerinin Osmanlı'da uygulanıp uygulanmadığını analiz etmek, Osmanlı mimarlığının batıyı ithal ediş biçimini analitik bir biçimde ortaya koymak anlamına gelmektedir. Bu tez çalışması, güçlü bir geleneğe sahip olan Osmanlı mimarlığının, batılı Klasik mimarlığın temel prensiplerinden uzaklaşmadan, kuralları olan ve belli oran yasalarına riayet eden bir klasisist yorumu uyguladığını ispatlamayı amaçlamıştır. Çalışma alanı olarak, Osmanlı taşrasının en nitelikli temsil yapıları olan hükümet konakları seçilmiştir. Bu dönemden günümüze kalan Anadolu örnekleri

üzerinde, sütun düzenlerinin öncelikle biçimsel olarak varlığının araştırılması; sonrasında ise yapılan ölçüm ve hesaplamalarla, Klasik mimarlık kuramcılarının belirledikleri sütun düzeni kural ve oranlarının sayısal olarak analiz edilmesi, tezin yöntemi olmuştur. Tez çalışmasında, 19.yy sonu Osmanlı mimarlığının, incelenen örnekler bazında, batılı Klasik sütun düzen ve oranlarını, orijininden uzaklaşmayarak yorumladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bilim Kodu : 803.1.101
Anahtar Kelimeler :Osmanlı mimarisi, Klasik mimarlık, oran, sütun düzenleri
Sayfa Adedi : 126
Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. E. Nihal Çetintürk

**A RESEARCH ON THE USE OF CLASSICAL PROPORTIONS
IN THE LATE OTTOMAN ARCHITECTURE:
THE ANALYSIS OF COLUMN ORDERS
IN THE GOVERNMENT BUILDINGS
OF SULTAN ABDÜLHAMİD II PERIODS(1876-1909)
(Ph.D.Thesis)**

Önder AYDIN

**GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
June 2006**

ABSTRACT

Westerization in the Ottoman architecture, which began in the 18th century, reached its peak towards the end of the 19th century. Within this framework, classical architecture of the Ottoman era, gained importance, especially during the reign of Sultan Abdülhamid II (1876-1909), with the mission he undertook to represent the central government throughout the empire. Numerous government buildings, schools, military buildings, prisons, hospitals, etc., in the rural areas were constructed in the classical architecture preferred by the central government. The classical architecture was based on the systems of certain rules, orders and proportions and made it more interesting to study this “architectural interpretation”. Analyzing if the basic principles of classical architecture were implemented in the Ottoman empire means the analytic expression of how the Ottoman architecture incorporated the western architecture. The objective of this thesis study is to prove how the Ottoman architecture, with its powerfull tradition, applied a classicist interpretation with its own rules and by observing the specific proportion rules, without veering away from the basic principles of the western classical architecture. Government buildings in the rural areas, which are best representations of the

Ottoman architecture, were chosen as the objects of our study. The method applied in this thesis was the research of the existence of the shapes of the column orders of the examples in Anatolia which we have inherited from this era today, then numerical analyses of the rules and proportions of the columns determined by the theoreticians of the classical architecture with the measuring and calculations made on them. From the study conducted on the examples it was concluded that the Ottoman architecture, towards the end of the 19th century, interpreted the western classical column orders and proportions without veering away from its origin.

Science Code : 803.1.101

Key Words : Ottoman architecture, classical architecture, proportion, column orders

Page Number: 126

Adviser : Asst. Prof. Dr. E. Nihal Çetintürk

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla ben yönlendiren danışman Hocam Yrd.Doç.Dr. Nihal Çetintürk’e, Tez İzleme Komitesinde yer alarak, tez çalışmasında büyük katkıları olan Hocalarım Prof. Dr. Ziya Utkutuğ ve Doç. Dr. Mustafa Akpolat’a, değerli görüşleriyle bana destek veren Hocam Prof Dr. İbrahim Numan’a; yine değerli görüşleriyle tez çalışmasına zenginlik katan Doç. Dr. Gül Asatekin’e; geçmişte verdiği Mimarlık Kuramları dersleriyle ufkumu genişleten Hocam Doç.Dr. Leyla Baydar’a ve beni her konuda sınırsız sabırla destekleyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışma Gazi Üniversitesi’nin 06-2003/49 kodlu “Tanzimat Sonrası Hükümet Konakları” isimli bilimsel araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Sağladığı cihaz, araç-gereç ve maddi olanaklar nedeniyle Gazi Üniversitesi’ne teşekkür ederim.

Türkiye’nin her bölgesinde gerçekleştirilen bina ölçüm ve tespit çalışmaları sırasında yardımlarını esirgemeyen, başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere, Kültür ve Turizm, Adalet, ve Milli Eğitim Bakanlıklarının merkez ve taşra teşkilatı ile yöre Üniversitelerine ve adı geçen kurumların konuksever tüm görevlilerine teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiv
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xvi
1. GİRİŞ	1
2. MİMARLIKTAKİ ORAN.....	11
2.1. Mimarlıkta Oran Kavramı.....	11
2.2. Mimarlıkta Matematikten Elde Edilen Oranlar.....	15
2.2.1. Müzikten alınan oranlar.....	15
2.2.2. Aritmetik oranlar	19
2.2.3. Geometrik oranlar	21
2.3. Mimarlıkta İnsan Bedeninden Elde Edilen Oranlar.....	28
3. KLASİK MİMARLIKTAKİ SÜTUN DÜZENLERİ.....	32
3.1. Biçimsel Açıdan Sütun Düzenleri.....	35
3.1.1. Dor sütun düzeni.....	35
3.1.2. Toskan sütun düzeni.....	38
3.1.3. İyon sütun düzeni.....	40
3.1.4. Korint sütun düzeni.....	42
3.1.5. Kompozit düzen.....	42

Sayfa

3.2. Sütun Düzenlerinde Oran.....	44
3.2.1. Sütun düzenlerinde temel oran yasası: yükseklik – çap ilişkisi.....	44
3.2.2. Sütun elemanlarının oranları.....	48
3.2.3. Sütun aralıkları.....	49
3.3. Osmanlı Mimarlığı’nda Klasik Sütun Düzenleri.....	51
4. SULTAN II. ABDÜLHAMİT DEVRİ HÜKÜMET KONAKLARINDA SÜTUN DÜZENİ ANALİZİ.....	53
4.1. Kastamonu Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	53
4.1.1. Biçim analizi.....	53
4.1.2. Oran analizi.....	54
4.1.3. Değerlendirme.....	56
4.2. Ergani Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	57
4.2.1. Biçim analizi.....	57
4.2.2. Oran analizi.....	58
4.2.3. Değerlendirme.....	60
4.3. Sinop Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	61
4.3.1. Biçim analizi.....	61
4.3.2. Oran analizi.....	62
4.3.3. Değerlendirme.....	64
4.4. Sivas Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	65
4.4.1. Biçim analizi.....	65
4.4.2. Oran analizi.....	66
4.4.3. Değerlendirme.....	68

Sayfa

4.5. Kütahya Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	69
4.5.1. Biçim analizi.....	69
4.5.2. Oran analizi.....	70
4.5.3. Değerlendirme.....	73
4.6. Kalecik Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	74
4.6.1. Biçim analizi.....	74
4.6.2. Oran analizi.....	75
4.6.3. Değerlendirme.....	77
4.7. Çivril Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	78
4.7.1. Biçim analizi.....	78
4.7.2. Oran analizi.....	79
4.7.3. Değerlendirme.....	81
4.8. Milas Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	82
4.8.1. Biçim analizi.....	82
4.8.2. Oran analizi.....	83
4.8.3. Değerlendirme.....	85
4.9. Safranbolu Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	86
4.9.1. Biçim analizi.....	86
4.9.2. Oran analizi.....	87
4.9.3. Değerlendirme.....	89
4.10. Erdek Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	90
4.10.1. Biçim analizi.....	90
4.10.2. Oran analizi.....	91

Sayfa

4.10.3. Değerlendirme.....	93
4.11. Taşköprü Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	94
4.11.1. Biçim analizi.....	94
4.11.2. Oran analizi.....	95
4.11.3. Değerlendirme.....	97
4.12. Muğla Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	99
4.12.1. Biçim analizi.....	99
4.12.2. Oran analizi.....	100
4.12.3. Değerlendirme.....	105
4.13. Mesudiye Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	106
4.13.1. Biçim analizi.....	106
4.13.2. Oran analizi.....	107
4.13.3. Değerlendirme.....	109
4.14. Siverek Hükümet Konağı – Sütun Düzeni Analizi.....	110
4.14.1. Biçim analizi.....	110
4.14.2. Oran analizi.....	111
4.14.3. Değerlendirme.....	114
5. SONUÇ	115
KAYNAKLAR	120
EKLER.....	124
EK-1.....	125
ÖZGEÇMİŞ	126

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Klasik mimarlık kuramcılarına göre sütun yüksekliği/sütun çapı ilişkisi.....	47
Çizelge 3.2. Klasik mimarlık kuramcılarına göre sütun düzenlerinde kaide genişliği	48
Çizelge 3.3. Klasik mimarlık kuramcılarına göre sütun düzenlerinde başlık yüksekliği.....	49
Çizelge 3.4. Vitruvius’a göre tapınaklarda sütun aralıkları-sütun yüksekliği ilişkisi.....	50
Çizelge 3.5. Klasik mimarlık kuramcılarına göre sütun aralıkları.....	51

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Usûl-ü Mimari-i Osmani'de [1873] Süleymaniye Camii rolövesi.....	9
Şekil 1.2. Osmanlı İmparatorluk Müzesi (İstanbul Arkeoloji Müzesi) çizimleri	9
Şekil 2.1. Pisagor'un sayılarla belirlediği müzik aralıkları.....	15
Şekil 2.2. Alberti, Tempio Malaestiano – Rimini.....	16
Şekil 2.3. a-b Alberti, Palazzo Rucellai – Floransa.....	17
Şekil 2.4. Palladio, Palazzo Torre, Verona.....	18
Şekil 2.5. Palladio, Villa Foscari	19
Şekil 2.6. Fibonacci sayı dizisi.....	20
Şekil 2.7. Floransa katedralinin kubbesinin Fibonacci sayılarıyla oranlanması.....	20
Şekil 2.8. Quadratur kullanımına Ortaçağ'dan bir örnek.....	21
Şekil 2.9. İkizkenar üçgenle oluşturulmuş Triangulatur.....	22
Şekil 2.10. Altın üçgen.....	22
Şekil 2.11 Altın beşgen.....	23
Şekil 2.12. Serlio – Kilise Kapısı Önerisi.....	23
Şekil 2.13. Orhan Cezmi Tuncer- Selçuklu'da kullanılan üçgenler.....	24
Şekil 2.14. Orhan Cezmi Tunçer – Aksaray Sultan Han'da geometrik oran analizi.....	25
Şekil 2.15. a-b Buruciye Medresesi Taç Kapı Mukarnası, şematik görünüş ve plan.....	26
Şekil 2.16. Söylemezoğlu'nun Rüstem Paşa Camii Kesitinde yaptığı Quadratur analizi.....	27
Şekil 2.17. Leonardo Da Vinci- Vitruvius'a göre insan vücudunun oran şeması.....	28

Şekil	Sayfa
Şekil 2.18. F.D. Giorgio’nun etütleri.....	29
Şekil 2.19. Le Corbusier’in Modülör’u	30
Şekil 3.1. Serlio’nun beş düzeni.....	33
Şekil 3.2. Vignola’nın beş düzeni – “Regola” ‘sı.....	34
Şekil 3.3. Yunan mimarisinde Dor sütunu.....	36
Şekil 3.4. Dor sütun başlığı.....	37
Şekil 3.5. Dor sütun kaidesi.....	37
Şekil 3.6. Toskan sütun başlığı.....	39
Şekil 3.7. Toskan sütun kaidesi.....	39
Şekil 3.8. İyon sütun başlığı.....	41
Şekil 3.9. İyon sütun kaidesi.....	41
Şekil 3.10. Korint sütun başlığı.....	43
Şekil 3.11. Kompozit başlık.....	43
Şekil 3.12. Scamozzi – Sütun Düzenleri.....	46
Şekil 3.13. Vittone – Sütun Düzenleri.....	46
Şekil 3.14. Montani ve Boğos Şaşıyan Efendi’ler – Mahruti-Müstevi-Mücevheri düzenler.....	52
Şekil 4.1. Kütahya Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Plan.....	72
Şekil 4.2. Siverek Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Plan.....	113

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 1.1. a-b Yanya Hamidiye Kız Rüştîye Mektebi.....	5
Resim 4.1. Kastamonu Hükümet Konağı.....	53
Resim 4.2. Kastamonu Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	54
Resim 4.3. Kastamonu Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan	55
Resim 4.4. Ergani Hükümet Konağı.....	57
Resim 4.5. Ergani Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	58
Resim 4.6. Ergani Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan	59
Resim 4.7. Sinop Hükümet Konağı.....	61
Resim 4.8. Sinop Hükümet Konağı – Sütun başlığı.....	62
Resim 4.9. Sinop Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	63
Resim 4.10. Sivas Hükümet Konağı.....	65
Resim 4.11. Sivas Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	66
Resim 4.12. Sivas Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan	67
Resim 4.13. Kütahya Hükümet Konağı.....	69
Resim 4.14. Kütahya Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi	70
Resim 4.15. Kütahya Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe	71
Resim 4.16. Kalecik Hükümet Konağı.....	74
Resim 4.17. Kalecik Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	75
Resim 4.18. Kalecik Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan	76
Resim 4.19. Çivril Hükümet Konağı.....	78
Resim 4.20. Çivril Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	79
Resim 4.21. Çivril Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan.....	80

Resim	Sayfa
Resim 4.22. Milas Hükümet Konağı.....	82
Resim 4.23. Milas Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	83
Resim 4.24. Milas Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan.....	84
Resim 4.25. Safranbolu Hükümet Konağı.....	86
Resim 4.26. Safranbolu Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	87
Resim 4.27. Safranbolu Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan.....	88
Resim 4.28. Erdek Hükümet Konağı	90
Resim 4.29. Erdek Hükümet Konağı – Sütun başlığı ve kaidesi.....	91
Resim 4.30. Erdek Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan.....	92
Resim 4.31. Taşköprü Hükümet Konağı.....	94
Resim 4.32. Taşköprü Hükümet Konağı – Sütun başlığı ve kaidesi.....	95
Resim 4.33. Taşköprü Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan.....	96
Resim 4.34. Taşköprü, Sütun kaidesi-yeni kaplama malzemesi ilişkisi.....	97
Resim 4.35. Muğla Hükümet Konağı.....	99
Resim 4.36. Muğla Hükümet Konağı güney cephesi – Sütun başlığı ve alt bitiş.....	100
Resim 4.37. Muğla Hükümet Konağı kuzey cephesi – Sütun başlığı ve alt bitiş.....	100
Resim 4.38. Muğla Hükümet Konağı Sütunlu Giriş (Güney)– Cephe ve Plan.....	102
Resim 4.39. Muğla Hükümet Konağı Sütunlu Giriş (Kuzey)– Cephe ve Plan.....	104
Resim 4.40. Mesudiye Hükümet Konağı.....	106
Resim 4.41. Mesudiye Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi.....	107
Resim 4.42. Mesudiye Hükümet Konağı Sütunlu Giriş– Cephe ve Plan.....	108
Resim 4.43. Siverek Hükümet Konağı.....	110

Resim	Sayfa
Resim 4.44. Siverek Hükümet Konağı – Sütun kaidesi ve başlığı.....	111
Resim 4.45. Siverek Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe.....	112

1.GİRİŞ

İlber Ortaylı [2006], 19.yy'ı Osmanlı tarihinin en uzun yüzyılı olarak tanımlar: “Osmanlı’nın en hareketli, en sancılı ve yorucu dönemidir; geleceği hazırlayan önemli olaylar ve kurumlar bu yüzyılın tarihini oluşturmaktadır”. 19 yy, Deringil’e [2002] göre “yaklaşmakta olanı görmenin, neden kaçınmak gerektiğini bilmenin, ama yine de olayların akışına karşı koyamamanın öyküsüdür”.

19 yy’ın başat kavramı batılılaşmadır. Osmanlı 19. yy’a kadar yalnız teknik unsurları batıdan almayı kabul ettiği halde, 19. yy’da yönetim anlayışı, hukuk, eğitim başta olmak üzere birçok alanda batıyı model olarak seçmiştir [İnalcık, 1996]. Özellikle Tanzimat Fermanı, Osmanlı için geri dönülmez bir yola çıkışın dönüm noktasıdır.

19. yy’ın belki de en tartışmalı ve en ilginç kesitlerinden biri, son çeyreğidir. Dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid kimilerine göre “kızıl sultan”, kimilerine göre de “ulu hakan” dır [Georgeon, 2006; Armağan, 2006]. Bir tarafta meclisi kapatan, basını, hatta telgraf ve mektupları sansürleyen bir istibdat anlayışı, diğer tarafta Tanzimat hareketinin en büyük hukuk, idare ve eğitim reformları [Lewis, 2004; Georgeon, 2006; Armağan,2006]... Belki de Rauf Orbay Paşanın belirttiği gibi, II.Abdülhamid hakkında ne bugün, ne de gelecekte kesin bir hüküm verilemeyecektir [Armağan, 2006].

Abdülhamid devrinin(1876-1909) ideolojisi kısaca, İlber Ortaylı’nın [2006] ihtiyatlı batılılaşma olarak tanımladığı, gelenekle birlikte varolan modernleşmedir. Batılılaşmayı gerektiren faktörler dıştan gelen moda eğilimler değil, içte oluşan zorunluluklardır. Osmanlı İmparatorluğu varlığını sürdürebilmek için batıdan bazı modelleri almış, bazılarını da bilinçli olarak almamıştır. Örneğin Fransa İdare hukuku aynen alınırken, parlamentolu sistemden uzak durulmuştur. Elbetteki ortada pragmatik bir durum vardır ve teorik alanda imparatorluk batılılaşmaya henüz hazır değildir. Zaten dönemin aydınları geri kalmamak için batıdan modeller ithal etmekle birlikte, batıya ve batı düşüncesine kuşkuyla yaklaşmaktadır. Dolayısıyla durum

ihtiyatlı batılılaşmadır ve kendi saptadıkları ihtiyaçlar model ithalatında belirleyicidir [Ortaylı, 2006].

Reformist tutuma rağmen geçmişten gelen gelenekler ve kalıplardan da vazgeçilmemiştir. Yeni getirilen, çağdaş olanın yanında, eski yapılar da varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı geleneğini oluşturan temel etken İslam dinidir. İmparatorluğun, farklı dinlere, İslam içinde farklı mezhep ve tarikatlara mensup halklarının olduğu düşünüldüğünde, bu durum imparatorluğu ayakta tutma anahtarlarından biri olarak görülmektedir. Tanzimatla birlikte elde ettikleri haklarla, ülke içinde örgütlenen, güçlü olanaklara sahip misyonerler, hem halkın Hristiyanlaşmasına yol açmış, hem de uyguladıkları gizli, bölücü faaliyetlerle, başta Ermeniler olmak üzere hristiyan “tebanın” İmparatorluğa isyan etmesine neden olmuşlardır. Bir başka sorun ise Müslüman halkın İslam’dan ne anladığıdır. Farklı mezhepler, tarikatlar, hurafeler, varolan etnik farklılaşmaları arttıran etkenler olarak ortaya çıkmıştır. Devlet, resmi din olarak kabul ettiği Hanefi mezhebini öğretecek hocalar yetiştirmiş, bunları imparatorluğun öncelikle hassas ve problemli yerleri olmak üzere, tüm bölgelerine tayin etmiştir. Ayrıca Şeyhülislamlik tarafından, tüm dini faaliyetleri denetlenmiş, bu kurumun denetimi dışında hiçbir yayının basılmasına izin verilmemiştir¹. Dolayısıyla Hanefi mezhebi, dönemin Osmanlı İmparatorluğu halkının “Osmanlılaştırma”sında önemli harçlardan biridir ve yalnızca şeriatı uygulamak için değil, imparatorluğun ayakta kalabilmesi için kullanılmıştır² [Deringil, 2002].

Modernleşme için gördükleri temel model ise, Japonya, Rusya ve Avusturya’da olduğu gibi modern monarşidir. Burada asıl hedef yeni işlevlerle donatılmış, “devlet mitolojisi” yaratmaktır. Dolayısıyla, öncelikle bunu halka yayacak insanların eğitimi

¹ İttihat ve Terakki Partisinin, Sultan II. Abdülhamid’i tahttan indirirken gösterdiği iki nedenden biri, Sultan’ın Kuran-ı Kerim yaktırmasıdır. Oysa bunlar gerçeğine uygun olmayan, izinsiz basılan yayınlardır. “Laik” İttihat ve Terakki’nin “panislamist” Abdülhamid’i tahttan indirme gerekçesi ise bir kara mizah örneğidir [Deringil, 2002, Armağan, 2006].

² Şeriat, dönemin ideolojilerini belirleyen ve muhafazakarlıklarıyla bilinen Ahmet Cevdet Paşa ve Küçük Said Paşa için bile akışkan bir kavramdır. Ahmet Cevdet Paşa “...değişen zamanların bazı şeriat kurallarını değiştirmesi nedeniyle, bir yüzyıl öncenin yöntemlerini sürdürmek olanaksızdır...” demiş, Küçük Said Paşa ise “...Şeriat devletin temel kanunudur. Ancak şeriatın da öngördüğü gibi değişen zamanlara uygun önlemler almak gerekir...” biçiminde görüş belirtmiştir [Deringil, 2002].

gerekmektedir¹. Modern monarşinin kurulması ve meşrulaştırılmasında, demiryolları, telgraf, fabrikalar, nüfus sayımları, pasaport, buharlı gemiler, dünya fuarları, saat kuleleri ve batılı stillerle inşa edilmiş devlet yapıları, çağdaşlığın teknik araçları olarak kullanılmıştır [Deringil, 2002].

Tanzimat sonrasında öne çıkan en önemli kavramlardan biri de merkeziyetçilik [Tekeli ve İlkin, 1992]. Ülkede Tanzimat öncesinde varolan federatif yapıdan, merkezi devletin egemen olduğu bir yapıya geçilmiş; İmparatorluk toprakları çeşitli yıllarda çıkarılan nizamnamelerle (1858, 1864, 1871) vilayetlere bölünmüştür. Vilayetler bağlı livalardan, livalar bağlı kazalardan ve kazalar da bağlı köylerden oluşmaktadır. Bu tanzimde yer alan birimlerde, başta vali, mutasarrıf ve kaymakam olmak üzere tüm devlet memurları, merkezden atanarak ve maaşları yine merkezden ödenerek görevlendirilmiştir [Aktüre, 1983; Tekeli, 1983; Gündoğdu, 1988].

Söz konusu merkezi yapılanma, özellikle Osmanlı taşrasında önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Tanzimat sonrasında kente yeni bir düzen verilmiş, imparatorluğun varlığını, gücünü simgeleyen yeni yapılar, batılı klasik üslupla inşa edilmiştir [Yerasimos, 1999; Çelik, 1996]. Bu dönemdeki kent düzenlemelerinde genellikle şu yol izlenmiştir: Öncelikle şehrin eski kent merkezinin dışına, geniş, düz bir ana cadde açılmış (genellikle adı Hamidiye caddesi), bu cadde şehrin, varsa istasyonu veya limanı ile hükümet meydanını bağlamıştır. Caddenin üzerinde batılı yaşam tarzına uygun, altta vitrinli dükkanların bulunduğu klasik üsluplu konutlar inşa edilmiştir. Hükümet meydanında ise Hükümet konağı, redif dairesi, jandarma binası vs. gibi devlet yapıları ve saat kulesi yer almaktadır [Lory ve Popovic, 1999; Georgeon, 1999; Kaynar, 2000]. Hükümet konağı ve diğer resmi yapıların açılışları

¹ Eğitim, Abdülhamid devrinde en büyük gelişme gösteren konudur. Bu dönemde tüm İmparatorlukta ibtidaiyelerin (ilkokul) sayısı 200'den 9247'ye, rüştiyelerin (ortaokul) sayısı 250'den 900'e çıkmış; ayrıca 109 adet idadi (lise), yüksek okul pozisyonundaki mekteb-i şahaneler ve ilk üniversite Darülfünun açılmıştır [Armağan, 2006]. Bir taraftan dini eğitim ağırlıklı subyan mektepleri ve medreseler varlığını sürdürürken, diğer taraftan görece laik yeni okullar açılmıştır. Dönemin Şeyhülislamı 1887'de hazırladığı raporda, ibtidaiye ve rüştiyelerde Arapça ve din dersi olmamasını, idadi ve mekteb-i şahanelerde ise yetersiz olmasını eleştirmiştir [Deringil, 2002].

genellikle, temsil ettiği imparatorluğa uygun olarak, Sultan'ın cülus (tahta çıkış) kutlamalarında törenlerle gerçekleştirilmiştir¹.

II.Abdülhamid döneminde, kullanılan sembollerle iktidarın temsiliyeti önem kazanmıştır. Böylelikle, içte güçlü devletin varlığı, dışta ise batılı, modern, bir büyük imparatorluğun kabulü sağlanmış olacaktır. Kullanılan semboller arasında armaları ve tuğraları ile birlikte binalar, nişanlar, Hamidiye marşı, resmi törenler, İmparatorluk sancağı ve arması gibi elemanlar yer almaktadır. Görüldüğü üzere bu temsil görevinde mimarlık özel bir önem taşımaktadır. Uygulanan üslup olarak batılı klasik mimarlığın seçilmesi bilinçlidir. Özellikle Sultan Abdülaziz devrinde(1862-1876) yaygın olarak kullanılan egzotik, oryantalist üsluptan Abdülhamid döneminde uzak durulmaya çalışılmıştır. “Muasır” devlet imajını yakalamaya çalışan Osmanlı için “şarkın oryantalleştirilmesi” hiç istenilmeyen bir şeydir. Bu tepkiyi belki de en iyi anlatan, batılı ülkelere de gönderilen Yıldız fotoğraf albümleridir. Albümlerde yer alan binalar, insanlar, eğitim kurumları modernliği simgelemektedir [Deringil, 2002]. Bu anlamda Yanya Hamidiye Kız Rüştîye Mektebine ait 33 fotoğraflık albüm, tipik bir örnektir². Başlı açık, dönemine göre modern görünümlü kız öğrenciler ve batılı klasik üsluplu okul binası, Resim 1.1.(a) ve (b) ‘de görülmektedir.

Abdülhamid devrinde devlet üslubu haline gelen klasik mimarlığın Osmanlı’da yer bulması, Sultan II. Mahmud dönemiyle başlar. Bu dönemde Fransa’da egemen Ampir mimarlık, özellikle İmparatorluk sembolleriyle donatılmış, sadeleştirilmiş bir klasik mimarlık yorumudur³ [Isermeyer, 1977]. Osmanlı İmparatorluğu Fransa’dan aldığı Ampir mimarlığı, yüzyılın ortalarına dek tüm bina türlerinde kullanmıştır. Tanzimat sonrasında yaşanan üslup çoğulculuğu içinde, diğer stillerin yanında klasik

¹ Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi’nde konuyla ilgili belgeler bulunmaktadır. Örneğin Gebze Hükümet Konağının, II.Abdülhamid’in cülus günü olan Rumi 19 Ağustos’ta açılmasına dair belge (Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi, Fon Kodu: İ. HUS. , Dosya No: 28, Gömlek No: 1312 S-105) ve Ankara Hükümet Konağı’nın açılışı ile ilgili belge (Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi, Fon Kodu: DH.TMIK.S. , Dosya No: 14, Gömlek No:38, Tarih: 1315 Ca 6).

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Defterleri No: 404, Tarih: 1317. Ş. 16

³ Napolyon dönemi Fransa’sında, dünya imparatorluğu kurma fikri, Roma İmparatorluğuna öykünmeyi beraberinde getirmiştir. Antikite kökenli klasik sanat anlayışı, sanata, mimarlığa ve hatta Napolyon’un imparatorluğunun gündelik alanına (kıyafetler, küçük eşyalar, nişanlar vs) yansımıştır. Dolayısıyla imparatorluk stili olarak kullanılan bu mimarlığa Ampir (empire) denilmiştir [Hauser, 1953].

mimarlık yorumları da uygulanmaya devam etmiştir [Çelik, 1996; Batur, 1983]. Sultan II. Abdülhamid döneminde, özellikle devleti temsil eden yapılarda, klasik mimarlık üslup olarak seçilmiştir. Kullanılan klasik mimarlık yorumu, genel olarak daha da sadeleştirilmiş, bunun yanında Osmanlı İmparatorluk arması, tuğra, ayyıldız gibi sembollerle zenginleştirilmiş ampirdir [Ortaylı, 1984].

(a)

(b)

Resim 1.1 (a) ve (b) Yanya Hamidiye Kız Rüştiye Mektebi – 1901

Dönem mimarlığının batılı klasik üslubun etkisi altında şekillenmesini sağlayan nedenler arasında, Osmanlı'daki mimarlık ortamı da yer almaktadır. Hassa mimarlar ocağının 1840'larla birlikte etkisini kaybetmesiyle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nda mimar yetiştirme sorunu ortaya çıkmıştır. 1882 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi kurulana dek geçen 40 yıllık süreçte, yurt dışında eğitim gören Osmanlı mimarları ile yabancı mimarlar, dönem mimarlığının biçimlenmesinde rol oynamıştır. Sanayi-i Nefise Mektebinde, mimarlığın başında Beaux-Arts'dan mezun olmuş levanten mimar Alexandre Vallaury bulunmaktadır. Dolayısıyla mimarlık eğitimi, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, kadroları ve programıyla Beaux-Arts etkisi altındadır [Yavuz ve Özkan, 1983; Çelik, 1996]. Bu da mimarların tarihselci, akademik klasisizme uygun bir biçimde yetiştirildiği anlamına gelmektedir.

Tezin araştırma alanı olarak Türkiye sınırları içindeki, Sultan II. Abdülhamid devri hükümet konakları seçilmiştir¹. Bu dönemde devletin imar faaliyetlerinin önemli bir kısmı taşrasındadır ve taşrada hükümet konakları işlevi ve taşıdığı sembollerle devleti temsil eden, bulunduğu kentteki diğer binalara göre daha zengin, öne çıkan yapılarıdır. Başkentteki resmi binalara göre oldukça mütevazı olan hükümet konakları, genellikle iki katlıdır ve ortada geniş bir holün bulunduğu, makam odasının ikinci katta, girişin üstünde yer aldığı planlama anlayışına sahiptir [Batur, 1983]. Dönemin hükümet konaklarının içinde adliye (yeni kanunlara göre hizmet veren nizamiye mahkemeleri), umur-u nafia, ticaret ve ziraat, maarif, umur-u ecnebiye, jandarma ve defterdarlık yer almaktadır² [Ortaylı, 1984].

Hükümet konaklarıyla ilgili önemli bir konu, bu konakların kimler tarafından yaptırıldığı, tasarlandığı ve stil birliği oluşumunun nasıl sağlandığıdır. Genel olarak hükümet konaklarının kimler tarafından yapıldığı belli değildir. Osmanlı Arşivinde hükümet konaklarının para tahsisi, çeşitli izinler gibi konularda birçok belge bulunmasına karşın, yapıları tasarlayan mimarlar hakkında herhangi bir bilgi yoktur

¹ Aslında Hicaz'dan Tuna'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm vilayetlerinde, livalarında, kazalarında benzer niteliklere sahip klasik üsluplu Hükümet konakları inşa edilmiştir.

² O sırada müftülükler, kadılar ve dolayısıyla şer'i mahkemeler varlıklarını devam ettirmelerine karşın hükümet konağı içinde yer almamıştır. Bu durum, yeni getirilenin, "muasır" olanın laik olmasıyla bağlantılıdır [Ortaylı, 1984].

[Ortaylı, 1984]. Mimarı bilinen az sayıda hükümet konağında Kastamonu’da Vedat Tek [Batur, 2003], Kalecik’te Ermeni ustalar Ovenük, Onlük ve Kevük (Kevork?) [Biber, 2003], Çankırı’da ise İsmail Kalfa isimleri görülmektedir¹. Diğer taraftan projelerin ihale edilme-hazırlatılma süreci de aydınlatılamamıştır. O dönemde Nafia Nezaretine bağlı Ebniye müdürlükleri, devlet yapılarının inşa edilmesi ve kontrolüyle ilgilenmektedir. Taşrada da bu kurumlara bağlı birimler bulunmaktadır [Duymaz, 2002]. Ayrıca taşrada serbest mimarlık yapan mimarların varlığı bilinmekte olup; bunların sayısı 1895’te 79’dur² [Madran, 1994]. Hükümet konağı projelerinin Nafia Nezareti tarafından hazırlanıp ait olduğu vilayetteki sorumlularca mı uygulandığı, yoksa taşradan veya başkentten bir serbest mimara çizdirilip merkeze mi onaylatıldığı bilinmemektedir. Ancak kesin olarak bilinen bu sürecin merkezin denetimi altında olduğudur. Bu anlamda Osmanlı arşivinde bulunan, vilayetlerde inşa edilecek hükümet konaklarının devletin şeref ve itibarına uygun olması gerektiğini belirten belge ilginçtir³. Ayrıca hükümet konağı projelerinin ve keşif defterlerinin uygunluğunun kontrol edildiğine dair belgelere de Osmanlı arşivinde rastlanmaktadır.

Yapılan tespit çalışmalarında, Türkiye sınırları içinde, Sultan II. Abdülhamid devrinden günümüze kalan 30 adet hükümet konağına ulaşılmıştır. Bunlardan, taş sütunlu giriş düzenlemeleri olan, dolayısıyla sütun düzeni analizinin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan 14 konak (Kastamonu, Ergani, Sinop, Sivas, Kütahya, Kalecik, Çivril, Milas, Safranbolu, Erdek, Taşköprü, Muğla, Mesudiye, Siverek) tez çalışması kapsamına alınmıştır.

Bu tez çalışmasının amacı, Osmanlı İmparatorluğu’nun, mimarlığını bilinçli olarak klasik üslupla biçimlendirdiği Sultan II. Abdülhamid döneminde, batıyı ele alış biçimini ortaya koymaktır. Batıya ait öğelerin yalnızca tasvirici-deskriptif bir dökümünü yapmak yerine, klasik mimarlığın temeli olan oran, düzen yasalarının

¹ Çankırı hükümet konağının Kültür Bakanlığı tarafından 1976 yılında hazırlanan tescil fişinde yapının mimarı olarak Kır Efe lakaplı İsmail Kalfa ismi bulunmaktadır.

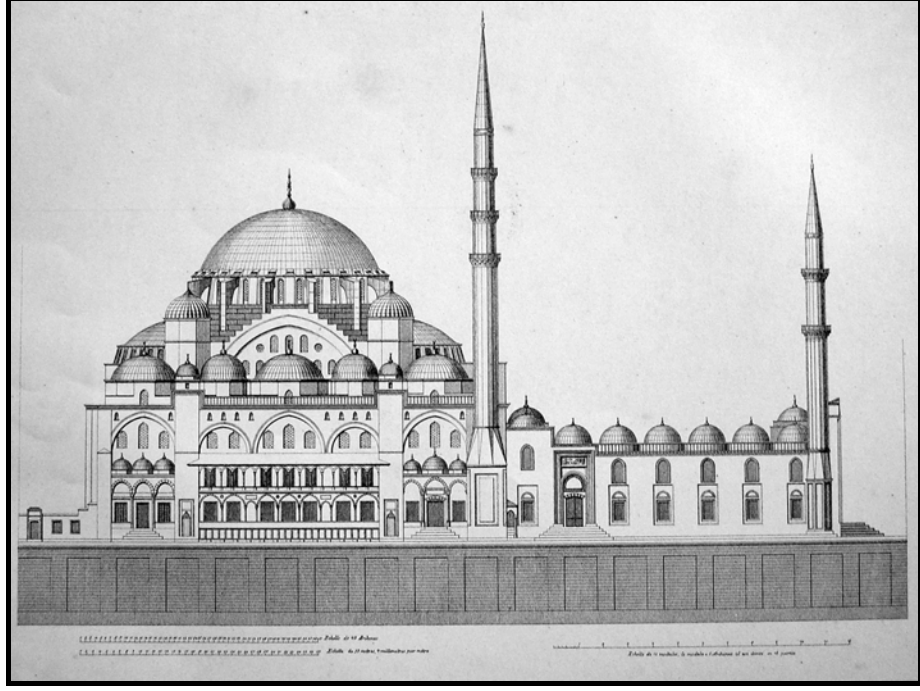
² Bu dönem mimarlarının çoğunluğu yabancı ve azınlıklardan oluşmaktadır [Cezar, 1971]. Türk mimarların sayısı ise oldukça azdır [Madran, 1994].

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: İ.HUS., Dosya No: 38, Gömlek No: 1312CA093.

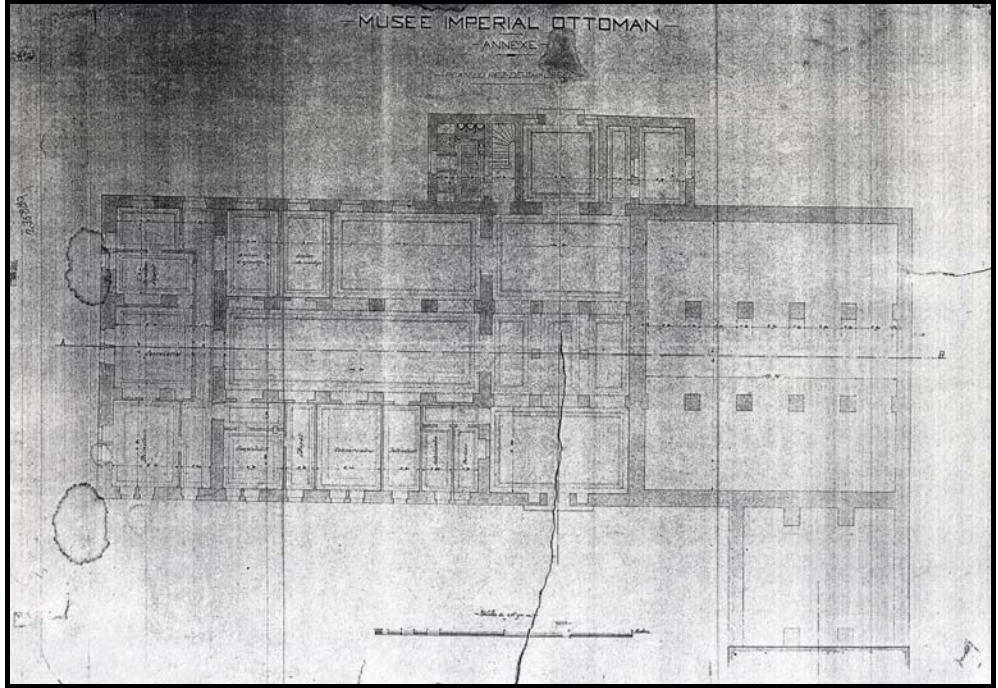
varolup olmadığını, varsa hangi biçimde ele alındığını analiz etme yoluna gitmektir. Bu nedenle klasik mimarlık kuramcılarının en çok tartıştıkları ve klasik mimarlığın temel oran yasası olan sütun düzenleri ve buradan üretilen oranlama sisteminin, dönemin Osmanlı mimarlığında kullanılmasının incelenmesi, araştırma konusunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla ortaya konan tez, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir temsil aracı olarak gördüğü mimarlıkta, bilinçli olarak batıyı-klasik mimarlığı tercih ettiğini, bunu belirli kurallara göre uyguladığını ve bu kuralları işleve-ihtiyacına göre yorumlayarak kullandığını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Tez çalışmasının yöntemi, yukarıda adı geçen sütunlu hükümet konaklarında, Klasik mimarlığın temel oran yasası olan, sütun yüksekliğinin, aralıklarının ve eleman boyutlarının sütun alt çapına göre belirlenip belirlenmediğini, ortaya çıkarmak için ölçümler yapmaktır. Söz konusu ölçümler, metrik sisteme göre dijital cihaz yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Metrik sistem Osmanlı'ya 19.yy'ın son çeyreğinden itibaren girmiştir¹; ancak birçok konuda olduğu gibi eskiden varolanla, “yeni” birlikte kullanılmıştır: arşın, boğum (parmak) ve zira'nın yanında, metrik birimler... Bu durum dönemin projelerine de yansımaktadır. Montani Efendi ve Boğos Şaşıyan Efendi'nin [1873], Osmanlı mimarlığını tanıtmayı ve yeni Osmanlı mimarlığının kurallarını koymayı hedefleyerek yazdıkları Usul-ü Mimari-i Osmani'de, rolövelerin ölçüleri hem metrik düzene göre, hem de arşınla oluşturulmuştur (Şekil 1.1). Metrik sistemin kullanıldığına dair başka bir örnek Osmanlı vatandaşı, levanten mimar Alexandre Vallauray'nin İstanbul Arkeoloji Müzesi çizimleridir (Şekil 1.2). Bununla birlikte hangi ölçü biriminin kullanıldığı, tezin konusu olan oran yasalarını incelemeyi etkilememektedir. Çünkü klasik mimarlıkta sütun düzeni oranları, ölçü birimine göre değil, sütun alt çapının katlarına göre belirlenmiştir.

¹ Uluslararası ilişkilerde sorun yaşanmamasını ve bir standart oluşumunu hedefleyen Metre konvansiyonu, 1875'te Osmanlı İmparatorluğu'nun da içinde bulunduğu 30 ülke tarafından imzalanmıştır [B. Larousse, 1986].

Şekil 1.1. Usül-ü Mimari-i Osmani'de [1873] Süleymaniye Camii rolövesi

Şekil 1.2. Osmanlı İmparatorluk Müzesi (İstanbul Arkeoloji Müzesi) çizimleri (Mustafa Akpolat Arşivi)

Klasik mimarlığı ele alışı değerlendirmenin yöntemi olarak, sütün düzeni analizinin seçilmesi nedeniyle, tez çalışmasına mimarlıkta oran kavramı üzerinde durularak başlanacak, daha sonra klasik mimarlık kuramcılarının belirlediği oran yasaları ve bunun temeli olan sütün düzen ve oranları aktarılacak, oluşturulan dogmatik şablonlara göre seçilen hükümet konaklarındaki düzenler analiz edildikten sonra, sonuç kısmında elde edilen genellemeler tartışılacak ve kavramlaştırmalara gidilmeye çalışılacaktır.

2. MİMARLIKTA ORAN

2.1. Mimarlıkta Oran Kavramı

Oran sözlük anlamıyla, iki öge arasında veya parça ile bütün arasında bulunan bağıntı olarak tanımlanmaktadır [Hasol, 1988]. Oran bazı kaynaklarda aynı türden iki büyüklüğün karşılaştırılması olarak ele alınır. Ancak bu tanımlama yetersizdir. Örneğin en-boy ilişkisi oran değil, sadece karşılaştırmadır. Oran olabilmesi için iki yada daha fazla karşılaştırma arasında kurulan ilişkiden söz etmek gerekir [Naredi-Rainer, 2001].

İdeal oran yüzyıllardır aranmakla birlikte, herkesçe kabul gören bir sonuca ulaşılamamıştır, ancak favori olan iddialar ortaya atılmıştır. Bu nedenle mimarlık tarihi, geliştirilen birçok oranlama yöntemiyle doludur [Naredi-Rainer, 2001].

Antik çağda oranın önemini belirleyen ilk isim Pisagor'dur. Pisagorcunun düşünceye göre uyum, ancak matematiğin kurallarıyla sağlanabilir. Matematik doğadaki bütün her şeyin oluşma veya açıklanma prensibidir. Evrene egemen olan ve evrenin uyumunu sağlayan şey sayıdır [Naredi-Rainer, 2001; Tunalı, 1996, Hançerlioğlu, 1995].

Platon yaşlılık döneminde, Pisagorcunun düşünceyi benimser ve ayrıntılandırır: Formların güzelliği, sayı ve sayıların birbiriyle oluşturduğu oran sistematüğinden doğan matematiksel bir güzelliştir. Doğadaki nesnelerin ve insanların yapıtlarının güzel olmasını sağlayan içerikleri değil biçimleridir¹ [Tunalı, 1996].

Vitruvius da Pisagor-Platoncu düşünce tarzını devam ettirir. Buna göre estetik-güzel olan, objektif-kurallara dayanan, dolayısıyla insan beğenisinden bağımsız, sayı ve sayılardan kaynaklı oranlarla belirlenen formlardır [Naredi-Rainer, 2001]. Özellikle

¹ Bu durum Platon'un olgunluk dönemiyle çalışmaktadır. Formların güzelliğinin nedenini açıklamak için başvurduğu idealar dünyası artık yoktur.

antik çağdaki anlamıyla simetri kavramı önemlidir¹. Vitruvius’a göre simetri, bir yapının kendi öğeleri arasındaki uyum ve modül olarak seçilen bir öğeye göre bütünü ve tüm öğelerin belirlenmesidir [Vitruvius, 1993]. Vitruvius farklı kavramlar altında, günümüzde oran kavramının kapsadığı, parça-bütün ilişkisini, bütün ölçülerin tek bir modüle dayanmasını ve insan oranlarına benzetme yoluyla başvurmayı ele almıştır [Kruft, 1995]. Tartıştığı başka bir konu ise oranın matematiksel bir sayıdan mı, yoksa insandan mı oluşturulacağıdır. Ve bu tartışma Klasik Mimarlık başlığı altında toplanan tüm mimari dönemlerin tartışması olacaktır.

Ortaçağ Avrupa’sında Skolastik felsefenin ortaya çıktığı Ortaçağın ikinci yarısına kadar, Augustinus ‘un (354-430) belirlediği İnanç egemen düşünce hakimdir. Bu düşüncenin temelini Platon ve Plotinos felsefesi oluşturur². Augustinus’a göre Tanrının belirlediği her şeyin aracı düzendir. Bu düzen matematiğin yasalarıyla açıklanabilmektedir. Dinin beraberinde getirdiği metafizik boyut, sayılara birtakım sembolik anlamlar yüklenmesini de sağlamıştır [Naredi-Rainer, 2001].

Bu durum Rönesans ile birlikte değişime uğrayacaktır. Alberti (1404-1472), Pisagor-Platoncu estetik anlayışını, ona eklenen metafizik anlayışı çıkararak, yeniden ele alır. Alberti’ye göre güzel kavramı, doğada varolan ritim ve parça – bütün ilişkisiyle sağlanan uyumla açıklanabilir. Buna göre güzeli oluşturan temel kriterler sayı, düzen³ ve orandır [Naredi-Rainer, 2001]. O’nun için oranlar, doğanın kanunlarıdır ve sabittir⁴. Bu nedenle antik dönemde kabul edilen oranların geçerliliğine inanır. Ancak bu yine de Antik mimarlığın tekrarı anlamına gelmez. O antik geleneğin devam ettirilmesiyle yeni ve daha gelişmiş eserler elde edilebileceğini düşünür [Kruft, 1995].

¹ Simetri kavramı, 17. yıldan itibaren günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır.

² İskenderiyeli Plotinos (205-270), Platon’un olgunluk dönemindeki dünya görüşüyle doğu mistisizmini birleştirir. Platon’un idealar ve duyular dünyası biçiminde ruh ve beden olarak ayırdığı insan varlığını, tanrının varlığında tanımlar. Her şey birdir, çünkü her şey Tanrıdır [Hançerlioğlu, 1995]. Duyularla tecrübe edilebilen güzel kavramı, zaten tanrının yansıması olan varlığın kendindedir [Naredi-Reiner, 2001] Dolayısıyla güzeli estetik bir terim olarak değil, ontolojik bir kavram olarak nitelendirmiş olur.

³ Alberti’nin adını koymamakla birlikte bahsettiği simetri eksenidir

⁴ Bu durum benimsediği Pisagorcu tutumla açıklanabilir. Pisagor’a göre doğada sayılar her zaman aynı kalır.

Alberti'nin Vitruvius etkisinde Antik mimarlığı ele alışı, Serlio(1475-1554) ve Vignola(1507-1573)'da dogmatik bir nitelik kazanır. Oran kavramını değerlendirmelerinde sütun düzenleri ön plandadır. Geçmişte oluşturulan matematiksel kurallardan yola çıkarak , daha net ve kesin kurallar ortaya koymaları söz konusudur . Tek bir modülle yapının tüm ölçülerinin belirlendiği orantılar ve formüller sistematüğini oluşturmuşlardır¹ [Kruft, 1995].

Barbaro (1513-1570)'ya göre sanat-mimarlık bilimdir, ve yasaları vardır. Mimarlığın bilimselliğini sağlayan unsur ise orandır. Bu konuda Vitruvius'u kendisine baz almakla birlikte,Vitruvius'un oranları ele alışı sistematik bulmaz.[Kruft, 1995].

Palladio da Rönesans'ın kendinden önceki kuramcılarını gibi Antikite kökenli estetik anlayışını devam ettirir. Alberti'nin kuramlarından farklı olarak yüzünü sadece geçmişe döndürmez ve dolayısıyla yoğun bir meslek pratiğıyle güncellediğı ve kendi katkısını koyduğu bir mimarlık ortaya çıkar [Naredi-Rainer, 2001].

Antikiteden Rönesans'ın sonuna kadar süreklilik olarak devam eden oran geleneğine ilk teorik karşı çıkış 17. yüzyıl Fransa'sında olacaktır. Claude Perrault (1613-1688), güzelin değişmez sayısal orantılardan oluştuğunu iddia eden geleneksel görüşe karşı tavır alır. İnsanın geçirdiğı değişim ve gelişimle, kesin, sabit kurallar bağdaşmamaktadır. Buna karşın ortaya koyduğu kuralsızlık ve oransızlık değildir. Oranın varlığına ve güncel olarak belirlenmesine değil, sabitliğine karşıdır [Naredi-Rainer, 2001].

17.yüzyıl İtalya'sındaki tek kuramcı olan Guarini(1624-1683), Antik mimarlığa ve kendinden önceki kuramlara karşı mesafeli ve eleştireldir. O'na göre Antik mimarlık standartlaşmış bir model olamaz, dolayısıyla Vitruvius'un ve Vignola'nın kurallarının uygulanması zorunlu değildir. Gotik dönemi, yapı ustalarının oran belirlemede gösterdikleri serbestlik nedeniyle, incelemeye alır. Guarini, Barok

¹ Vitruvius da aynı şeyden bahseder; ancak bu oran sistematüğünün yapılara nasıl uygulandığı konusu açık değildir.

mimarlığın, geometrik illüzyoncu tutumunu, duygulara hitap edişini, biçim seçmeciliğini belirleyen, kuramını ortaya koyan isimdir [Kruft, 1995].

18. ve 19. yüzyıllarda eklektik-tarihselci ele alışı içinde, değişken-sabit oran tartışmaları devam etmiştir. Bu anlamda Fransa ve Beaux-Art ekolünü incelemek ilginçtir: Klasisist bir mimarlık olan Ampir'in öncüleri Percier (1764-1838) ve Fontaine (1762-1853), dogmatik oran anlayışına karşı olup, bütünü oluşturan her parçanın kendisine ait göreceli oranının olması gerektiğini belirtmişlerdir. Sonrasında Normand ve De Quincy (1755-1849) akademik klasisizmin temsilcileri olarak dogmatik, sabit oran yasalarına sahip çıkmışlar ve Vignola bu anlamda onlar için öncü olmuştur. Rönesans'ın prensiplerinin mi, yoksa Gotik'in prensiplerinin mi günün mimarlığına uyarlanacağı dönemin önemli tartışmalarından biridir [Kruft, 1995]. Beaux-Art'da 1860'larda Viollet Le Duc'ün etkinliği, ilginin Gotik mimarlığa kaymasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla oran anlayışı da görecelidir. Viollet Le Duc, kesin sayı kalıplarını reddederek De Quincy'nin görüşlerine cephe almıştır. Oran Viollet Le Duc'e göre strüktür-geometri ilişkisine bağlıdır [Middleton and Watkin, 1987]. 1870'lerden sonra Garnier, Choisy ve Guadet, iki ana çizgiyi (Gotik-Klasik) birleştirerek, ekolü tamamen eklektik bir çizgiye çekmişlerdir. Yapının bütününe egemen olan oran anlayışı reddedilip, düzenler ve parça-bütün ilişkisi, serbest-eklektik bir şekilde ele alınmıştır [Kruft, 1995].

19 yüzyılda, diğer taraftan da fonksiyonalizmin yayılması ve yeni çağın mimarisini arama çabaları, mimarlıkta biçimciliği ve dolayısıyla oranın tasarımın en önemli etkenlerinden biri olma durumunu etkisizleştirmiştir. 20. yy'da ise Le Corbusier'in insan vücudundaki oranlardan yola çıkarak oluşturduğu "modulor"u, bu anlamda belki de son çalışma olmuştur [Girsberger ve Boesiger, 1967]. Günümüzde önceden belirlenmiş matematiksel ilkeler doğrultusunda tasarım yapmak, estetik etkiyi bu kurallarla elde etme arayışı, tamamen ortadan kalkmıştır [Sözen ve Tanyeli, 1995].

2.2. Mimarlıkta Matematikten Elde Edilen Oranlar

2.2.1. Müzikten alınan oranlar

Pisagor müzikteki uyumun basit sayılardan oluşan oranlarla tanımlanabileceğini ortaya koymuştur (Şekil 2.1). Pisagor öğretisinin dörtlemesi olan 1:2:3:4 oranları, müziğin düzenlerinin de temelini oluşturmaktadır. Müzikteki temel aralıklar, oktav 1:2, Quinte 2:3, Kuartet 3:4 gibi matematiksel oranlarla ifade edilmektedir [Erözü, 1993].

Platon da bu görüşü destekler: Kusursuz olan herşey ideal sayılarla yaratılmıştır. Müzik ideal sayıya belirleyicidir ve kesin bir uyum oluşturur.

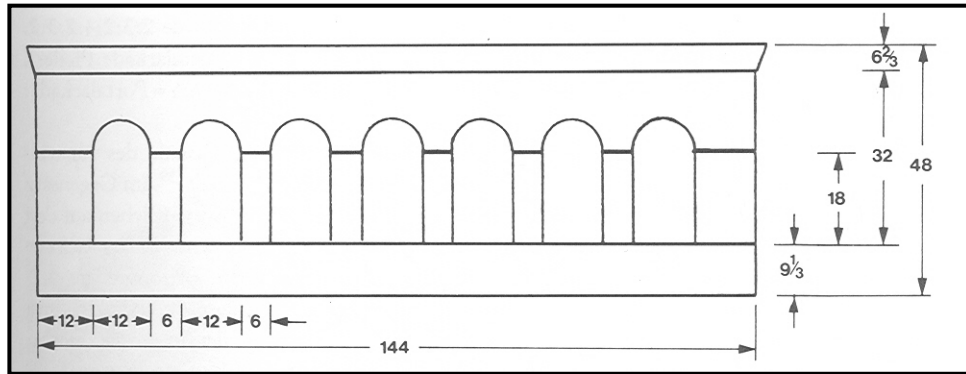
Ortaçağın ilk dönemini çok etkileyen Augustinus'a göre müzik ve mimarlık, matematiksel kuralları barındırdıkları için üstün sanatlardır [Naredi-Rainer, 2001].

<i>pythagoräische Intervalle</i>		<i>reine Intervalle</i>
256:243	Halbton (semitonium)	16:15
9:8	kleiner Ganzton (tonus)	10:9
32:27	großer Ganzton (tonus)	9:8
81:64	kleine Terz (semitonus)	6:5
4:3	große Terz (ditonus)	5:4
729:512	Quarte (diatessaron)	4:3
3:2	Tritonus (tritonus)	45:32
128:81	Quinte (diapente)	3:2
27:16	kleine Sexte (semitonium et diapente)	8:5
16:9	große Sexte (tonus et diapente)	5:3
243:128	kleine Septime (semitonus et diapente)	9:5
2:1	große Septime (ditonus et diapente)	15:8
	Oktave (diapason)	2:1

Şekil 2.1. Pisagor'un sayılarla belirlediği müzik aralıkları [Naredi-Rainer, 2001].

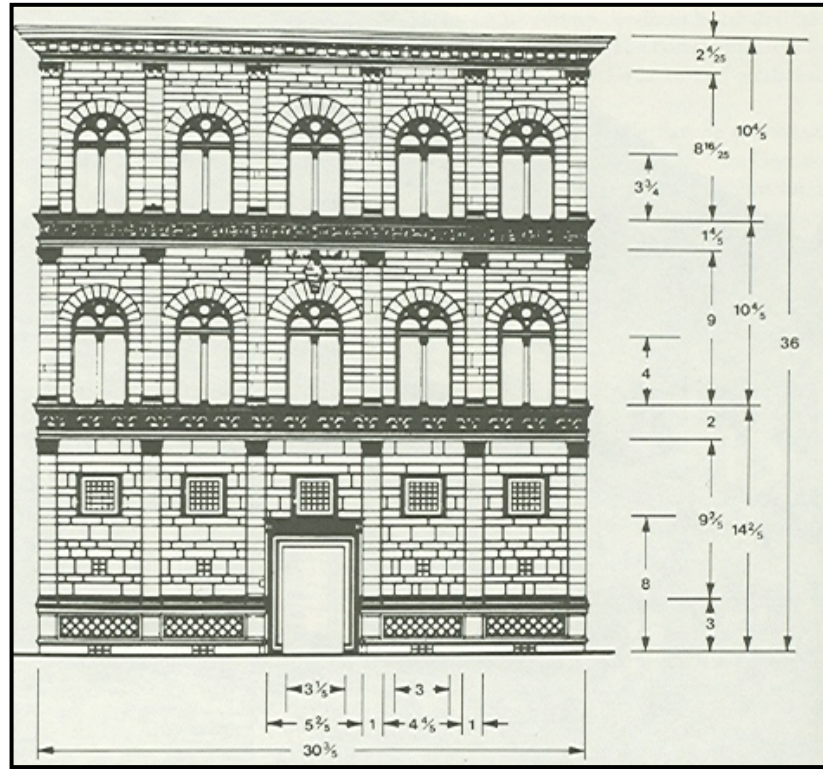
Alberti uyum yasalarını açıklarken, müzik kurallarının mimarlığa katkısından bahseder. Palladio da Alberti gibi müziğin oranlarını mimarlığa taşımak için uğraşır [Wittkower, 1998]. Ancak müzikteki sayısal ilişkileri aynen kullanmak yerine, buradan yola çıkarak oluşturulan yeni kuralları tercih etmişlerdir.

Alberti Rimini'deki Tempio Malaestiano isimli yapısında, cephe düzenlerini belirlerken müzikteki oranlardan faydalanmıştır. Duvarda yer alan pilastrlardan bağımsız olarak doluluk-boşluklar bu oranlamada çalışılmıştır. Yatayda elde edilen 2:2:1:2:1:2:1:2:1:2:1:2:2 dizgesi oktavlardan ($6:12=1:2$) oluşmaktadır. Ayrıca yapı katını oluşturan dikdörtgen $144:48=3:1$, pencerelerin arasında kalan duvarlar $18:6=3:1$, doudezime (Quinte+oktav) oranını vermektedir [Naredi-Rainer, 2001] (Şekil 2.2).

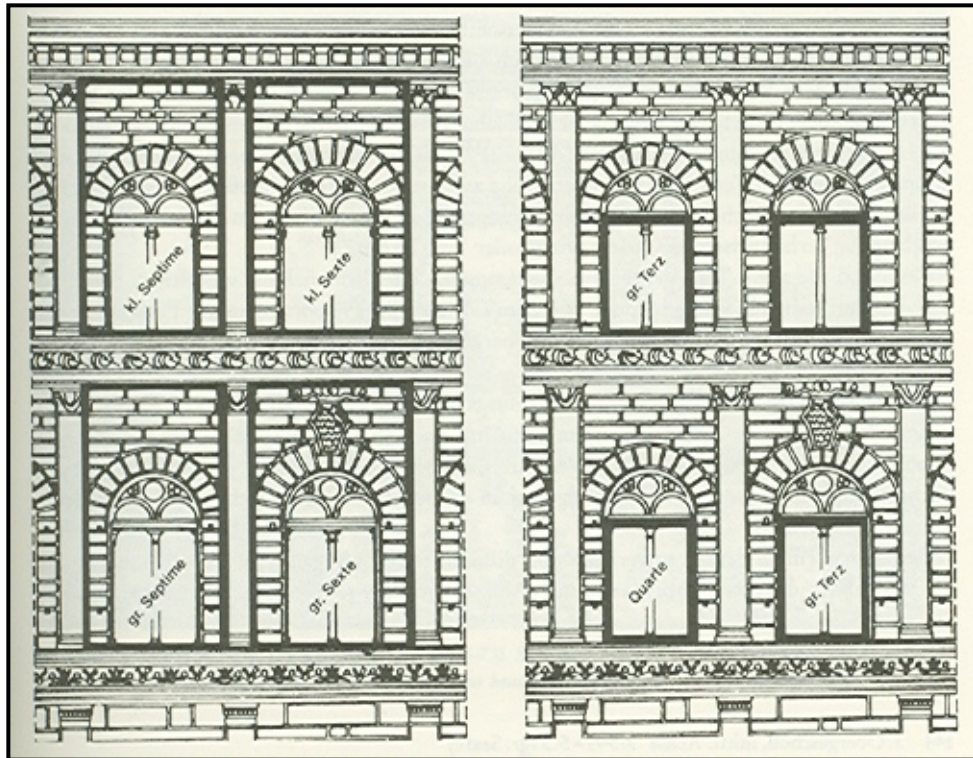

Şekil 2.2. Alberti, Tempio Malaestiano – Rimini [Naredi-Rainer, 2001]

Floransa'daki Palazzo Rucellai'de ise Alberti, pilastrların arasında kalan boşluklarda müziğin oranlarını kullanmıştır. Yataydaki $52/5 : 44/5 = 9:8$ oranını; cephenin eni : yüksekliği, yaklaşık olarak $30:36 = 5:6$ oranlarını vermektedir (Şekil 2.3.a). Ayrıca pencere boşluklarını oluşturan dikdörtgenler de müzikteki aralıkların oranlarını sağlamaktadırlar [Naredi-Rainer, 2001](Şekil 2.3.b).

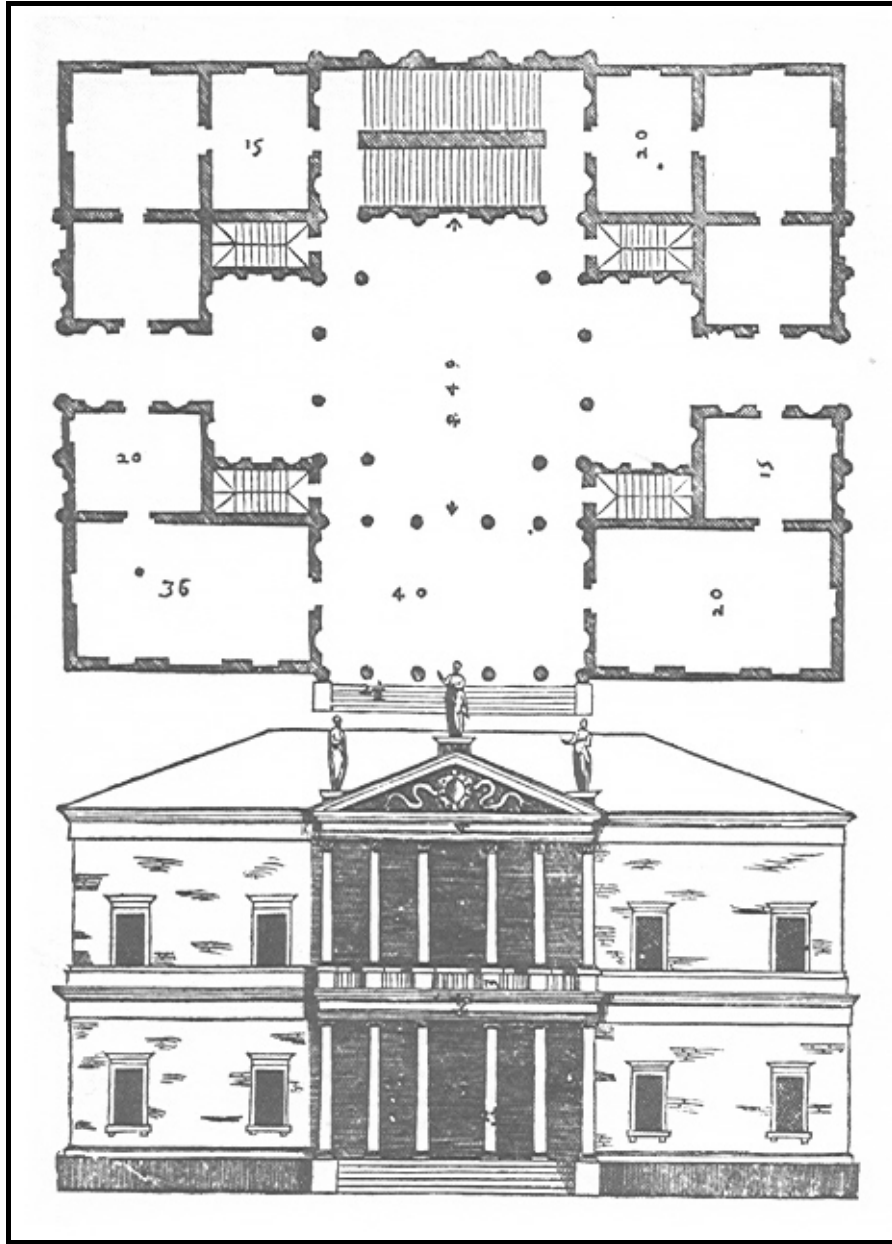
(a)

(b)

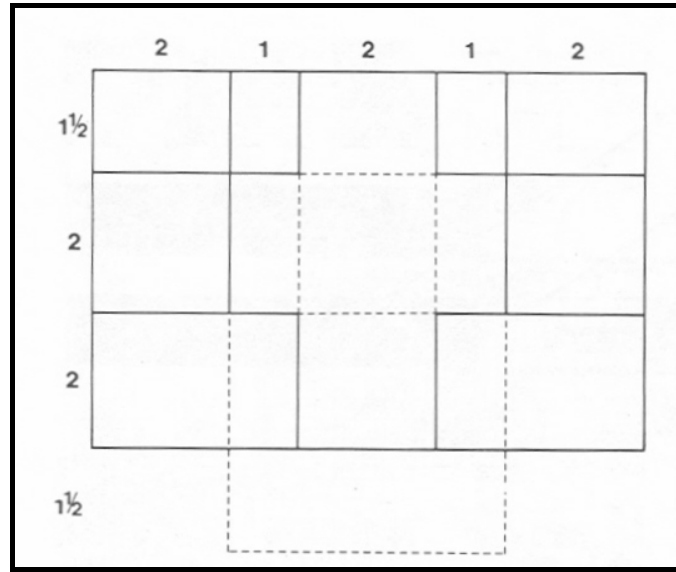
Şekil 2.3. (a) ve (b) Alberti, Palazzo Rucellai - Floransa[Naredi-Rainer, 2001]

Palladio'nun özellikle planlarında kullandığı oran sistemi, tek bir mekandaki kıyaslamalar yerine , birçok mekan arasındaki ilişkiyi kurma çabasını ortaya koymaktadır [Wittkower, 1998]. Verona'daki Torre villasında 15:20:36:40 biçiminde belirlenen ölçüler, $40:20=2:1$ ve $36:20=9:5$ (septime) oranlarını vermektedirler [Naredi-Rainer, 2001] (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. Palladio, Palazzo Torre, Verona [Naredi-Rainer, 2001]

Palladio, Villa Foscari tasarımında, planı oluşturan aksları oranlamıştır. Uzun kenarda kullandığı 2:1:2:1:2 oranı oktavı, kısa kenarda kullandığı $1\frac{1}{2}$:2:2:1 $\frac{1}{2}$ oranı Quinte'yi işaret etmektedir [Forssman, 1999]. Palladio'nun uyguladığı, aksların oranlanma yöntemi, sonraki kuşakları da çok etkileyecektir [Naredi-Rainer, 2001] (Şekil 2.5).

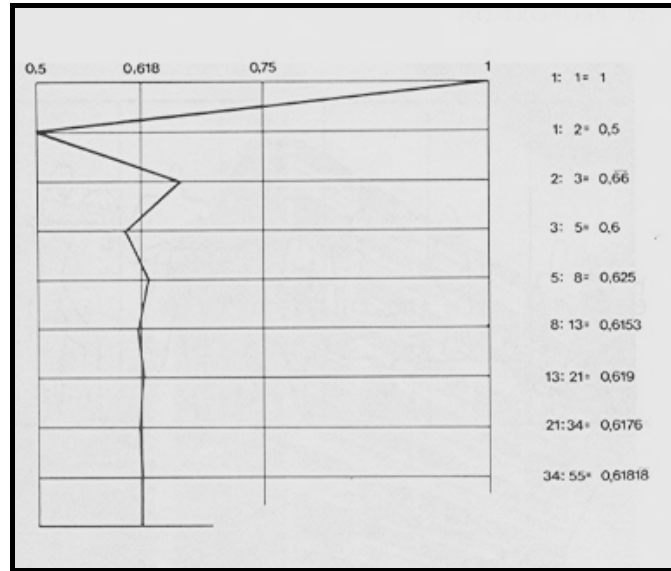
Şekil 2.5. Palladio, Villa Foscari [Naredi-Rainer, 2001]

2.2.2. Aritmetik oranlar

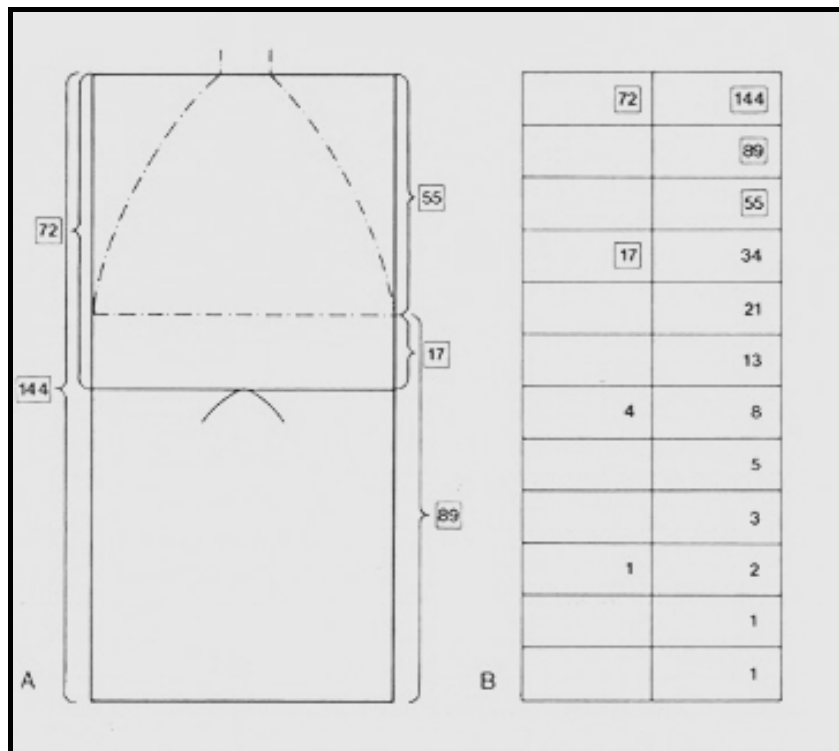
Müzikteki sayısal dizgeyi açıklayan Pisagor öğretisinin sayıları, Antik mimarlıkta da uyum sağlamak için kullanılmışlardır. Özellikle tapınakların taşıyıcı sisteminin kurgulanmasında bu oranlar önemli bir yer tutmuştur.

Müzik oranları konusunda aktarılan bu oranlama dışında mimarlıkta kullanıldığı bilinen sistematik, Fibonacci sayı dizisidir. Sıralamadaki her sayı bir önceki ile toplanarak bir sonraki sayıyı belirlemektedir: $a_{n+1}=a_n+a_{n-1}$. Böylelikle sayı dizisi 1:1:2:3:5:8:13:21:34:55:89:144:... şeklinde devam eder. Fibonacci sayı dizisinin özelliği, ardı ardına sıralanan sayıların altın oranı vermesidir (Şekil 2.6) Bu oranların uygulanmasıyla ilgili ilginç bir örnek Ortaçağ'da başlayıp Rönesans'da bitirilen

Floransa katedralidir. Katedralin kubbesi Fibonacci sayı dizisiyle oranlanmıştır[Naredi-Rainer, 2001] (Şekil 2.7).

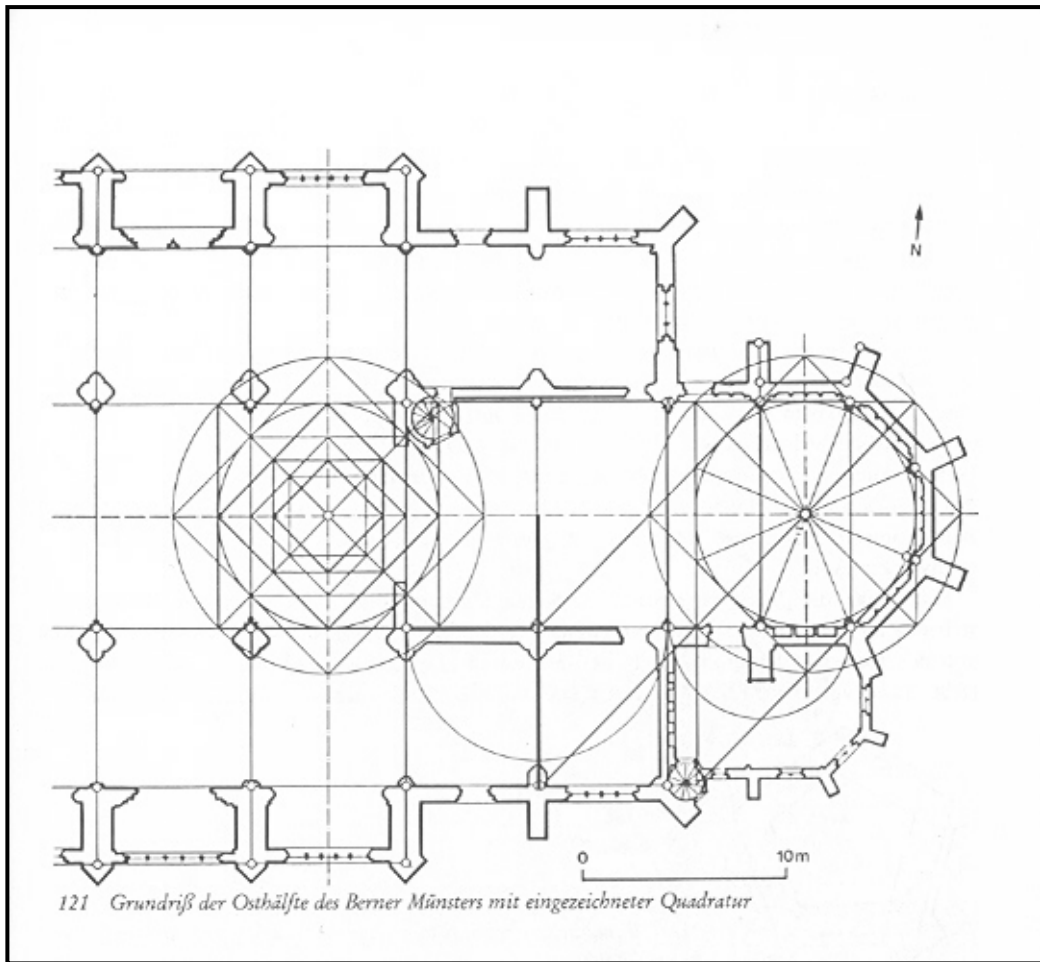
Şekil 2.6. Fibonacci sayı dizisi [Naredi-Rainer, 2001]

Şekil 2.7. Floransa katedralinin kubbesinin Fibonacci sayılarıyla oranlanması [Naredi-Rainer, 2001]

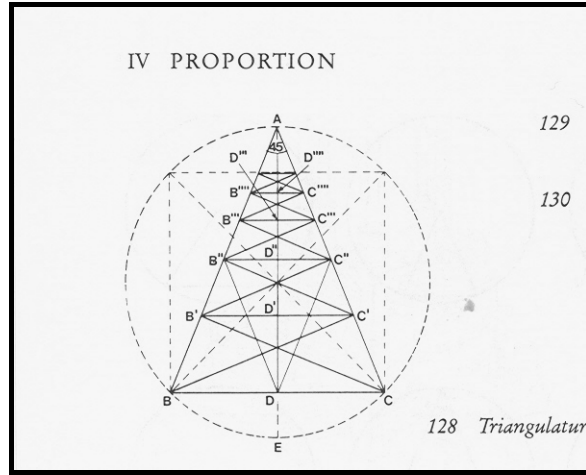
2.2.3. Geometrik oranlar

Quadratur iç içe geçen karelerden oluşan geometrik oran sistemidir. Dairenin içine yerleştirilen ilk karenin içine, 45 derece döndürülerek ikinci kare oturtulur. Onun içine de tekrar düz kare çizilir ve bu sıralanış birbirini takip ederek sürer (Şekil 2.8). Quadratur'da düz kareler arasındaki oran 1:2, 45 derece dönmüş kareler arasındaki oran $1:\sqrt{2}$ 'dir.

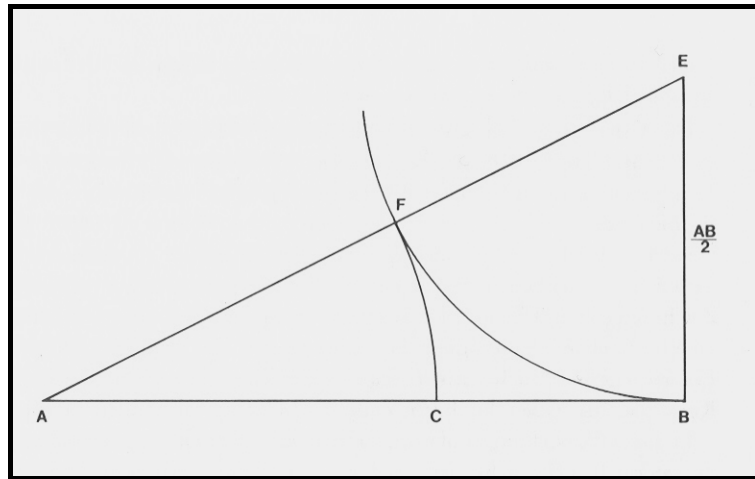
Şekil 2.8. Quadratur kullanımına Ortaçağ'dan bir örnek [Naredi-Rainer, 2001]

Triangulatur iç içe geçen üçgenlerden oluşan bir sistemdir. Bir kare içine oturtulan eşkenar veya ikizkenar üçgenlerden türetilir (Şekil 2.9).

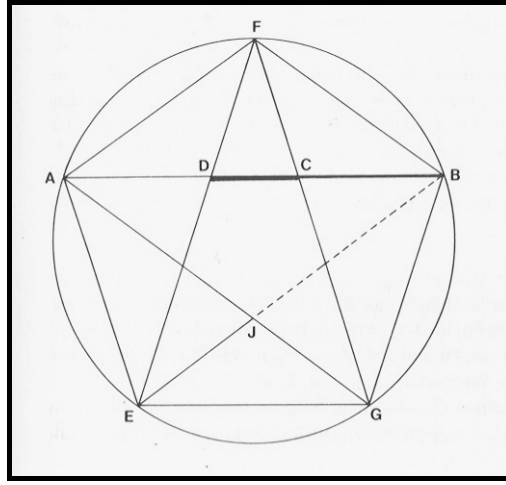

Şekil 2.9. İkizkenar üçgenle oluşturulmuş Triangulatur [Naredi-Rainer, 2001]

Geometrik oranların en yaygını, altın oranın elde edildiği geometrik formların kullanıldığı yöntemlerdir. *Altın üçgen* adı verilen $1:2:\sqrt{5}$ üçgeninde, $AB:AC=AC:CB=1,618$ (altın oran)'dır (Şekil 2.10). *Eşkenar beşgen* bir diğer altın oran belirleyicisidir. Eşkenar beşgenin içinde yer alan yıldız (pentagram)'da $BD:BC=BC:CD=1,618$ 'dir (Şekil 2.11). Altın oran, birçok farklı geometrik form ve hacimden elde edilebilmektedir.

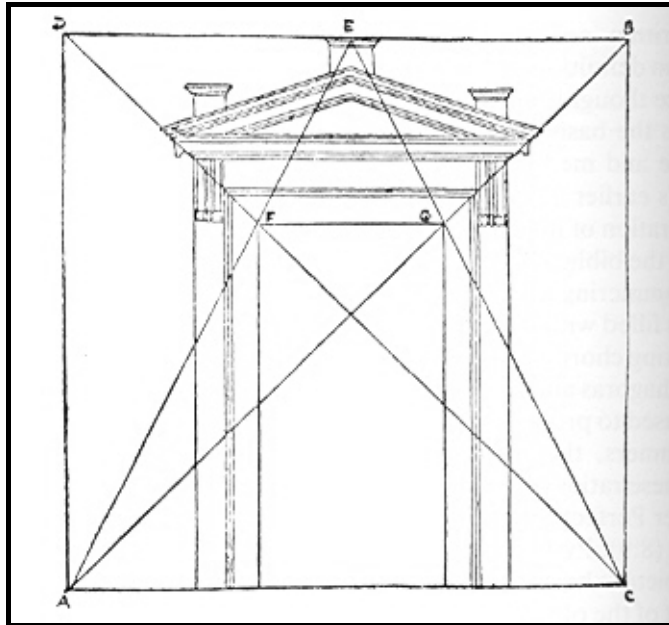

Şekil 2.10. Altın üçgen [Naredi-Rainer, 2001]

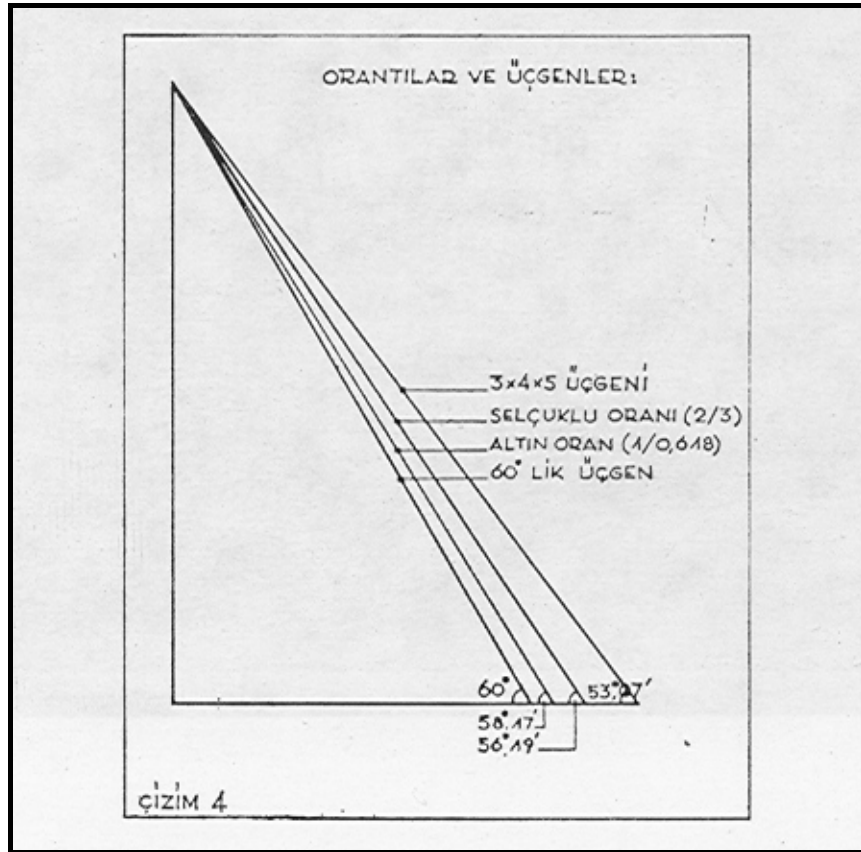
Şekil 2.11. Altın beşgen [Naredi-Rainer, 2001]

Geometrik oranların Gotik mimarlıkta çok yaygın bir biçimde kullanıldığı bilinmektedir. Ancak yine de bu Gotiğe ait bir durum değildir. Rönesans'ta da geometrik oranlar üzerine çalışmalar yapılmıştır. Palladio ve Serlio'nun çalışmaları bu anlamda önemlidir [Wittkower, 1998; Adam, 1990] (Şekil 2.12).

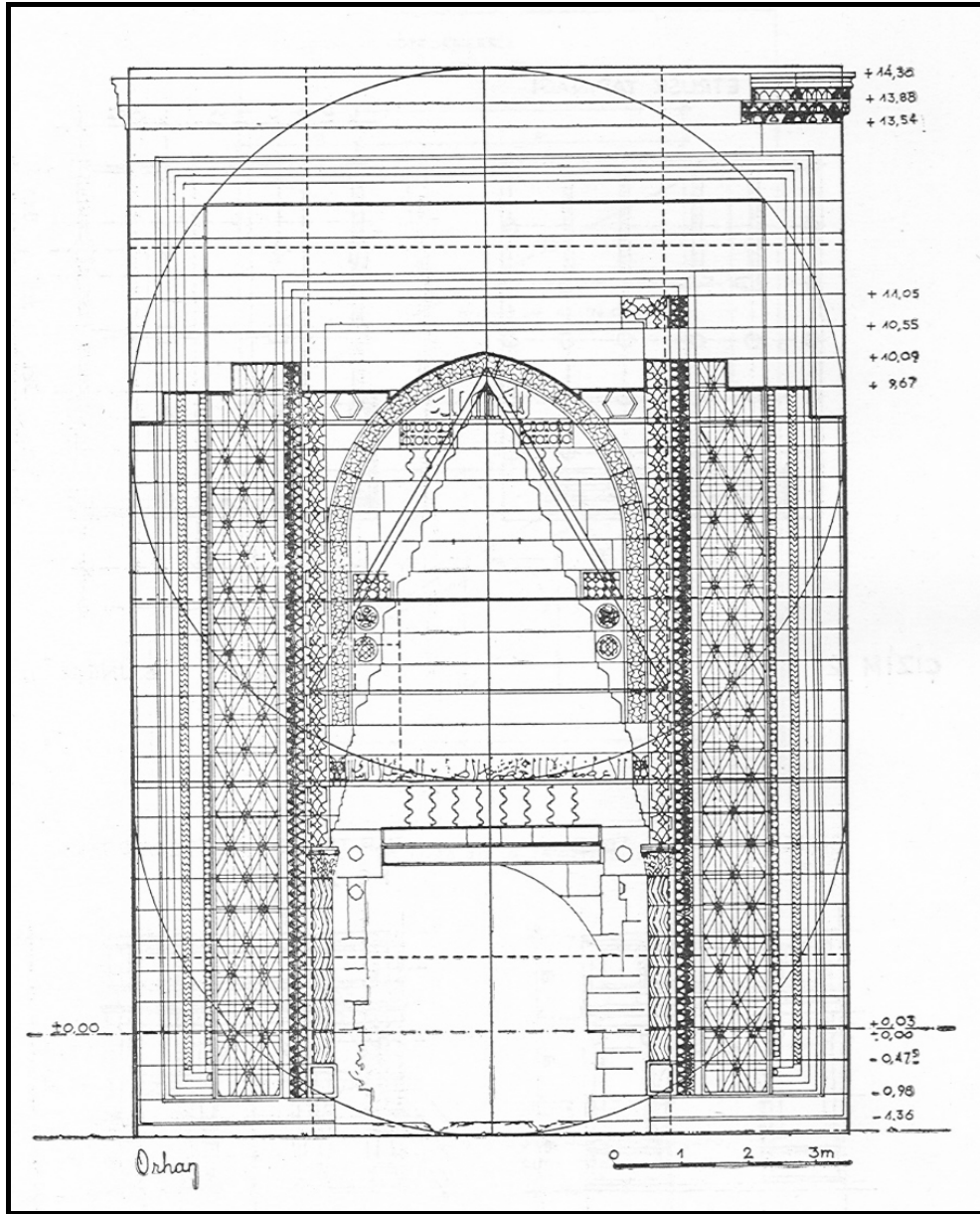

Şekil 2.12. Serlio – Kilise Kapısı Önerisi [Serlio, 1982]

Selçuklu ve Osmanlı mimarilerinde geometrik oranların kullanımı üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. O.C.Tunçer [1981] Selçuklu mimarlığında çeşitli üçgenlerin kullanıldığı bir oran anlayışının varlığını belirtmektedir (Şekil 2.13). Tunçer'e göre,Cephe tasarımları karelerden oluşan bir karolaj üzerine oturtulmaktadır [O.C.Tunçer, 1982] (Şekil 2.14).

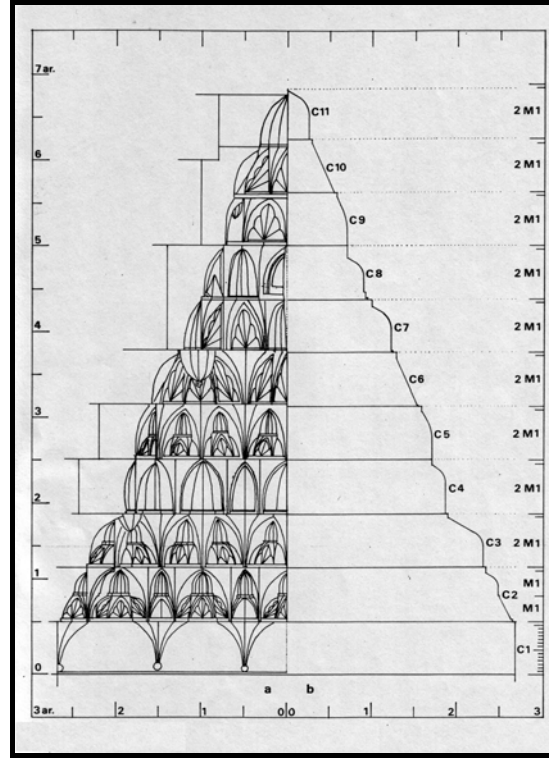

Şekil 2.13. Orhan Cezmi Tuncer [1981] - Selçuklu'da kullanılan üçgenler

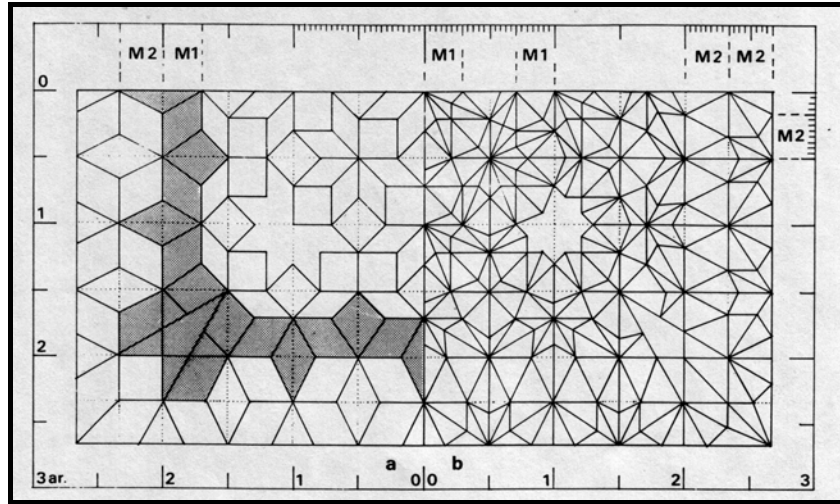

Şekil 2.14. Orhan Cezmi Tunçer [1982] – Aksaray Sultan Han’da geometrik oran analizi

Selçuklu mimarlığında geometrik oranların varlığı ile ilgili önemli çalışmalardan biri, Alpay Özduval [1991] tarafından gerçekleştirilmiştir. Özduval [1991], Buruciye Medresesi taç kapısında yeralan mukarnasın geometrisini analiz ederken, geometrik oran ilişkilerinin dönemin ölçü birimleri olan arşın, boğum (parmak) modül alınarak belirlendiğini tespit etmiştir (Şekil 2.15).

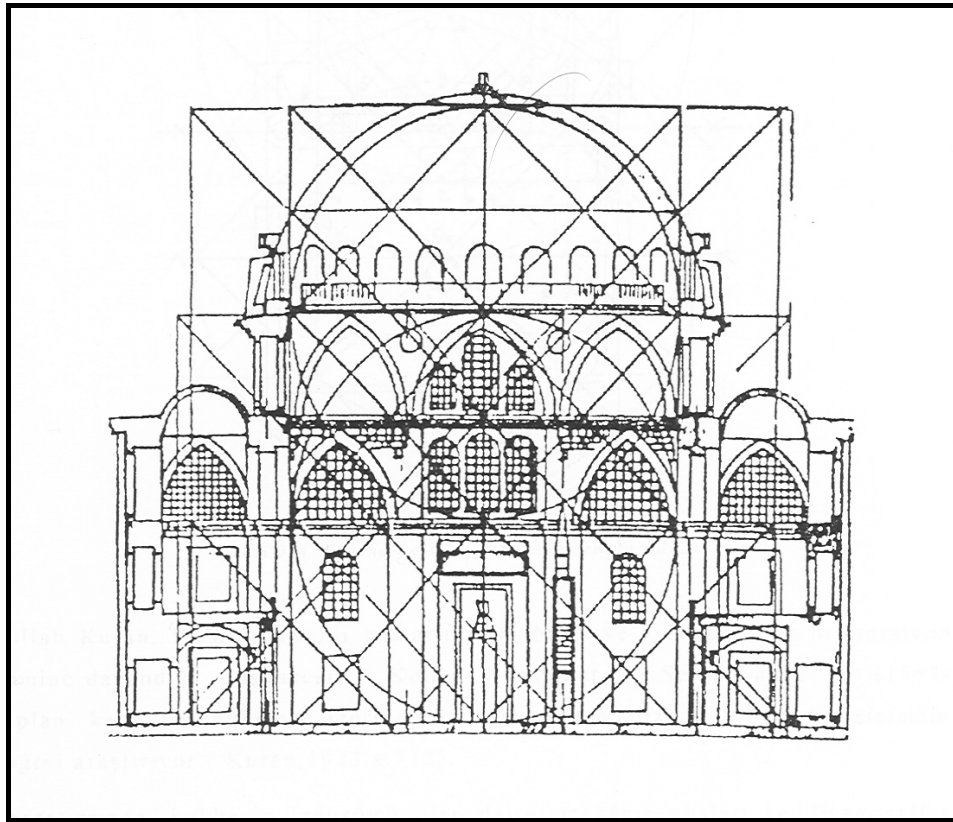
(a)

(b)

Şekil 2.15. (a) ve (b) Buruciye Medresesi Taç Kapı Mukarnası, şematik görünüş ve plan (1 arşın = 56cm, 1 arşın = 24 boğum, M1 = 7boğum, M2 = 8boğum) [Özdural, 1991]

Osmanlı mimarlığı üzerine yapılan çalışmalar da ampirik niteliktedir. Her ne kadar Mimar Sinan’a çağının Euklit’i dense de [Kuban, 1988]; biçimlenme ilkelerine dair yazılı herhangi bir bilginin olmaması, elde edilen sonuçların kesinliği üzerine olumsuz etki etmektedir. Ancak yapılar üzerinde yapılan ölçümler ve araştırmalar göstermektedir ki, Osmanlı mimarlarının geometrik oranlamayı, biçimlenmede kullanma olasılığı çok yüksektir. Arpat [1984], sekizgenlerden oluşan modüler ağın tüm Klasik dönem camilerinde kullanılmış olabileceğini belirtmektedir. Söylemezoğlu [1986], Rüstem Paşa ve Selimiye camileri üzerine yaptığı çalışmada, quadratur ile plan ve kesitlerde oranlama yapmış, gerçek ölçülere çok yaklaşmıştır (Şekil 2.16). N.Tuncer [1996], Mimar Sinan’a ait onüç yapıyı kapsayan incelemesinde, geometrik olarak elde edilen altın oranın var olduğunu tespit etmiş, bunun da Sinan’ın tasarımlarında kullandığı düşünülen “kareler sisteminin” bir sonucu olduğunu belirtmiştir.

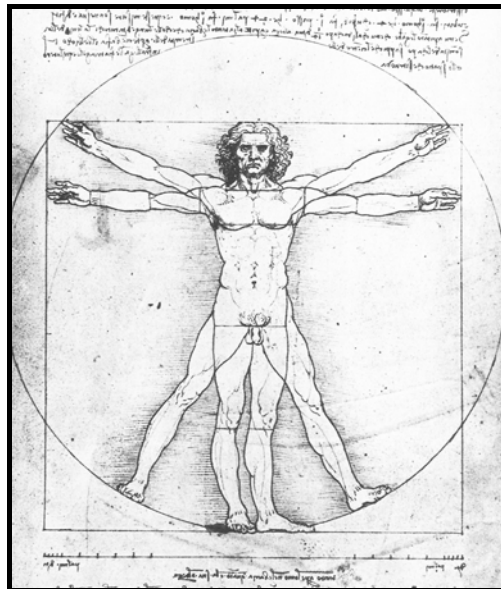
Şekil 2.16. Söylemezoğlu[1986]’nın Rüstem Paşa Camii Kesitinde yaptığı Quadratur analizi

2.3. Mimarlıkta İnsan Bedeninden Elde Edilen Oranlar

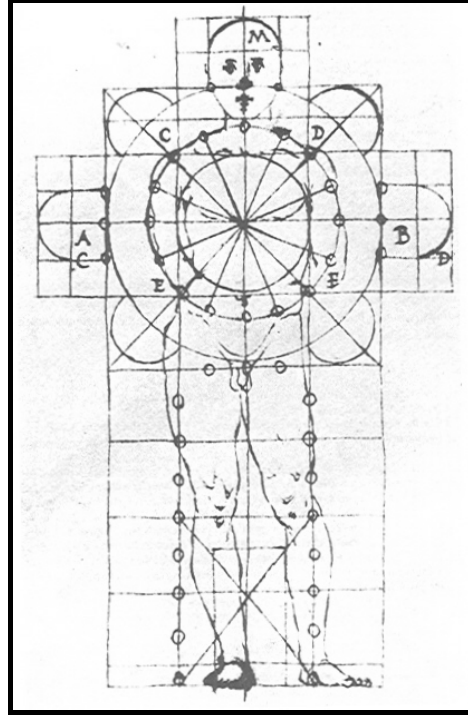
Vitruvius insan vücudunun uzuvlarının kendi arasında ve uzuvlarla beden arasında orantılar olduğunu belirtir. Aynı şekilde yapıların öğeleri ve bütünü arasında uyumun olmasını belirterek, modül olarak seçilen bir öğeye göre parçaların ve bütünün oluşturulması gerektiğini söyler [Vitruvius, 1993].

Vitruvius'un insanla ilgili değindiği bir başka konu, insandan göbek noktası merkez olmak üzere onu çevreleyen bir daire ve kareyi elde etmesidir. Bu tanımlama özellikle Rönesans'ta, üzerinde çok durulan bir temadır. İnsan merkezli Rönesans dünya görüşünde daire ve kare, ideal geometrik formlar olarak oran belirlemede kullanılmıştır. Vitruvius'un saptamaları, Leonardo da Vinci'nin çizimiyle şekil bulmuştur (Şekil 2.17).

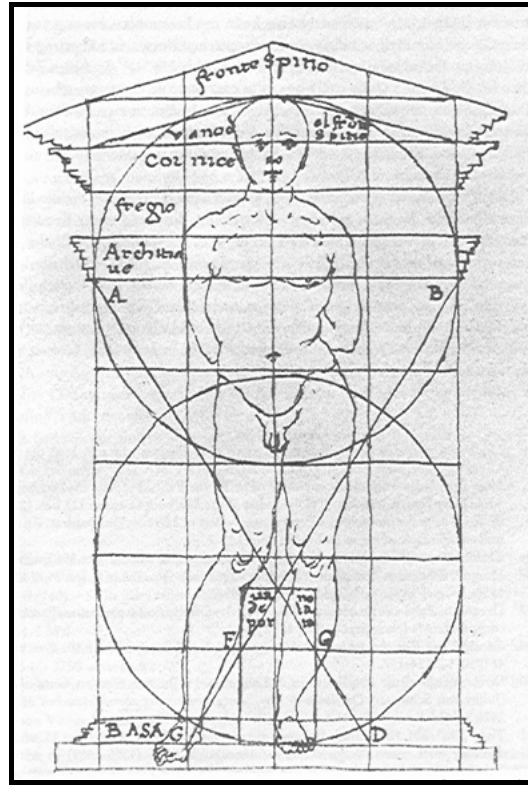
F. Di Giorgio,(1439-1501) sanattaki bütün hesaplamaların insan bedeninden esinlenme zorunluluğu olduğunu belirtip, insan bedenini tasarımlarına taşıyarak, plan ve cephe etütleri yapmıştır [Kruft, 1995]. Tasarımların ana formlarını daire ve kareler oluşturmaktadır (Şekil 2.18).

Şekil 2.17. Leonardo Da Vinci- Vitruvius'a göre insan vücudunun oran şeması [Kruft, 1995]

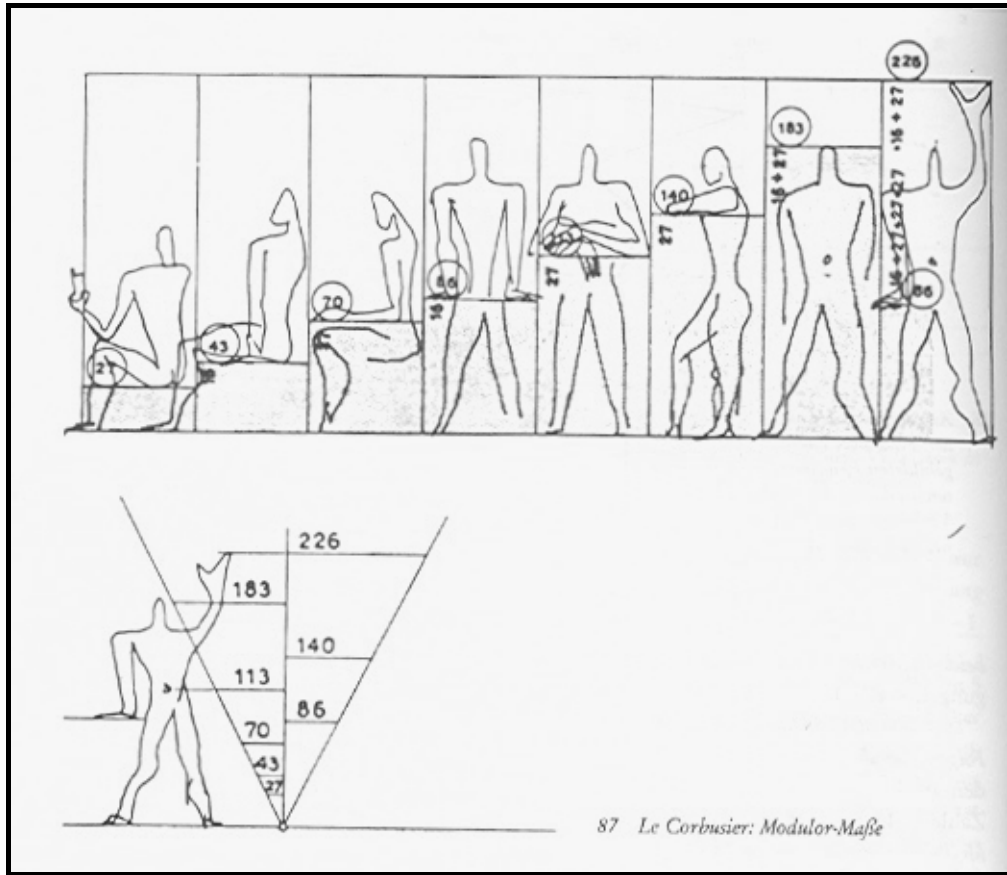
(a)

(b)

Şekil 2.18 (a) ve (b) F.D. Giorgio'nun etütleri [Kruft, 1995].

Le Corbusier de, Modulor adını verdiği oran sistematığı üzerinde çalışmıştır. İnsan vücudundan elde ettiği matematiksel orantılarla altın orana ulaşmış ve bunu tasarımlarında uygulamıştır [Girsberger, Boesiger, 1967]. Buna göre insan bedeninin çeşitli yerlerinden aldığı ölçülerle ortaya çıkan 27:43:70:113:183 ile 86:140:226 dizileri, “altın oranı” vermektedir [Naredi-Rainer, 2001] (Şekil 2.19).

Şekil 2.19. Le Corbusier'in Modulor'u [Naredi-Rainer, 2001].

İnsan bedeninin mimarlığa başka bir katkısı, ölçü birimlerinin oluşturulmasındadır. İnsanın ayak, dirsek, parmak, boğum gibi uzuvları ölçülerin belirtilmesinde birim olmuşlardır. Birçok uygarlıkta benzer birimler kullanılmasına karşın, bunlar birbirine denk ölçülerde değildir. Hatta aynı uygarlıkta zamanla değişen birim boyutları söz konusudur. Örneğin 1 ayak 28-35 cm arasında değişen birçok değeri almıştır. Bu standart olamayan bir ölçülendirme anlamını taşımaktadır. Ancak yine de birimlerin kendi içindeki orantı sabittir. Desimal sistem adı verilen bu orantıda,

parmak genişliği:el genişliği:karış:ayak:arşın:kulaç = 1:4:12:16:24:96 dır. Çizimlerin ölçeği ise, yine insandan kaynaklanan desimal sisteme göre oluşturulur. Ör :1/24 ölçek. Bu durum metrik sistemin bulunduğu 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Metrik sistemin kabulüyle birlikte birim ve ölçek standart hale gelmiştir [Naredi-Rainer, 2001].

Kuşkusuz insan bedeninin kaynak olduğu bilinen, en önemli kategori sütun düzenleridir. Sütun düzenleri Klasik mimarlığın etkili olduğu her dönemde tartışılan, biçimlenme için belirleyici unsurlardan biridir.

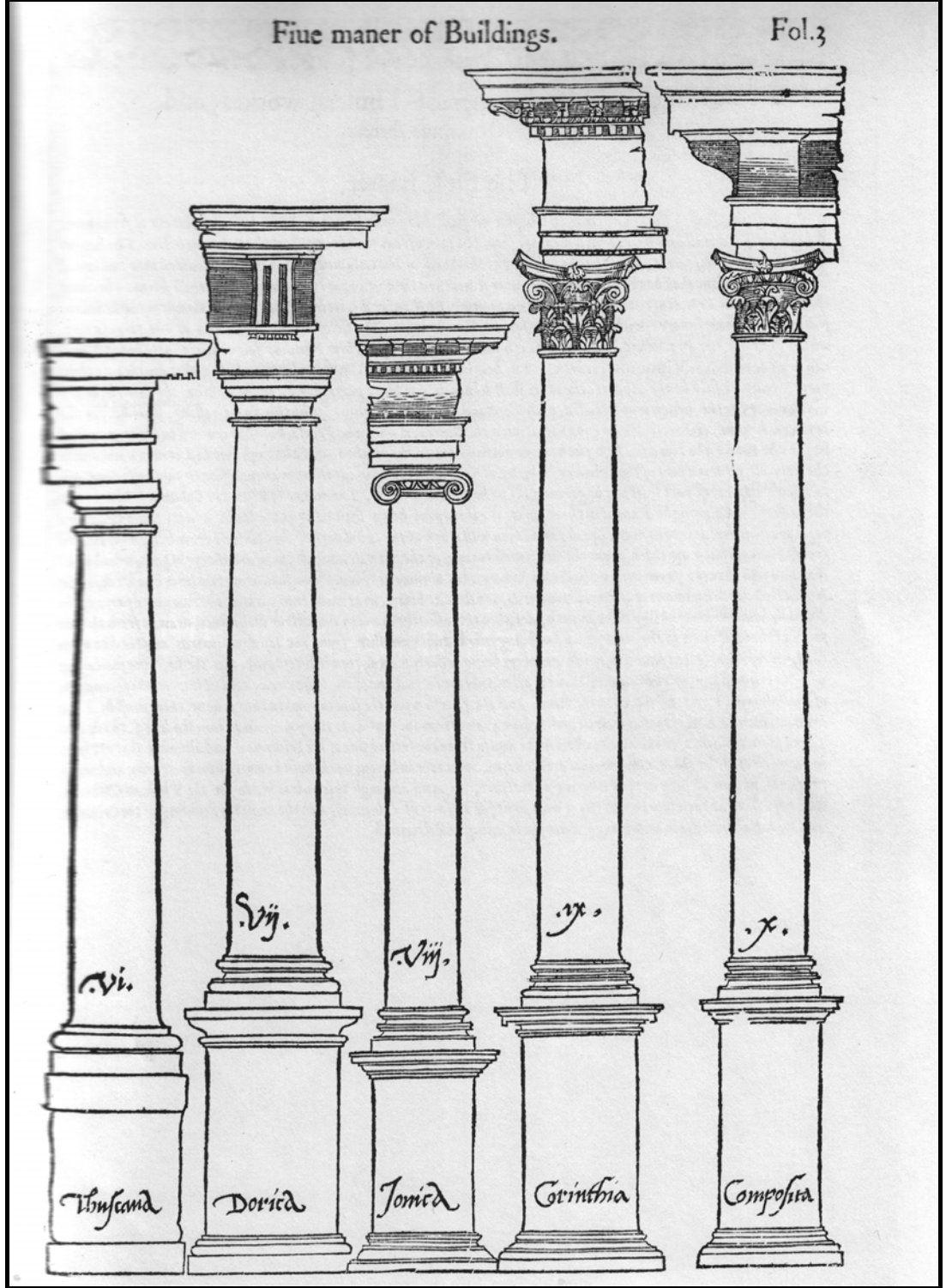
3. KLASİK MİMARLIKTAKİ SÜTÜN DÜZENLERİ

Vitruvius, dünyaya sütun düzenlerini tanıtan mimar-kuramcıdır. Yunan uygarlığından öğrendiği Dor-İyon-Korint düzenlerini ve Roma uygarlığının bulduğu Toskan düzenini, kitabında yer yer ayrıntılandırarak anlatır. Vitruvius'a [1993] göre Dor, çıplak ve yalın erkek güzelliğini; İyon, kadınlara özgü inceliği, süslenmeyi; Korint ise hoş, ince, uzun genç kıızı vurgular.

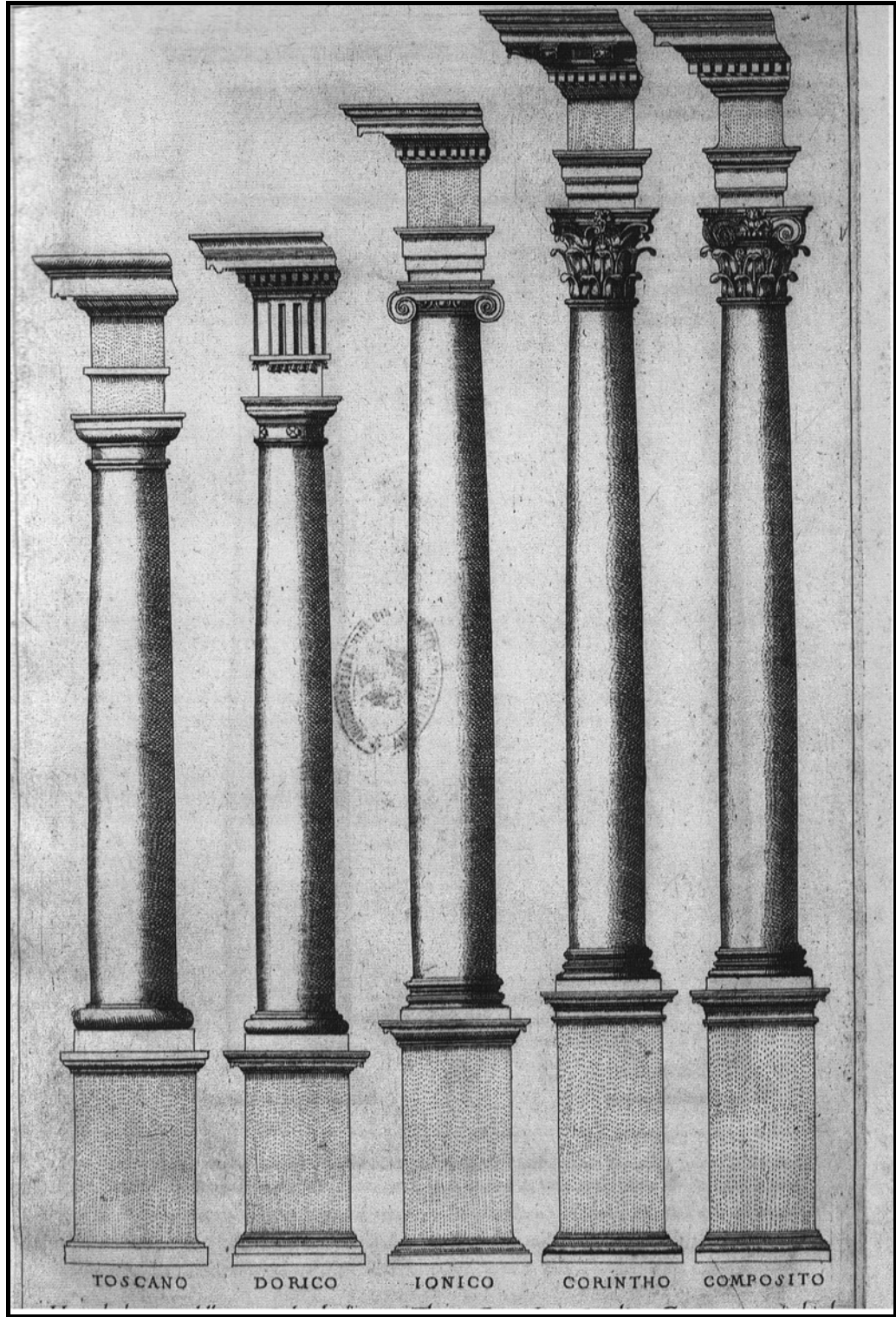
Rönesans aydınları, düzenlerle ilgili bilgileri Vitruvius'tan öğrenir. Hemen her kuramcının kitabında Dor-İyon-Korint üçlemesinin karşılığı olan “erkek-kadın-genç kız” betimlemelerine yer verilir [Forssman, 1984]. Serlio, düzenlere Hristiyanlığa uygun anlamlar yükler: Dor düzeni erkek adanmışları; İyon, kadın adanmışları; Korint ise Bakire Meryem'i vurgular [Serlio, 1982].

Erken Rönesans'da tercih edilen düzen Korint'tir. Geç Rönesans'da, örneğin Bramante için, üç düzen de aynı ağırlıktadır. Dönemde kullanılan süperpozisyonlarda, düzenler güçlüden başlanarak alttan üste doğru sıralanır: Alt katta Dor veya Toskan, orta katta İyon, üst katta ise Korint ve Kompozit düzeni kullanılır [Bakır, 2003; Forssman, 1984]. Manierizm'de ağırlıklı eğilim “erkek” düzenler Toskan ve Dor'adır: Vignola ünlü köprüsü Caprarola'nın en üst katını, alışılan aksine Dor düzeni ile oluşturur. Ancak Palladio'nun tutumu aykırılık göstermektedir, O'nun için başat düzen İyon'dur. Dolayısıyla bu durum 17. yy Avrupa'sında kendini gösteren Palladyen mimarlığın önemli özelliklerinden biri olacaktır [Forssman, 1984].

17. yy'da arkeolojik kazıların verdiği sonuçlarla, Yunan'ı Vitruvius dışında kaynaklardan öğrenme şansı ortaya çıkar. Chambrey, Kompozit düzeni fazla dejenere bulur ve Yunan mimarlığına dönüşü temel alarak, kullanılması gereken düzenleri Dor-İyon-Korint olarak belirler. 17. yy'daki Barok uygulamalarda, Bernini ve Guarini gibi isimler zengin ve ihtişamlı düzen Korint'i yorumlarlar. Buna tepki niteliğindeki 18.yy Fransız klasisizmi Dor düzenini yeniden önplana çıkaracaktır [Forssman, 1984].

Şekil 3.1. Serlio[1982]'nin beş düzeni

Şekil 3.2. Vignola[1999]’nin beş düzeni – “Regola” ‘sı

19. yy başında Napolyon dönemi Fransa'sının tercihi Korint'ten yanadır, bunda da en önemli etken, Roma İmparatorluğuna duyulan hayranlıktır [Forssman, 1984]. 19. yy'ın devamında eklektisizm egemen olacaktır, artık amaç yalnızca boş duvarları seçmeci bir biçimde süslemektir [Kruft, 1995].

Klasik mimarlığın geçmişine bakılarak, sütun düzenlerinin kullanıldığı binalar incelendiğinde; Dor-Toskan'ın çoğunlukla askeri binalar, hapishaneler, depolar ve köprülerde; İyon düzeninin villalarda, yönetim yapılarında, kütüphane, müze gibi kültür yapılarında; Korint-Kompozit düzenin ise dini yapılar, ihtişamlı binalar ve saray yapılarında kullanıldığı görülmüştür [Forssman, 1984].

3.1. Biçimsel Açıdan Sütun Düzenleri

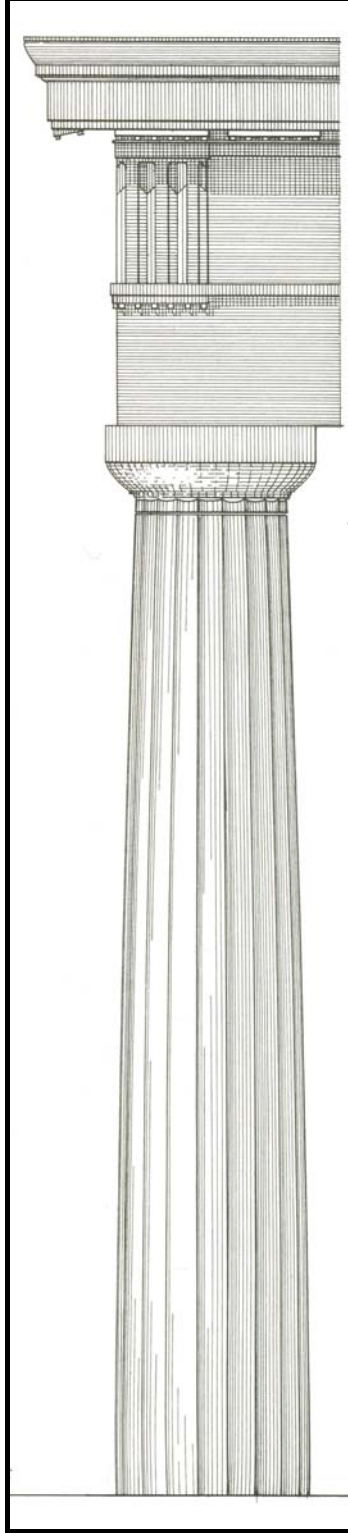
3.1.1. Dor sütun düzeni

Arkeolojik kazılarla açığa çıkarılan Yunan tapınaklarında, Dor düzeninin son derece sade olduğu görülmektedir [Adam, 1990]. Dor sütunu yalın bir başlık ve gövdeden oluşmaktadır. Antik dönemde Dor sütununun kaidesi bulunmamaktadır. Başlık *abacus* ve *ekhnos* olmak üzere iki parçalı imal edilmiştir. Başlığın en üst parçası olan abacus, dikdörtgenler prizması biçiminde bir tabladır; onun altında yeralan ekhnos ise, dışbükey kesitli bir silmedir [Sözen ve Tanyeli, 1995] (Şekil 3.3).

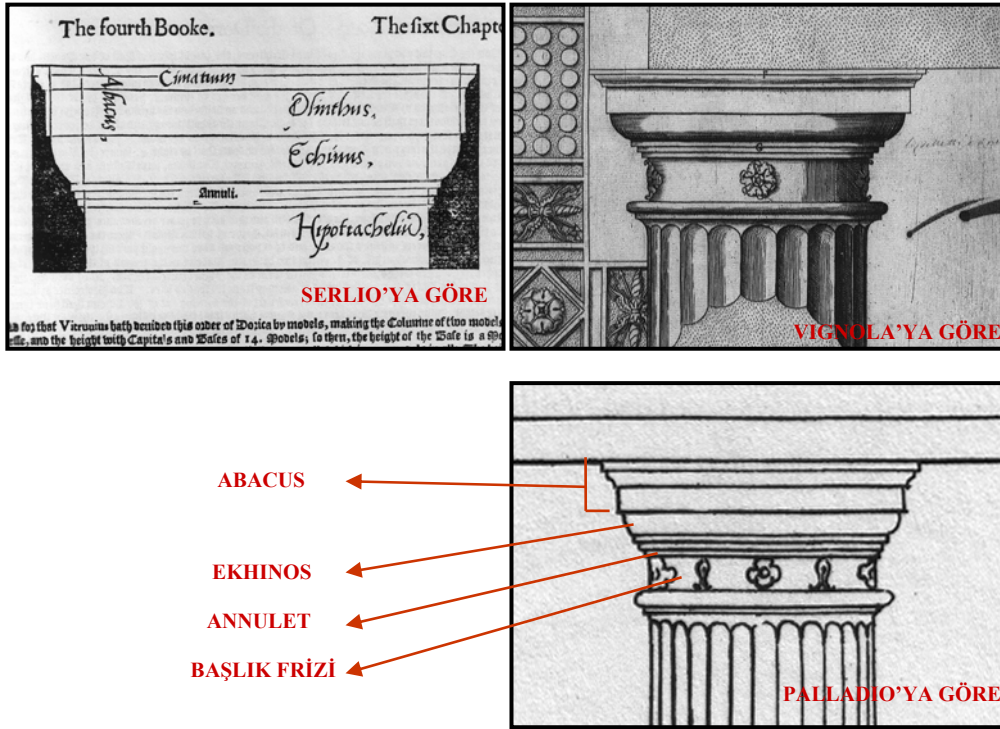
Roma döneminde yaşayan Vitruvius'un[1993]¹ aktardıklarında da Dor sütununun kaidesi bulunmamaktadır; ancak başlık daha zengindir. Sütun başlığı abacus, ekhnos ve *başlık frizi* olmak üzere üç ana parçadan oluşur. Üst kısımdan başlayarak baştabanla abacus arasında, abacus'un *kymatium*'u, yani geçiş elemanı bulunmaktadır². Ekhnos'un altında ise sütunun boynu olarak kabul edilen başlık frizine geçişi sağlayan *annulet* adlı üç yivli bir eleman yer alır [Vitruvius, 1993].

¹ Vitruvius'un kitabının varolduğu düşünülen çizimleri kayıp olmuştur. Bu anlamda Vitruvius'un düzen sistematüğünü ilk olarak ciddi bir biçimde ele alan ve çizimlerle kitabında sunan Serlio'dur [Forssman, 1999].

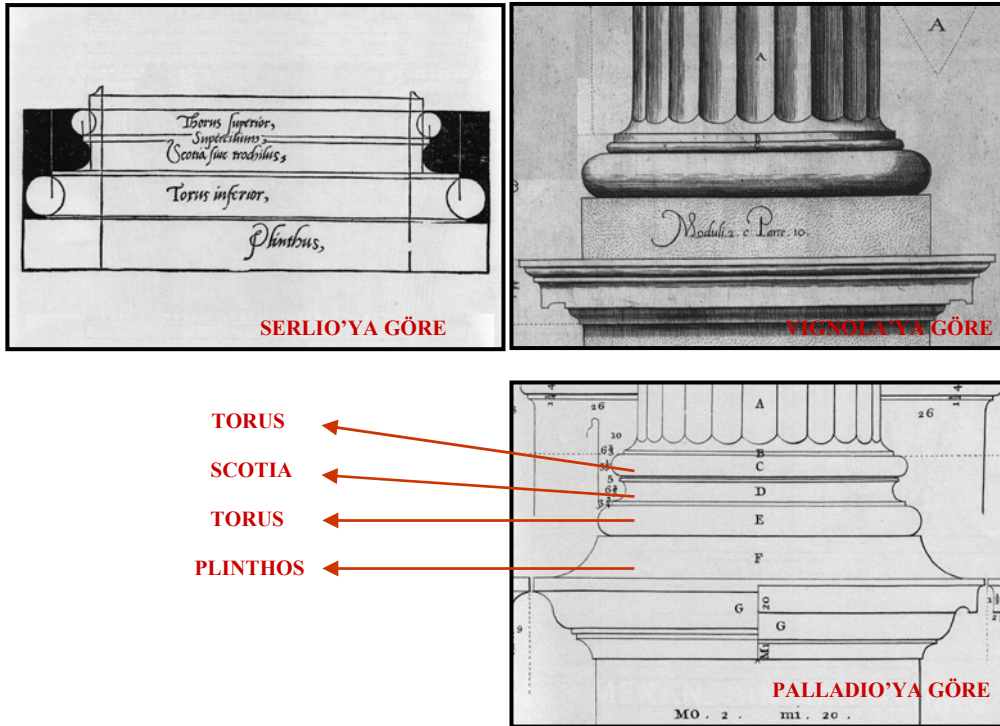
² Abacusun üstündeki geçiş parçası Vignola[1999] ve Palladio'da [1965], cimatatio olarak tanımlanacaktır.

Şekil 3.3. Yunan mimarisinde Dor sütunu [Adam, 1990]

Şekil 3.4. Dor sütun başlığı [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]

Şekil 3.5. Dor sütun kaidesi [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]

Başlık frizi Vitruvius'un anlatımında bezemesizdir; ancak Rönesans kuramcılarının kitaplarında bazen sade, bazen de çiçek bezemeli olarak yer alacaktır [Vignola, 1999][Palladio, 1965]. Serlio [1982] çiçek bezemesi için Roma'daki bir tapınağı kaynak gösterir.

Sütunun gövde kısmının üstü -başlıkla birleştiği yer- *astragal* denilen dairesel bitişli bir elemanla sonlandırılır. Bunun altında bir geçiş elemanı olan silme, *fillet* bulunmaktadır¹. Daire kesitli gövdenin alt kısmının çapı, üst kısmının çapından daha büyüktür. Dolayısıyla sütun üst bölümde incelmektedir. Sütun gövdesi yivlidir ve yivler birbirleriyle bıçaksırtı birleşirler [Serlio, 1982].

Rönesans kuramcıları, Dor sütununu kaideli olarak ele alırlar. Vignola [1999] Vitruvius'un [1993] kitabında anlattığı Toskan kaidesini küçük bir değişiklikle kullanır. Alberti [1986], Serlio[1982] ve Palladio[1965] ise, *Attika* sütun kaidesinden² faydalanırlar³. Attika sütun kaidesinin en altında *plinthos* denilen, kare blok bulunmaktadır. Plinthos'un üzerinde *torus* adı verilen, dışbükey profilli bir eleman bulunur; torusun üzerinde ise, altında ve üstünde birer fillet bulunan *scotia*⁴ yeralır. Attika kaide üste yerleştirilen torus ile sonlandırılır [Vitruvius, 1993].

3.1.2. Toskan sütun düzeni

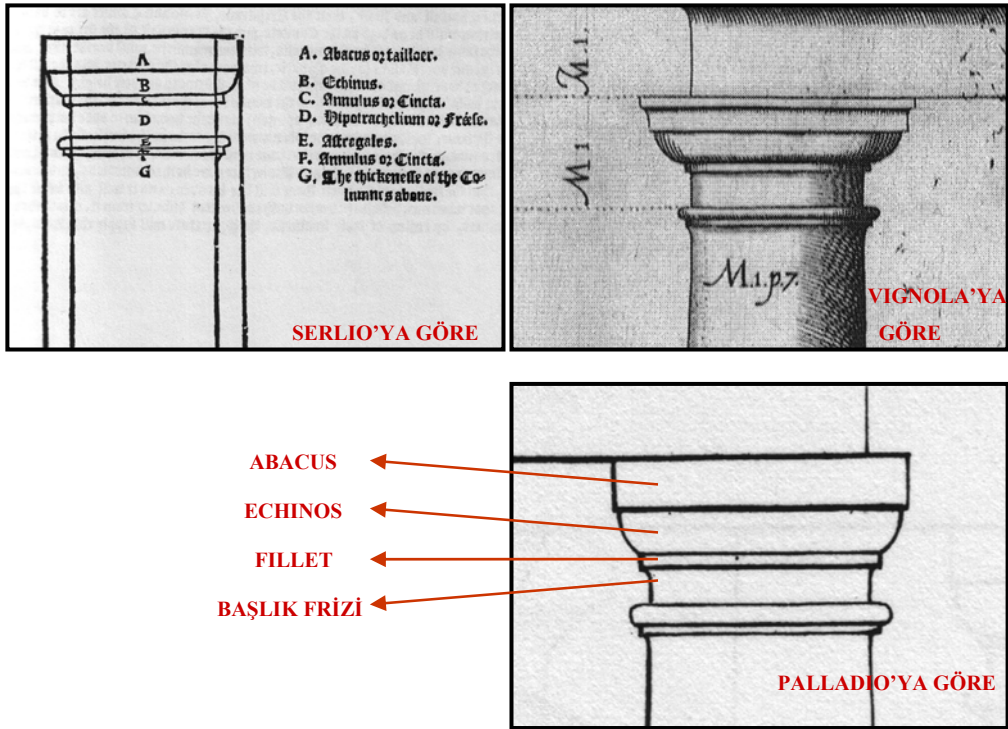
Roma döneminde ortaya çıkan Toskan düzeni, en yalın düzendir. Biçimsel açıdan Dor düzeniyle büyük benzerlikler taşır. Sütun başlığı Dor sütun başlığına çok benzemektedir. Farkı başlık frizine geçişi sağlayan annulet yerine fillet kullanılması ve başlık frizinin çiçek bezemesi olmaksızın yalın bırakılmasıdır [Vitruvius, 1993; Vignola, 1999].

¹ Fillet terimi yerine Vignola *ima scopio* ve *listello*, Palladio *cimbia*, Serlio *cincta* terimlerini kullanır.

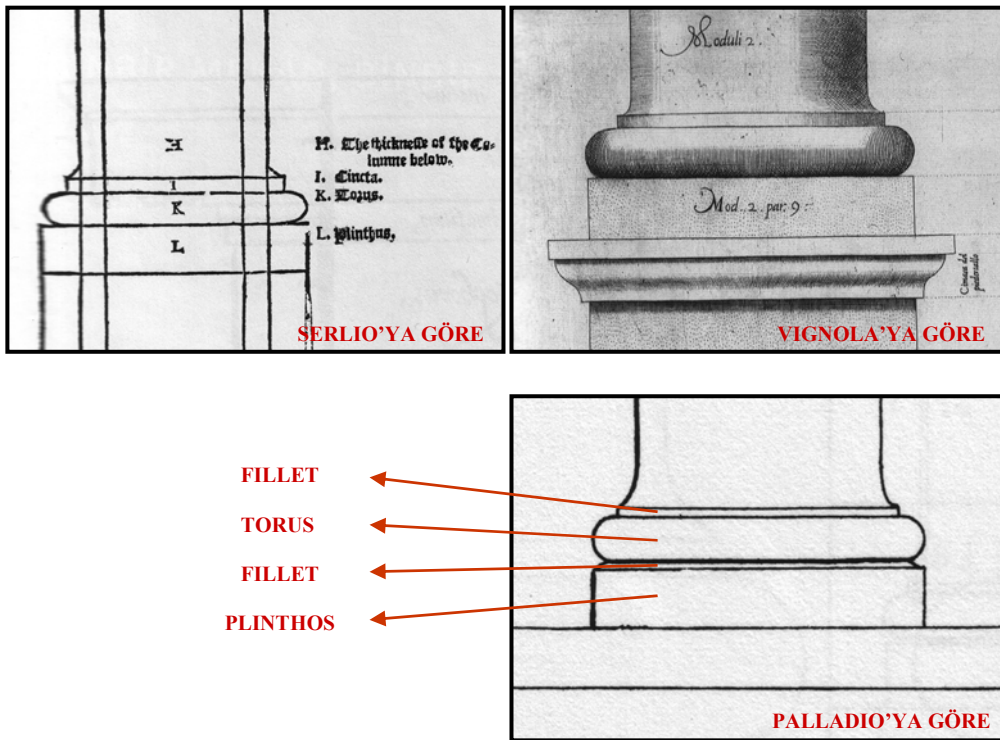
² Attika sütun kaidesi, Kıta Yunanistan'da İyon ve Korint düzenlerinde kullanılmıştır.

³ Vignola Attika kaideyi pek benimsemez, ve kendisi kullanmaz [Mitrovic, 1999]. Ancak Korint düzeninde ve bazı durumlarda İyon'da kullanılabileceğini ifade eder [Vignola, 1999].

⁴ Scotia, Attika kaidede yeralan içbükey profilli elemandır [Akurgal, 1993].

Şekil 3.6. Toskan sütun başlığı [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]

Şekil 3.7. Toskan sütun kaidesi [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]

Sütun gövdesi yivsizdir ve sütun aşağıdan yukarıya doğru incelmektedir. Sütun gövdesinin en üstünde astragal ve fillet bulunmaktadır.

Sütun kaidesi oldukça basittir: Altta yine bir plinthos bulunur, üzerinde bir torus, ve en üstte de fillet yer almaktadır¹ [Vitruvius, 1993]. Tüm kuramcılar benzer kaideyi kullanmakla birlikte, Palladio[1965], plinthos ile torus'un arasına bir fillet ilave eder.

3.1.3. İyon sütun düzeni

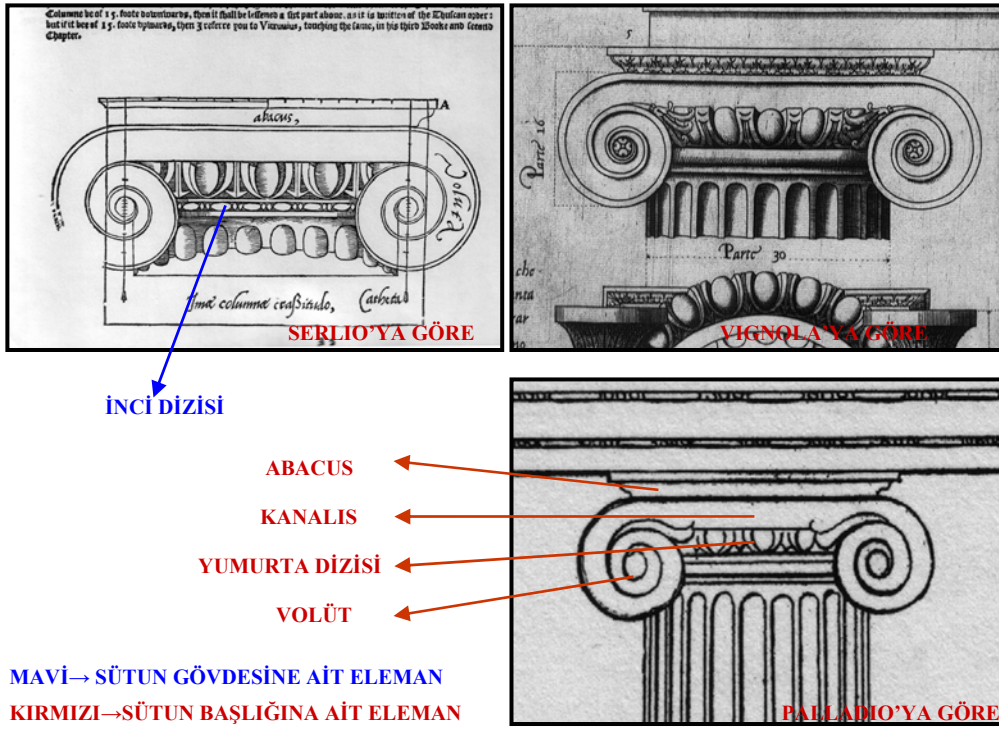
Vitruvius[1993], İyon düzeninin elemanlarını ayrıntılı bir biçimde anlatır, belki de bu nedenle en az değişime uğrayan düzendir. Kitabında iki ayrı sütun kaidesinin bu düzende kullanılabileceğini belirtir. İlki Attika kaide, diğeri ise Yunan döneminde Anadolu'da bulunan İyon kaidesidir [Akurgal, 1993]. Bu kaide üstte torus, ortada *spira* ve altta plinthos olmak üzere üç ana parçayla imal edilir. Spira, üç çift astragal ve bunların arasındaki iki scotia (trochilos) 'tan oluşur [Vitruvius, 1993; Akurgal, 1993].

Alberti [1986], İyon düzeni için İyon kaidesini kullanır. Dor düzeninde Attika kaideyi tercih eden Serlio [1982], bu düzende İyon kaidesini de, Attika'yı da anlatır, ancak beş düzeni bir araya getirdiği ünlü çiziminde, İyon düzenini İyon kaidesi ile birlikte gösterir. Vignola[1999] Attika'yı hiç kullanmaz, bu düzende yalnızca İyon kaidesini tercih eder. Palladio[1965] ise yine Attika'dan vazgeçmez.

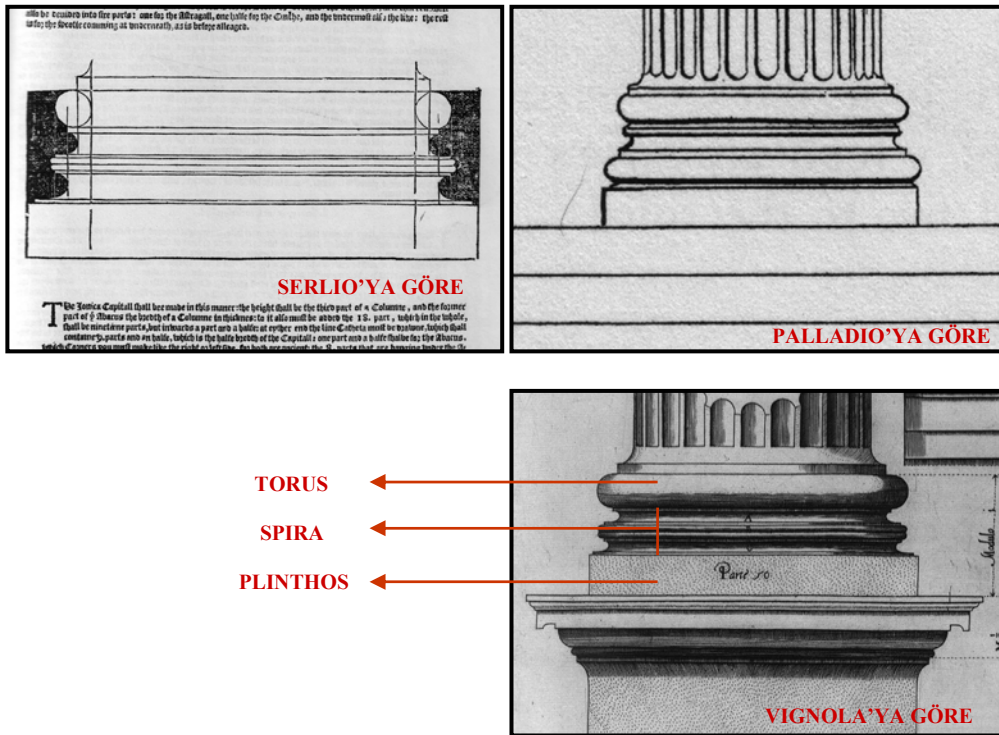
Sütun kaidesi ile gövde arasında bulunan fillet gövdeye ait bir elemandır². Gövde yivlidir, yalnız yivler Dor düzenindeki gibi bıçaksırtı kesişmez; birleşimlerinde düz bir yüzey oluşturacak biçimde kesişmeler sözkonusudur. Sütun gövdesi, üst kısımda astragal ve onun altındaki geçiş elemanı fillet'la sonlanır.

¹ Vignola Toskan kaidesinden Dor düzenini oluştururken de yararlanır. Tek fark torus ile fillet'in arasına astragal eklemesidir[Vignola, 1999].

² Fillet, sütun gövdesi ile kaide arasında yer aldığında, Toskan kaidesinde kaideye, Attika ve İyon kaidesinde gövdeye ait bir elemandır.

Şekil 3.8. İyon sütun başlığı [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965].

Şekil 3.9. İyon sütun kaidesi [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965].

Sütun başlığı biçimsel açıdan kuramcılar arasında en az farklılık gösteren elemanlardan biridir. Vitruvius [1993] başlığı ayrıntılarıyla aktarır: Başlığın köşelerinde, *volüt* denilen, spiral biçimli kıvrımlar yer alır [Sözen ve Tanyeli, 1995]. Başlığın en üst bölümünde, abacus yer almaktadır [Vitruvius, 1993]; abacus kimi zaman bezemeli de olabilir [Akurgal, 1993]. Abacus'un altında, volütlerin sürekliliğini sağlayan silme *kanalis* [Akurgal, 1993], onun altında da ekhinos yer alır. Rönesans kuramcıları, ekhinos'u *yumurta dizisi* bezemesiyle çizerler [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]. İyon düzeninde başlığın hemen altında yer alan astragal de kimi zaman *inci dizisi* ile bezenir [Serlio, 1982; Palladio, 1965]. Vignola ise astragal'i bezemesiz olarak kullanır.

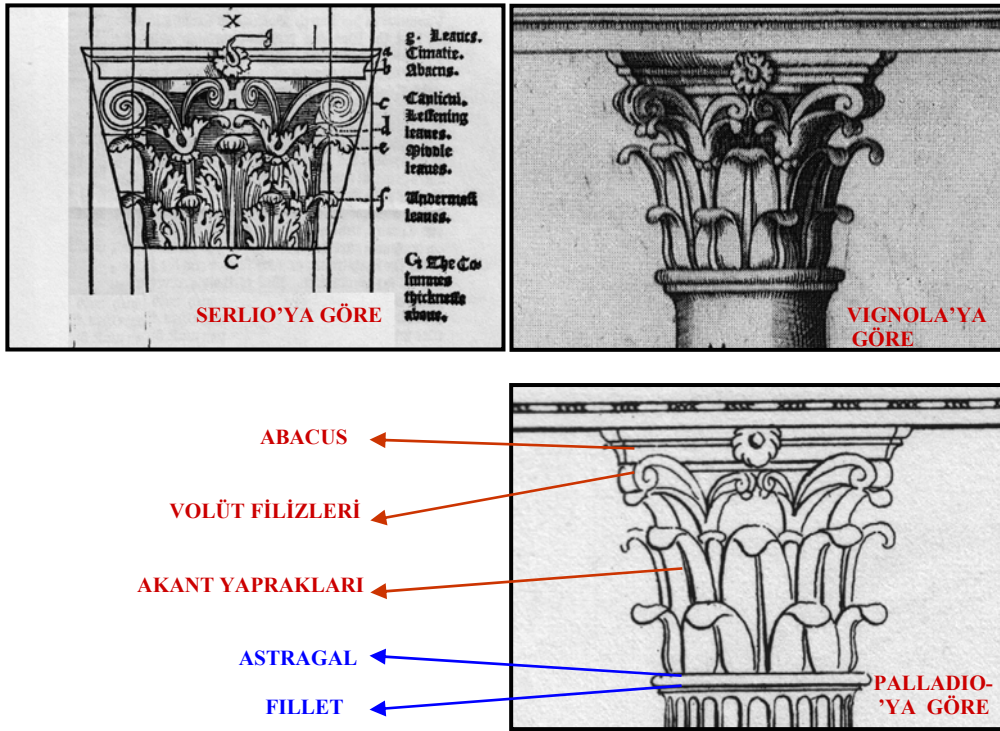
3.1.4. Korint sütun düzeni

Vitruvius[1993], Korint düzeninin başlık dışında İyon düzenin tamamen aynısı olduğunu belirtir. Düzene asıl adını veren, dolayısıyla düzeni belirleyen kısım Korint sütun başlığıdır. Başlığın en üst kısmında abacus bulunmaktadır, bunun altında da başlığın ana gövdesi yer alır. Başlık gövdesinin alt ve orta kısmında iki sıra akant yaprakları bulunmaktadır. Bunun üzerinde de köşelere doğru fırlayan volüt filizleri yer alır. Bu volütler, ölçek olarak İyon başlığındaki volütlerden daha küçüktür.

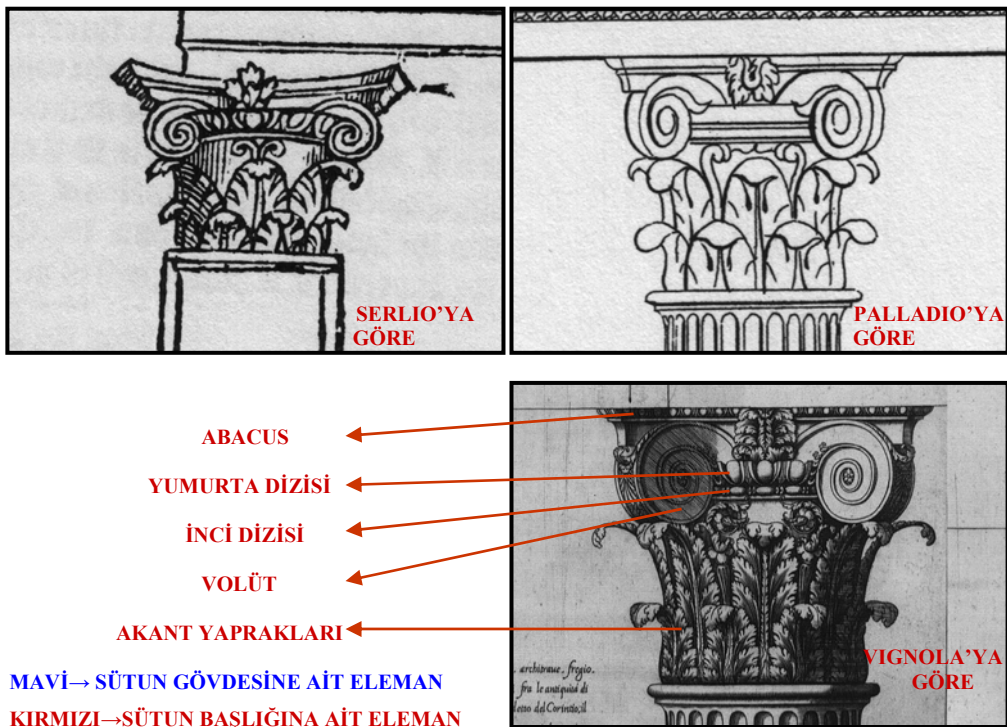
Gövde ve başlık eleman biçimsel açıdan tüm Rönesans sonrası kuramcılarda aynı türdeyken; kaide kullanımında yine farklılık ortaya çıkar: Alberti[1986] her ikisini de önerirken, Palladio [1965] Attika kaideyi, Serlio [1982] ve Vignola[1999] ise İyon kaidesini tercih ederler.

3.1.5. Kompozit düzen

Kompozit düzene adını veren yine başlığıdır. Bu başlık Roma döneminde Korint ve İyon başlıklarının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Vitruvius [1993], adını vermeksizin “ ... aynı sütunlar üzerine konan ve başka adlarla bilinen farklı başlık türleri vardır, fakat bunların kendi oranları olmadığı gibi, onları başka bir sütun düzeninden ayırtedemiyoruz...” diyerek bu düzeni önemsemediğini belirtmiştir.

Şekil 3.10. Korint sütun başlığı [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]

Şekil 3.11. Kompozit başlık [Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]

Kompozit düzene sistematik bir biçimde değinen ilk kuramcı Serlio'dur. Korint başlığı üzerine, İyon başlığının volütleri ve yumurta dizili echinos'u getirilmiştir [Serlio, 1982].

Başlık dışındaki diğer elemanları, Korint'le dolayısıyla İyon'la biçimsel anlamda aynıdır. Kaide kullanımı yine kuramcılara göre farklılaşır: Palladio [1965] yine Attika kaideyi, Serlio [1982] ve Vignola ise İyon kaidesini tercih ederler.

3.2. Sütun Düzenlerinde Oran

3.2.1. Sütun düzenlerinde temel oran yasası: yükseklik – çap ilişkisi

Vitruvius'un insandan elde edilen bir modülle, yapı elemanlarının ve yapının bütününe elde edilmesini anlattığı bölüm sütun düzenleridir. Buna göre bunların çıkış noktası ayak/beden ilişkisidir. Bu oran yapılarda sütun alt çapı/sütun yüksekliği'ne karşılık gelmektedir ve çap(D), modül olarak belirlenmiştir. Erkeği temsil eden Dor düzeninde bu oran 6D, kadını temsil ettiği için daha zarif olması gereken İyon düzeninde 8D'dir. Ancak zamanla bu oranlar estetik nedenlerle 7D ve 9D olarak değiştirilmiştir. Romalıların düzeni olan Toskan'da ise Dor'daki gibi 7D'dir. Toskan tapınaklarında giriş cephesinde yer alan üç sütunun oranları 3:5:3'dür [Vitruvius, 1993].

Alberti Antik çağ matematikçilerinin ideal sayı olarak kabul ettikleri, Vitruvius'un kitabında da yer alan, 6 ve 10 sayılarıyla yaptığı hesaplamalarla sütun düzenlerinin oranlarını belirlemiştir. Alberti 1/6 ve 1/10 oranlarını insan bedeninden elde eder. Bu oranlardan yola çıkarak, Dor sütununu 7D, İyon sütununu 8D ve Korint'i 9D olarak hesaplamıştır [Alberti, 1986].

Filarete (1400-?) yine insan bedenini baz alarak farklı bir oranlamaya gider. Başın insan bedenine modül oluşturması gibi, sütun başlığının da sütuna oranlanması gerektiğini belirtir. Elde ettiği sonuçlar ilginçtir: Dor 9D, İyon 8D, Korint 8D [Kruft, 1995].

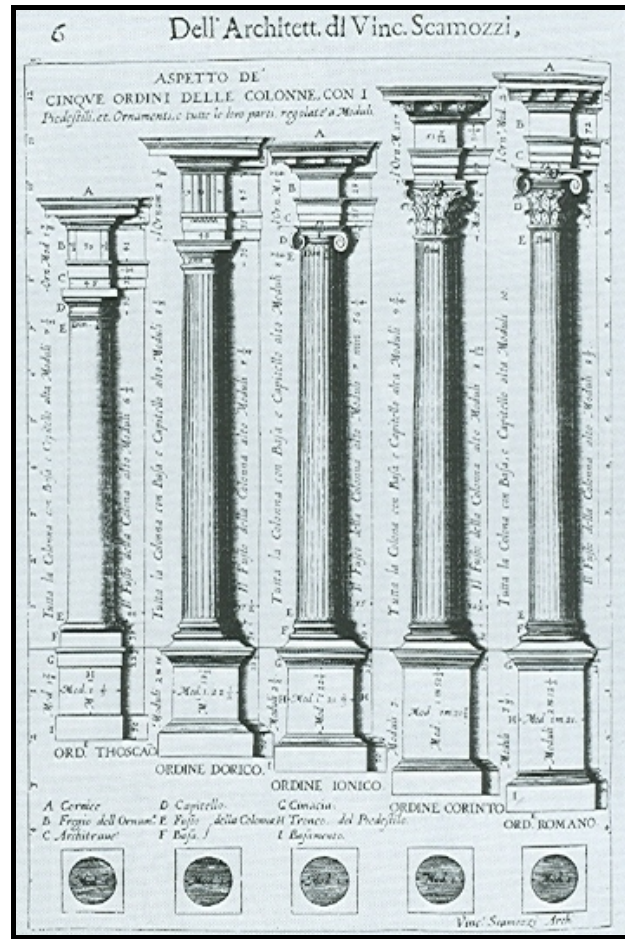
Serlio, sütun düzenlerini ilk defa sistematik bir biçimde ele alan kişidir. Sütunları Dor, İyon, Korint, Toskan ve Kompozit olmak üzere beş düzende ele almıştır ve çapın modül olduğu bu düzenlerde sütun yüksekliklerini tam sayılarla belirlemiştir: Toskan→6D, Dor→7D, İyon→8D, Korint→9D, Kompozit→10D'dir [Serlio, 1982]. Vitruvius'tan esinlenerek hazırladığı bu sistematığı, günün koşulları ve ihtiyaçlarına göre kullanılması gerektiğini belirtmiştir [Serlio, 1982].

Vignola kesin ve sabit oran kurallarını, sütun düzenleriyle belirleyen önemli kuramcılardan biridir. Vignola yapının biçimlenmesini etkileyecek bütün detayları tek bir modüle göre hesaplamıştır. Serlio'dan farkı, sütun düzenlerini aritmetik olarak değil, ampirik olarak yapıların üzerinden ölçerek elde eder [Kruft, 1995]. Fakat ölçümleri yaptığı kent Roma'da Toskan düzeninde yapı bulunmadığı için, bu düzeni Vitruvius'tan alır [Kruft, 1995; Vignola, 1999]. Vignola'da modül, sütun alt yarıçapıdır. Buna göre sütun yüksekliği Toskan düzeninde 14 modül (7D), Dor'da 16 modül (8D), İyon'da 18 modül (9D), Korint ve Kompozit'de 20 modül (10D)'dir [Vignola, 1999].

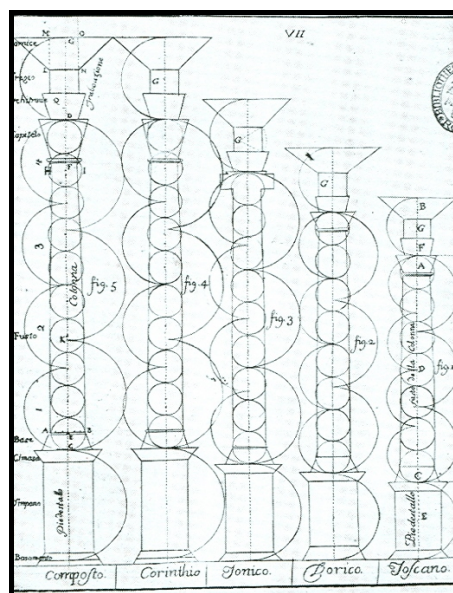
Palladio'nun sütun düzenleri de, Serlio ve Vignola gibi temelde Vitruvius'a bağlıdır [Forssman, 1984; Forssman, 1999]. Ancak detayda bazı farklılaşmalar bulunabilmektedir. Palladio'da sütun yükseklikleri: Toskan→7D, Dor→7,5veya 8D, İyon→9D, Korint→9,5D, Kompozit→10D şeklindedir [Palladio, 1965].

Scamozzi (1548-1616), oranlara ve dolayısıyla sütun düzenlerine metafizik bir anlam yükler: Doğaya uygun olarak belirlenen oranlar, doğayı yaratan tanrı olduğu için değişmezdir. Scamozzi'nin düzen oranları, Vignola'dan farklı olarak, kesirli sayılarla oluşturulmaktadır [Kruft, 1995].

Rönesans'tan sonraki klasisist tutumlarda, sütun düzenleri en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Beş düzenin oranlarının değişebilirliğini iddia edenlerle, Vignola'nın kurallar sistematığını kesin ve sabit kabul edenler arasındaki tartışma sürüp gitmiştir. Örneğin Durand sütun düzenlerini tamamen çarpıtırken [Naredi-Rainer, 2001], Vittone (1705-1770), Vignola'nın öğretisini aynen kabul etmektedir

Şekil 3.12. Scamozzi – Sütun düzenleri [Kruft, 1995]

Şekil 3.13. Vittone – Sütun düzenleri [Kruft, 1995]

[Kruft, 1995]. Ancak genel tutumun Vitruvius ve Rönesans kuramcılarının ortaya koyduğu kurallara uymak olduğunu belirtmek gerekir [Forssman, 1984].

17. ve 18. yüzyıllarda konuyla ilgili bir diğer tartışma “ulusal düzeni” yaratma çabasıdır. Bu anlamda başvurulacak yol, beş düzenin kabulü yanında, ulusal olan altıncı düzeni yaratma arayışı olmuştur ve incelenen çoğunlukla Gotik mimarlık olmuş, oradan bazı biçim ve oran alıntıları yapılmıştır [Kruft, 1995].

Seçmeciliğin ön plana çıktığı 19. yy, düzenler açısından Rönesans’a göre farklı bir durumu da ortaya koyar. Rönesans kuramcılarının iyice detaylandığı, hatta dogma haline getirdikleri, sütun yarıçapıyla, yalnızca sütunları değil, tüm cepheyi oranlama kuralı ortadan kalkar. Eklektik olarak cephenin bir bölümüne yerleştirilen sütunlar, kendi içinde biçimsel anlamda tutarlı ve doğru oranlarla varolmakla birlikte, cephenin geri kalanına etki etmezler. Ör: Schinkel’in Berlin’deki müze ve tiyatro binalarındaki İyon düzenindeki sütunlar [Forssman, 1984]. Bununla birlikte, 19.yy’da Vitruvius ve Rönesans kuramcılarının etkileri, Fransa (Beaux-Art) ve Amerika başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde sürecektir, özellikle Vignola ön plana çıkacaktır [Ware, 1994]¹.

Çizelge 3.1. Klasik Mimarlık Kuramcılarının Sütun Yüksekliği/Sütun Çapı ilişkisi

	Toskan	Dor	İyon	Korint	Kompozit
Vitruvius(Eski) ²	-	6D	8D	-	-
Vitruvius(Yeni)	7D	7D	9D	-	-
Alberti	-	7D	8D	9D	-
Serlio	6D	7D	8D	9D	10D
Vignola	7D	8D	9D	10D	10D
Palladio	7D	7,5veya8D	9D	9,5D	10D

¹ 17.yy’ın klasisizm adına öne çıkan ismi Palladio iken, 19.yy’da Vignola’dır [Ware, 1994].

² Vitruvius, “eskiler” tanımlamasıyla Yunan, “yeniler” ile de Roma uygarlıklarını kastetmektedir.

3.2.2. Sütun elemanlarının oranları

Sütun Kaidesi

Sütun kaidesi ile ilgili oranlar Vitruvius'ta[1993] detaylı bir biçimde anlatılır. Aktardığı tüm kaidelerde-Attika, İyon, Toskan- kaide yüksekliği 1/2 modüldür (0,5D). Bu durum bütün klasik kuramcılarda aynı kalacaktır [Alberti, 1986; Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965].

Kaide ile ilgili farklı değerlerin ortaya çıktığı oran, kaide genişliği¹/sütun alt çapı ilişkisidir. Vitruvius [1999] İyon kaide genişliğini 1,375D, Attika kaide genişliğini 1,5D olarak hesaplamıştır. Alberti [1986], Dor için anlattığı Attika kaideyi 1,33-1,5D olarak belirtir²; İyon kaidesi ise 1,5D genişliğindedir. Serlio [1982] ise Toskan kaide genişliğini 1,414D, Attika kaide genişliğini Vitruvius gibi 1,5D olarak belirlemiştir. Vignola [1999] ve Palladio[1965] ise 1,33 ile 1,438D arasında değişen farklı değerleri kullanmışlardır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Klasik mimarlık kuramcılarına göre sütun düzenlerinde kaide genişliği

	Toskan	Dor	İyon	Korint	Kompozit	Attika
Vitruvius	-	Kaidesiz	1,375D	-	-	1,5D
Alberti	-	1,33-1,5D	1,5D	1,33-1,5D	-	1,33-1,5D
Serlio	1,414D	-	-	-	-	1,5D
Vignola	1,375D	1,417D	1,389D	1,438D	1,389D	1,389D
Palladio	1,333D	1,333D	1,375D	1,4D	1,4D	1,333D

¹ Kaide genişliği, plinthos'un genişliği olarak hesaplanır.

² Alberti[1986] kitabında Attika kaidesi için plinthos genişliğini 1,5D olarak saptamasına karşın, genişliğin en az 1,33D olabileceğini de belirtir.

Sütun başlığı

Toskan ve Dor düzenleri sütun başlığı yükseklikleri tüm kuramcılarda aynıdır: 0,5D [Vitruvius,1993; Alberti, 1986; Serlio, 1982; Vignola, 1999; Palladio, 1965]. İyon da ise aykırı olan Serlio[1986] ‘dur: Serlio İyon başlık yüksekliğini 0.33D olarak belirlerken, diğerleri 0.528D olarak saptamıştır¹ [Vitruvius,1993; Alberti, 1986; Vignola, 1999; Palladio, 1965]. Korint ve Kompozit düzenlerde aykırı olan ise Vignola[1999]’dır. Diğer kuramcılar bu başlıkların yüksekliklerini 1D olarak belirlerken [Vitruvius,1993; Alberti, 1986; Serlio, 1982; Palladio, 1965], Vignola ise başlığın abacus haricindeki kısmını 1D almış ve abacus’un oranını buna eklemiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan sonuç, başlık yüksekliği = 1,167D’dir (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3. Klasik mimarlık kuramcılarına göre sütun düzenlerinde başlık yüksekliği

	Toskan	Dor	İyon	Korint	Kompozit
Vitruvius	0,5D	0,5D	0,528D	1D	-
Alberti	-	0,5D	0,528D	1D	-
Serlio	0,5D	0,5D	0,333D	1D	1D
Vignola	0,5D	0,5D	0,528D	1,167D	1,167D
Palladio	0,5D	0,5D	0,528D	1D	1D

3.2.3. Sütun aralıkları

Sütun yüksekliği gibi, sütun aralıkları² da , Antik-klasik estetik anlayışında önemli bir yer tutmaktadır. Yine oranlama, sütun alt çapı ile yapılmıştır: Vitruvius[1993], tapınaklarda hangi sütun aralıkları oranı ile hangi sütun yüksekliği oranının kullanılacağını sütun düzeni ismi belirtmeksizin açıklar (Çizelge 3.4). Bunu

¹ İyon sütun başlık yüksekliği hesaplanırken, abacus’un üst çizgisi ile volütlerin alt sınırı arasındaki mesafe dikkate alınır. Bu mesafe yukarıda bahsi geçen kuramcılarda 19 birimden oluşur ve onların kitaplarının İyon sütunu bahsinde, 18 birim 0,5D’ye eşit olarak kabul edilmiştir[Vitruvius,1993; Alberti, 1986; Vignola, 1999; Palladio, 1965]. Dolayısıyla 19 birim 0,528D’ye denk olacaktır.

² Sütun aralıkları bahsinde, üzerinde durulan genişliktir; derinlik üzerine hesaplamalar yapılmaz. Bu da özellikle Yunan mimarlığının iki boyutlu cephe-dekor etkisine önem vermesiyle ilişkilidir.

belirlemekteki temel prensibi, kalın sütunların daha fazla açıklık geçebileceği, ince-zarif sütunların ise daha az açıklık geçebileceğidir.

Çizelge 3.4. Vitruvius’a göre tapınaklarda sütun aralıkları-sütun yüksekliği ilişkisi

	Sütun aralığı	Sütun yüksekliği
Araestilos	4D ¹	8D
Diastilos	3D	8,5D
Eustilos	2,25D-3D-2,25D	9D
Systilos	2D	9,5D
Pycnostilos	1,5D	10D

Vitruvius, bunların arasında en güzel oranlara sahip olanın “eustilos” olduğunu belirtir. Eustilos tipi tapınak-yapılarda sütun aralıkları 2,25D’dir, ancak kapının hizasındaki orta aralık, rahat bir geçiş sağlanması için daha geniş olmalıdır : 3D. Eustilos’ta tanımladığı sütun yüksekliği 9D, İyon düzeninekinde denktir[Vitruvius, 1993].

Alberti[1986] ve Serlio[1982] sistematik bir çözüm getirmemekle birlikte, Dor’da diastilos’u kullanırlar, ancak orta sütun açıklığı daha geniş alınır (2,75D-4D-2,75D). İyon düzeninde ikisinde de eustilos (2,25D-3D-2,25D) görülmektedir. Serlio[1982] Korint’te de diastilos’u kullanır.

Vignola [1999], kapı aksına denk gelen orta sütun aralığını belirlemez, yan sütun aralıklarını aktarır. Buna göre Dor’da diastilos’u, İyon’da eustilos’u ele alır. Diğer düzenler için belirlediği aralık değeri 2,33D’dir.

Palladio [1965] da, orta sütun aralığından yola çıkmaz, belirlediği aralık yandakilerdir, ancak kapıya denk gelen orta aralıkta sütunlar arası boşluğun daha geniş tutulması gerektiğini belirtir. Palladio, Vitruvius’un ortaya koyduğu sütun

¹ Vitruvius, diğer tiplerde sütun aralığı sabitken, araestilos’da istenildiği kadar arttırılabileceğini belirtir ve bu tipin Toskan için uygunluğundan bahseder [Vitruvius, 1993].

aralıkları düzenini sistematik hale getiren kuramcıdır [Forssman, 1984]. Vitruvius'un aktardığı araestilos'u Toskan düzenine, diastilos'u Dor'a, eustilos'u İyon'a, systilos'u Korint'e ve pycnostilos'u Kompozit'e uyarlar. Ancak Vitruvius'un araestilos ve diastilos'ta öngördüğü sütun yüksekliklerini kullanmaz (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Klasik mimarlık kuramcılarına göre sütun aralıkları

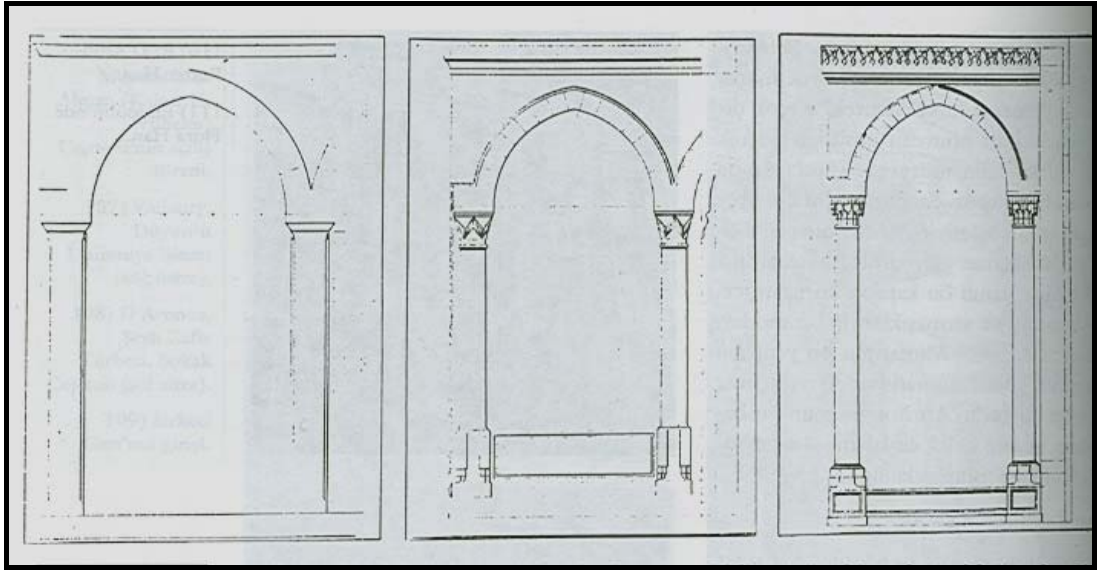
	Toskan	Dor	İyon	Korint	Kompozit
Vitruvius	3D-5D-3D				
Alberti		2,75D-4D-2,75D	2,25D-3D-2,25D		
Serlio		2,75D-4D-2,75D	2,25D-3D-2,25D	3D-4D-3D	
Vignola	2,33D	2,75D	2,25D	2,33D	2,33D
Palladio	4D	2,75 veya 3D	2,25D	2D	1,5D

3.3. Osmanlı Mimarlığı'nda Klasik Sütun Düzenleri

Osmanlı Mimarlığı'na, batılı Klasik mimarlığın 19. yy başında Ampir üslupla birlikte girdiği bilinmektedir. 19. yy boyunca Klasik mimarlık etkileri bir süreklilik olarak varolmuştur. Bu nedenle sütun düzenleri de en azından biçimsel boyutuyla kendini göstermektedir.

Ancak bu anlamda belki de en ilginç ve önemli olay, Montani ve Boğos Şaşıyan Efendilerin hazırladıkları Usul-ü Mimari-i Osmani [1873] kitabıdır. Vitruvius etkisinde oluşturulan bu kitap “Yeni Osmanlı Mimarlığı” ’nın kurallarını koyma ve Klasik Osmanlı mimarlığını tanıtmaya hedefindedir[Çelik, 1996]. Kitabın başka bir ilginç yanı, batılı Klasik sütun düzenlerinden yola çıkarak, Osmanlı mimarisinde yeni düzenler oluşturma arayışında olmasıdır: Bunlar Dor düzeninin karşılığı olarak sunulan Mahruti düzen, adı verilmeden İyonla eş tutulan Müstevi düzen ve Korint'e eş tutulan Mücevheri düzenlerdir [Saner,1999]. Konik başlıklı, sütun yerine ayakların kullanıldığı Mahruti düzen, sadelik gerektiren yerlerde, alt katlarda; başlıklarında Türk üçgenlerinin kullanıldığı Müstevi düzen, mezar yapılarında, dış mekanda, revaklarda ve cephede mücevheri düzenin altında; mukarnaslı başlıklı

Mücevheri düzen üst katlarda, görkem ve zenginliği simgelemek için önerilmektedir. Bu düzenlerin oranları konusu, çok da açık değildir: duruma göre yarıçapın 10-26 katı¹ (5D-13D), sütun yüksekliğini belirlemede kullanılabilir[Montani ve Şaşıyan, 1873]. Dor'la paralel Mahruti düzen için 5D→ ile başlayan alt değerlerin, Korint'le paralel Mücevheri düzen için →13D ile sonlanan üst değerlerin kullanılmasının düşünülmüş olduğu yorumlanabilir.

Şekil 3.14. Montani ve Boğos Şaşıyan Efendi'ler – Mahruti-Müstevi-Mücevheri düzenler [Çelik, 1996].

¹ Montani Efendi, oran belirleyici modül olarak, Vignola gibi sütun yarıçapını kullanır.

4. SULTAN II. ABDÜLHAMİD DEVRİ HÜKÜMET KONAKLARINDA SÜTUN DÜZENİ ANALİZİ

4.1. Kastamonu Hükümet Konağı¹ - Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.1. Kastamonu Hükümet Konağı

4.1.1. Biçim analizi

Mimar Vedat (Tek) Bey'in tasarımı olan Kastamonu Hükümet Konağı, Toskan sütun düzenine sahiptir. Sütun başlıklarında, abacus, ekhinos bölümleri bulunmaktadır. Sütun gövdeleri daire kesitli ve yivlidir. Sütun kaidesi de tipik bir Toskan sütun kaidesidir. Kaidede plinthos ve torus arasında bir fillet bulunmaktadır, bu Palladio'nun Toskan sütununda varolan bir özelliktir (Bkz. Şekil 3.8). Sütunların üzerinde ise sivri kemerler yer almaktadır.

¹ Mimar Vedat Bey tarafından tasarlanan Kastamonu Hükümet Konağı, Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkış kutlamalarına denk getirilerek, 1 Eylül 1901'de açılmıştır [Batur, 2003].

Resim 4.2. Kastamonu Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.1.2. Oran analizi

Sütunların alt bölümünün çevreleri 131 cm olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla sütun alt çapı (D) : Sütun çevresi = $\pi D \rightarrow D = 131 / 3,14$
 $D = 41,72 \text{ cm}$

Sütun aralıkları

X yönünde: 92 – 314 – 90 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 92 / 41,72 \\ = 2,20$$

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 314 / 41,72 \\ = 7,53$$

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 90 / 41,72 \\ = 2,16$$

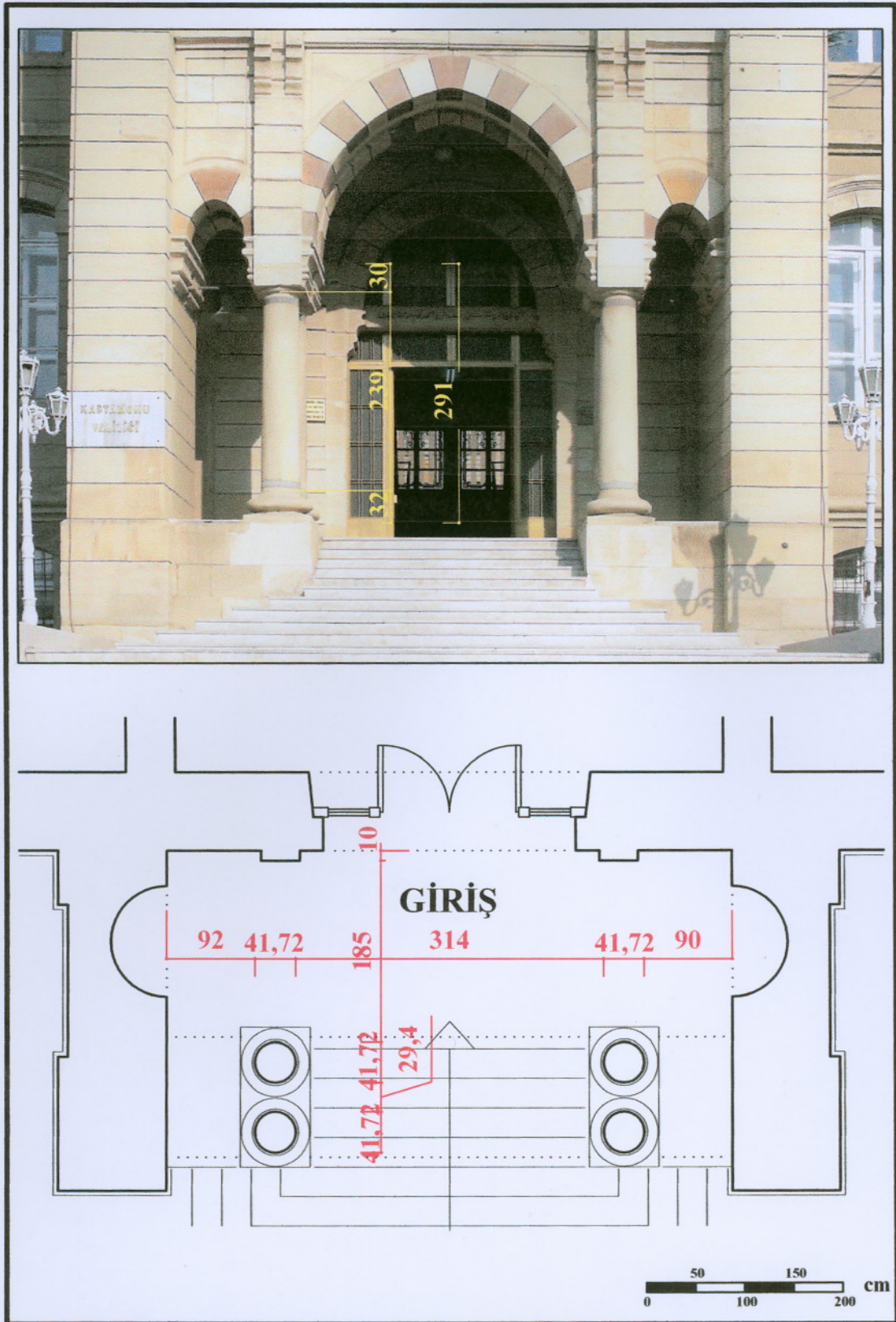
$\rightarrow$ Sütun aralıkları : $2,25D - 7,5D - 2,25D$ 'dir.

Y yönünde (ikili sütun aralığı): 29,4 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 29,4 / 41,72 \\ = 0,7D$$

Y yönünde (sütun-pilastr aralığı): 185 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 185 / 41,72 = 4,43D$$

Resim 4.3. Kastamonu Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 291 cm'dir.. Dolayısıyla

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 291 / 41,72 \\ &= 6,98 \\ &= \sim 7D \end{aligned}$$

Sütun öğeleri

Sütun başlığı yüksekliği : 30 cm $\rightarrow 30 / 41,72 = 0,72 \approx 0,75D$

Sütun kaidesi yüksekliği : 32cm $\rightarrow 32 / 41,72 = 0,77 \approx 0,75D$

Sütun kaidesi genişliği : 70 cm $\rightarrow 70 / 41,72 = 1,67 = 1,67D$

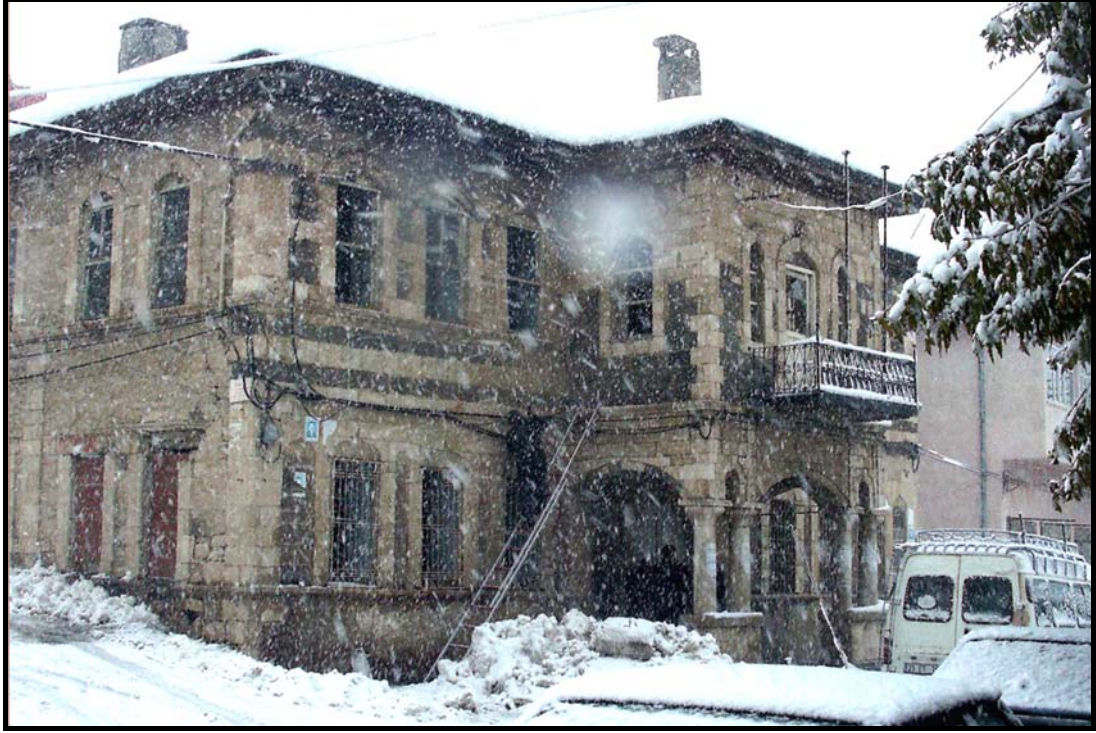
4.1.3. Değerlendirme

X doğrultusundaki sütun aralıkları (2,25D – 7,5D – 2,25D) , Klasik mimarlıktaki kalıplardan birine tam olarak karşılık gelmemekle birlikte yan aralıkların eustilos'u verdikleri görülür. Ayrıca sütun aralıklarının, sütun çapıyla oranlanmış olması önemlidir.

Yüksekliğin çapın yedi katı olması, Toskan sütun düzeninin bir özelliğidir. Dolayısıyla sütun düzeni, hem biçimiyle, hem de oran olarak Toskan düzenidir.

Başlık ve kaide yükseklik Klasik düzenlerdeki oranları karşılamamaktadır.

4.2. Ergani Hükümet Konağı¹ - Sütun Düzeni Analizi

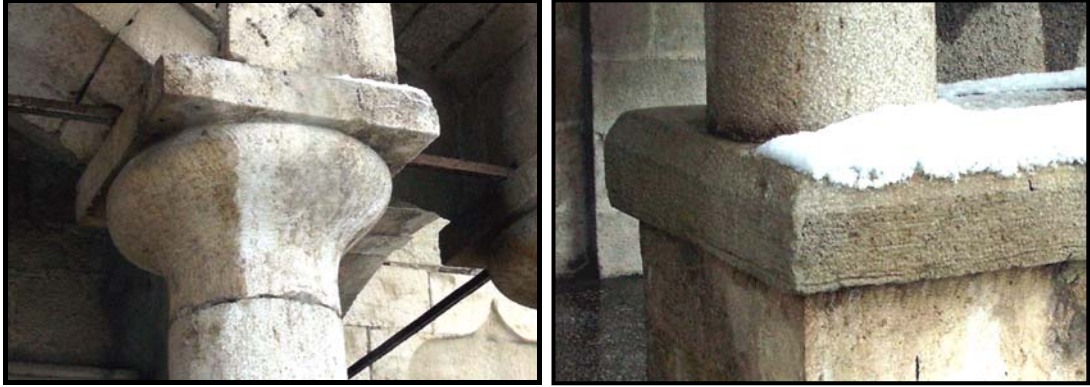
Resim 4.4. Ergani Hükümet Konağı

4.2.1. Biçim analizi

Sütun düzeni incelendiğinde, genel olarak Dor düzeniyle benzerlik kurulduğu anlaşılmaktadır. Başlıkta abakus ve ekhinos bulunmaktadır. Ancak özgün haline göre daha da yuvarlatılarak yorumlanan ekhinos'un altında olması gereken başlık frizi, ekhinos'la birleşik olarak, tek parça halinde imal edilmiştir. Sütun gövdesi daire kesitli ve yivlidir. Sütun bir pedestalin üzerine oturmaktadır. Pedestalin kare üst tabanının üst kısmındaki bölüm pahlanarak, bir sütun kaidesi etkisi yaratılmak istenmiştir. 4cm'lik bu eleman bir plinthos gibidir². Ancak bu elemanı kesin bir biçimde sütun kaidesi gibi tanımlamak mümkün değildir. Diğer ihtimal, pedestal'e ait bir eleman olarak kabulüdür. O durumda sütun kaidesiz kabul edilmelidir.

¹ Yerel kaynaklardan alınan bilgilere göre, Ergani Hükümet Konağı'nın 1890'lı yıllarda inşa edildiği sanılmaktadır. Yapının mimarı belli değildir.

² Bu tip küçük elemanların kullanımına Antik mimarlıkta rastlanmaktadır. Cori'deki Herkül tapınağının sütun kaideleri buna örnek verilebilir (Vitruvius, 1993).

Resim 4.5. Ergani Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.2.2. Oran analizi

Sütunların gövdelerinin alt kısımdaki çevreleri 100 cm olarak ölçülmüştür.

$$\text{Sütun çevresi} = \Pi D \rightarrow D = 100 / 3,14$$

$$D = 31,85 \text{ cm}$$

Sütun aralıkları

X($\rightarrow$) yönünde: 48 – 255 – 49 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 48 / 31.85$$

$$= 1,51$$

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 255 / 31.85$$

$$= 8,01$$

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 49 / 31,85$$

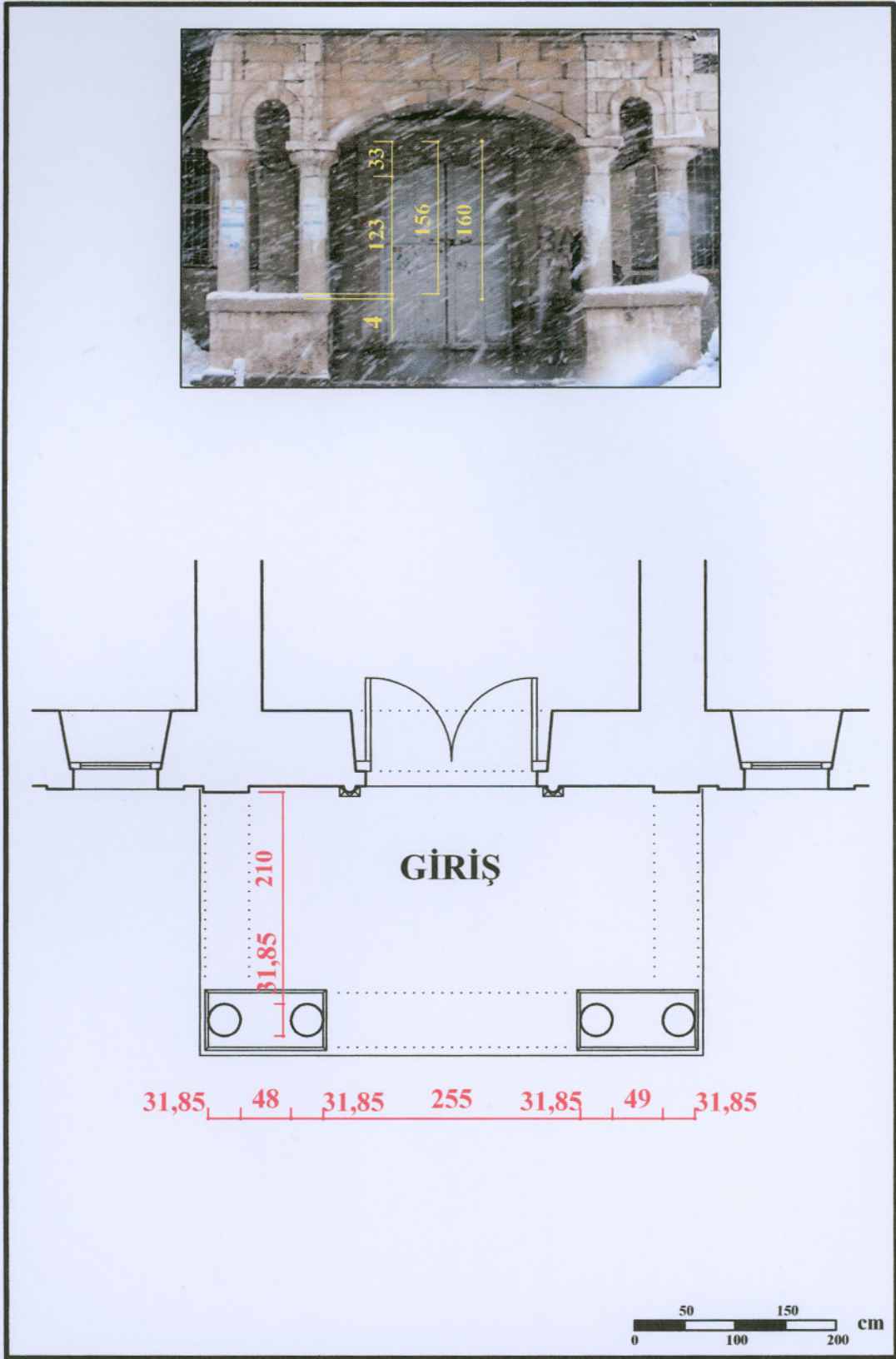
$$= 1,54$$

$$\rightarrow 1,5D - 8D - 1,5D$$

Y($\uparrow$) yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 210 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 210 / 31.85$$

$$= 6,60D$$

Resim 4.6. Ergani Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve plan

Sütun yüksekliği

Sütunlar kaidesiz kabul edilirse:

Yükseklik = 156 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 156 / 31,85 \\ &= 4,90 \end{aligned}$$

→ Yükseklik = ~ 5D

Sütunlar kaideli kabul edilirse,

Yükseklik = 160 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 160 / 31,85 \\ &= 5,02 \end{aligned}$$

→ Yükseklik = 5D

Sütun öğeleri

Sütun başlık yüksekliği 33cm → ~ 1D

4.2.3. Değerlendirme

İki dar aralık ve ortada geniş aralıktan oluşan sütun dizilişi, Klasik mimarlıkta da kullanılmıştır. Ancak diziliş benzemekle birlikte oranlar farklıdır.

Sütun yüksekliği (5D) ise kuramcıların Dor sütunlarında kullandıkları oranlardan daha düşüktür. Ancak Klasik Yunan'da inşa edilen tapınaklardaki değerlere de yakındır¹.

Sütun başlığı yüksekliği, sütun çapına eşittir. Çapla oranlı olmakla birlikte klasik oranların iki katıdır.

¹ Örneğin, Parthenon tapınağı Dor sütunlarının yüksekliği = 5,5D'dir (Adam, 1990) .

4.3. Sinop Hükümet Konağı¹ - Sütun Düzeni Analizi

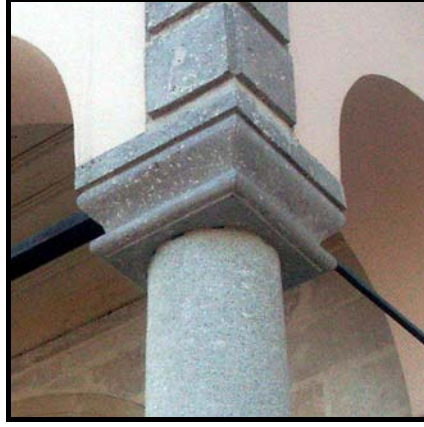

Resim 4.7. Sinop Hükümet Konağı

4.3.1. Biçim analizi

Güney cephesindeki giriş kısmında yer iki sütun, genel olarak bakıldığında Dor düzeninin yorumlanarak kullanıldığını göstermektedir. Sütun başlıklarındaki ekhinos bölümleri, köşegenlerle kare levhalara bağlanmış, dolayısıyla küre parçası biçimini kaybetmiştir. Başlığın en alt bölümünde, başlığın bir parçasıymış gibi algılanan astragal kısmı, Klasik mimarlıkta sütun gövdesine ait bit elemandır. Sütun gövdeleri daire kesitli ve yivsizdir. Sütunlar kaideleri olmaksızın, pedestal üzerine oturmaktadır. Kaidenin olmaması Dor düzeninde varolan bir özelliktir.

¹ Osmanlı arşivindeki bir belgede yapının 1907’de bitmek üzere olduğu belirtilmektedir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: İ.TNF., Dosya No: 16, Gömlek no: 1325 S-04). Mimarı belli değildir.

Resim 4.8. Sinop Hükümet Konağı – Sütun başlığı

4.3.2. Oran analizi

Sütunların alt bölümünün çevreleri 139.7 cm olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla sütun

alt çapı (D): Sütun çevresi = $\Pi D \rightarrow D = 140 / 3.14$

$$D = 44.5 \text{ cm}$$

Sütun aralıkları :

X yönünde: 532 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 532 / 44.5$$

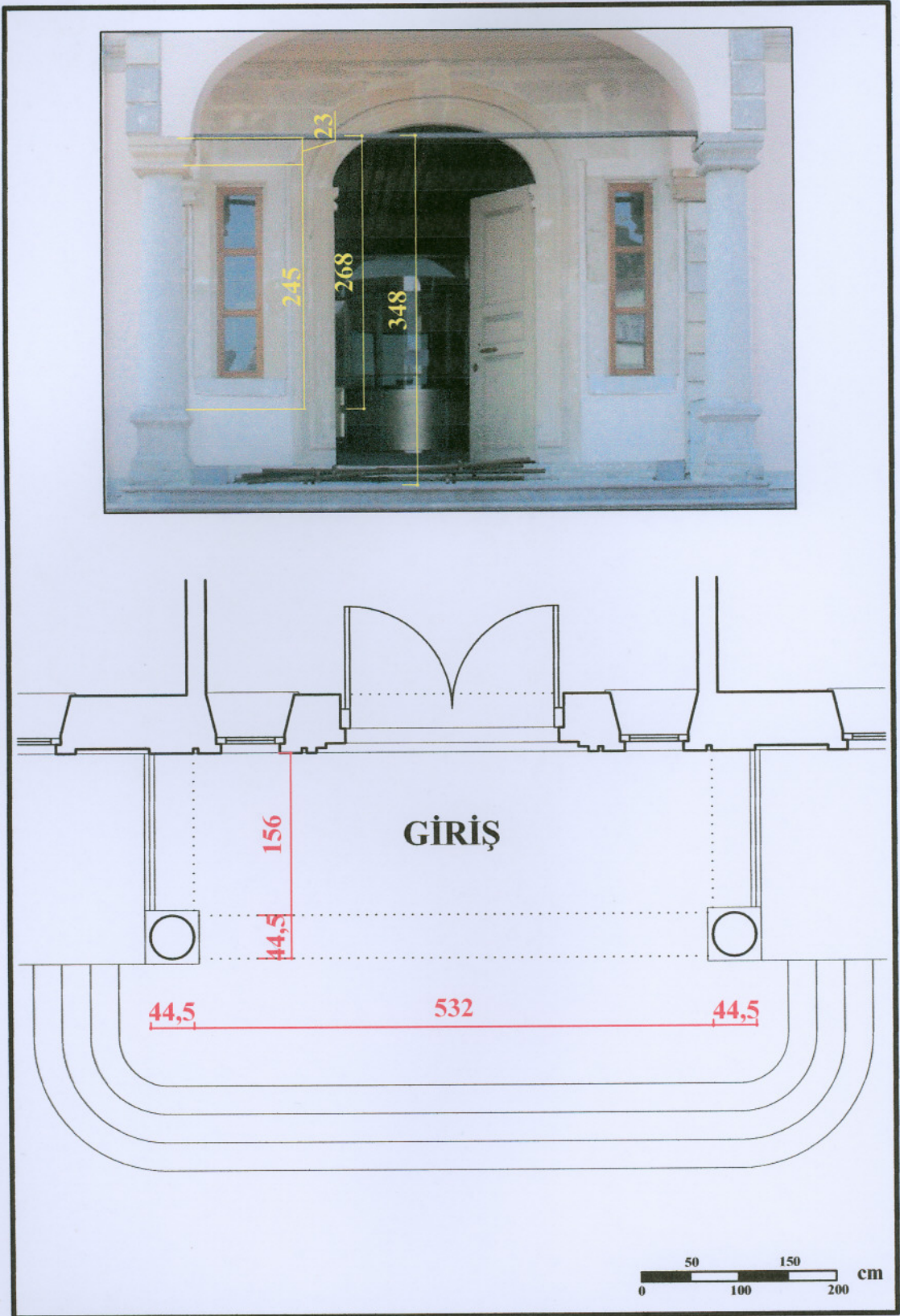
$$= 11.96$$

$$= \sim 12D$$

Y yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 156 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 156 / 44.5$$

$$= 3.5D$$

Resim 4.9. Sinop Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve plan

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 268 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 268 / 44.5 \\ &= 6,02 \\ &= \sim 6D \end{aligned}$$

Sütun öğeleri

Sütun başlığı yüksekliği : 23 cm $\rightarrow 23 / 44.5 = 0,52 = 0,5D$

4.3.3. Değerlendirme

İki sütunun arasındaki mesafenin sütun çapının tam sayı katı olması (12D) önemlidir.

Sütun yüksekliğinin çapın 6 katı olması durumu, Vitruvius'a göre eski Yunan dönemi Dor düzenlerinde kullanılan bir özelliktir. Yine Vitruvius'un Dor düzeninde olduğu gibi sütunlar kaidesizdir.

Sütun başlığı yüksekliğinin de (0,5D) Dor sütun düzeniyle ilişkili olduğu görülmektedir.

4.4. Sivas Hükümet Konağı¹ – Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.10. Sivas Hükümet Konağı

4.4.1. Biçim analizi

Giriş kısmındaki sütunlar dor düzeninde inşa edilmiştir². Sütun başlıkları, abacus, ekhinos ve başlık frizi bölümlerine sahiptir. Sütun gövdeleri daire kesitli ve yivsizdir. Sütun kaidesi, farklı boyutlarda olmasına karşın, başlığa çok benzer biçimde imal edilmiştir. Kaide Attika sütun kaidesinin özelliklerine yakındır. Kaidenin plinthos bölümü binanın önündeki cadde kotunun yükselmesi nedeniyle, yaklaşık 10 cm gömülmüştür. Sütunların üzerinde sivri kemerler yer almaktadır.

¹ Osmanlı Arşivindeki 4 Şevval 1302 (19.05.1885) tarihli bir belgede, inşaatı tamamlanan Sivas Hükümet Konağı'nın tefrişine dair talimat yer almaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon No: İ.DH., Dosya No: 951, Gömlek No: 75269). Yapının mimarı ise bilinmemektedir.

² Binanın son katındaki sütunlar, geç dönemde (1915 – I. Ulusal Dönem) yapıldıkları için kapsam dışı bırakılmıştır.

Resim 4.11. Sivas Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.4.2. Oran analizi

Sütunların alt bölümünün çevreleri 119 cm olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla sütun alt çapı (D) : Sütun çevresi = $\pi D \rightarrow D = 119 / 3,14$

$$D = 37,9 \text{ cm}$$

Sütun aralıkları

X yönünde: 95 – 380 – 95 cm'dir.

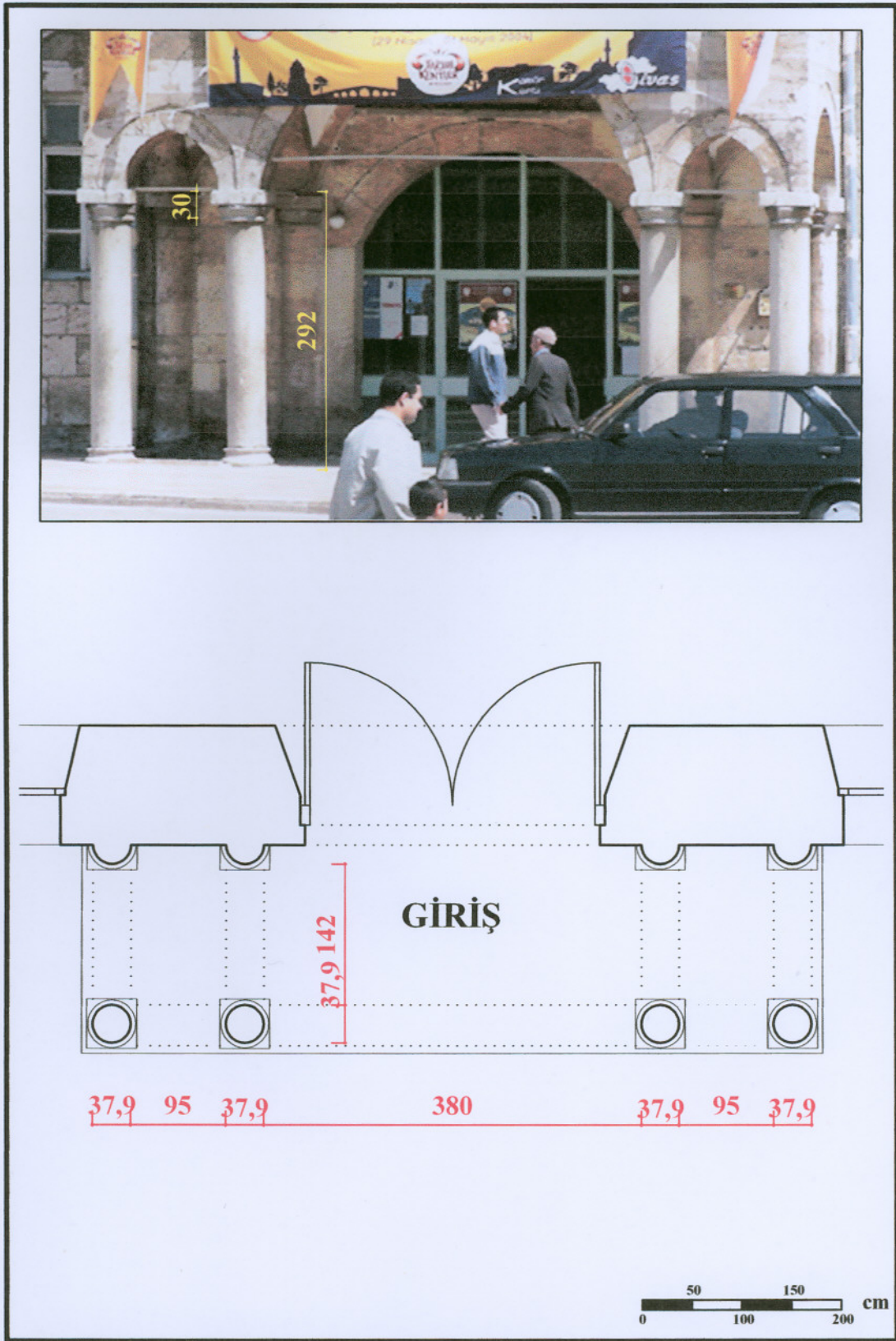
$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 95 / 37,9 \\ &= 2,51 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 380 / 37,9 \\ &= 10,02 \end{aligned}$$

$$\rightarrow 2,5D - 10D - 2,5D$$

Y yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 142 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 142 / 37,9 \\ &= 3,75D \end{aligned}$$

Resim 4.12. Sivas Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 292 cm'dir. Ancak yol kotunun yükselmesi ile alt tabanın 10 cm'lik bölümü yere gömülmüştür¹. Dolayısıyla : Yükseklik = 292+10 = 302 cm'dir.

$$\text{Yükseklik} / \text{Çap} = 302 / 37.9$$

$$= 7,97$$

$$= \sim 8D$$

Sütun öğeleri

$$\text{Sütun başlığı yüksekliği} : 30 \text{ cm} \rightarrow 30 / 37.9 = 0,79D$$

$$\text{Sütun kaidesi yüksekliği} : 32 \text{ cm} \rightarrow 32 / 37.9 = 0,85D$$

$$\text{Sütun kaidesi genişliği} : 50 \text{ cm} \rightarrow 50 / 37,9 = 1,32 = 1,33D$$

4.4.3. Değerlendirme

Sivas Hükümet Konağı sütun aralıkları (2,5D – 10D – 2,5D) , Klasik mimarlıkta yoğun olarak kullanılan oranları tam olarak karşılamamaktadır. Ancak sütun aralıklarının sütun çapıyla oranlanmış olması önemlidir.

Yüksekliğin çapın sekiz katı olması, Rönesans ve sonrasındaki kuram ve uygulamalarda Dor düzeninde görülmektedir. Dolayısıyla sütun düzeni, hem biçimiyle, hem de oran olarak Dor düzenidir.

Başlık ve kaide yükseklikleri, Klasik düzenlerdeki oranları karşılamamaktadır. Ancak kaide genişliği (1,33D) Klasik kuramcılar tarafından kullanılan bir orandır (Bkz. Çizelge 3.2).

¹ 1970'li yıllarda yapılan rolöve çalışmasında plinthos 13 cm yüksekliğinde çizilmiştir; oysa bugün 3cm'lik kısmı görülmektedir.

4.5. Kütahya Hükümet Konağı¹ - Sütun Düzeni Analizi

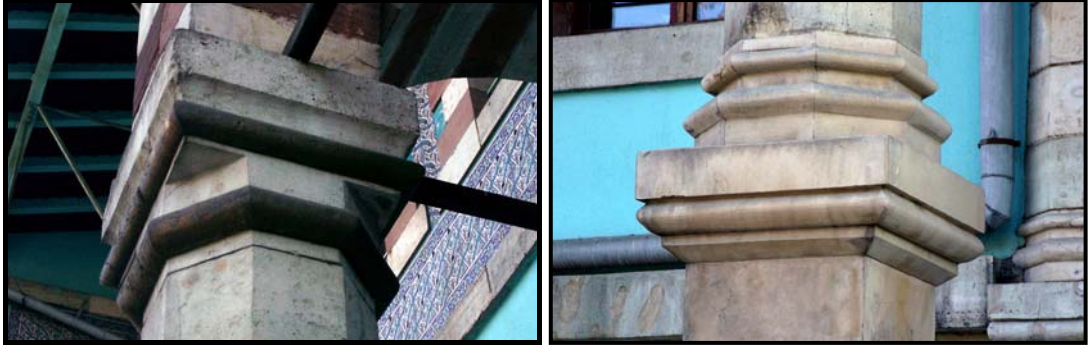

Resim 4.13. Kütahya Hükümet Konağı

4.5.1. Biçim analizi

Kütahya Hükümet Konağı sütunlarına kaynaklık eden Dor düzenidir. Sütun gövdeleri sekizgen kesitli olması, yiv etkisi yapmaktadır. Sekizgeninin köşesinde oluşan çizgilerin tüm sütunda devam etmesi, kaide ve başlıktaki daire kesitli elemanları çokgenleştirmiştir. Sütun başlıkları, abacus, ekhinos ve başlık frizi bölümlerine sahiptir. Sütun kaidesi ise Attika sütun kaidesinin yorumlanmış halidir. Podestal üzerine oturan kaidede, sekizgenleştirilmiş plinthos, torus, scotia ve üst torus bulunmaktadır. Dor sütununu Attika kaideli olarak biçimlendirme Palladio'nun kullandığı bir özelliktir. Sütunların üzerinde ise yarım daire kemerler yer almaktadır.

¹ Kütahya Hükümet Konağı 1907'de inşa edilmiştir, mimarı bilinmemektedir [Kalyoncu, 1999]

Resim 4.14. Kütahya Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.5.2. Oran analizi

Sekizgen sütunların alt bölümlerinde sekizgenin kenarları 19 cm olarak ölçülmüştür. Bu sekizgenin köşelerinden geçen dairenin çapı 49,65cm'dir. Dolayısıyla sütun alt çapı (D) : $D = 49,65$ cm'dir.

Sütun aralıkları

X yönünde: $188 - 346 - 188$ cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 188 / 49,65 \\ &= 3,78 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 346 / 49,65 \\ &= 6,97 \end{aligned}$$

→ Sütun aralıkları : $3,75D - 7D - 3,75D$

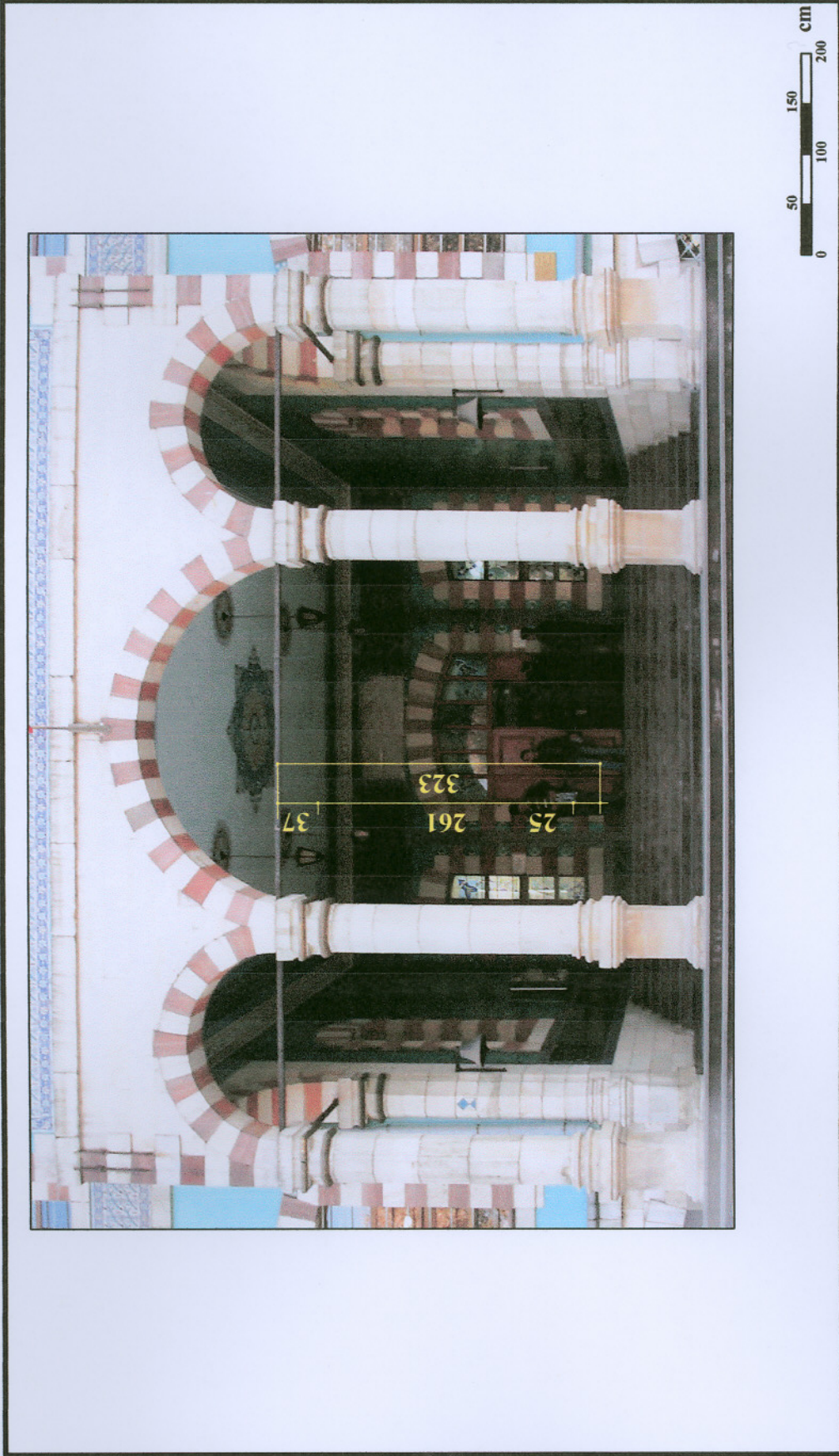
Y yönünde (sütun-pilastr aralığı): 190 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 190 / 49,65 = 3,83D$$

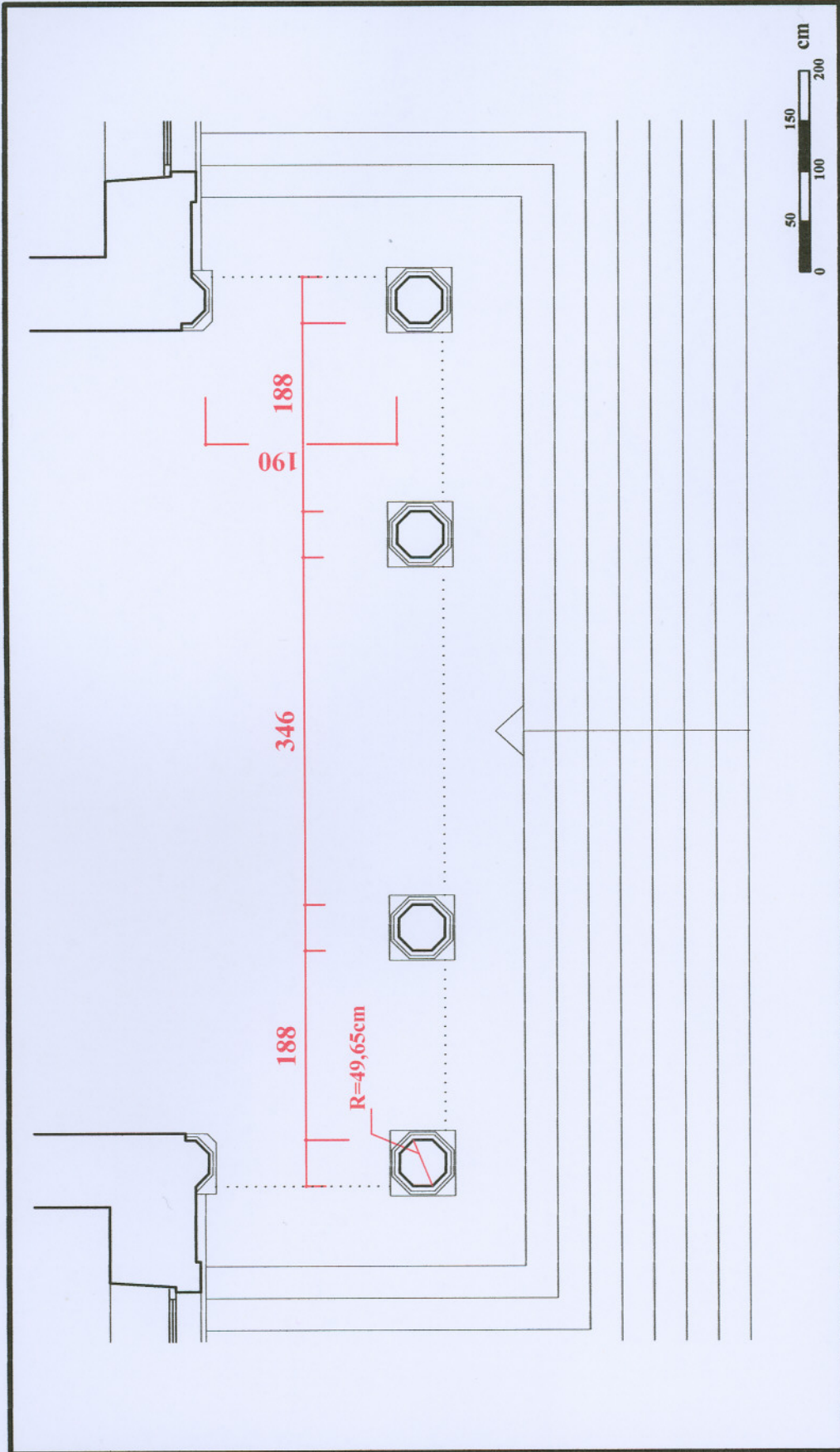
Sütun yüksekliği

Yükseklik = 323 cm'dir.. Dolayısıyla :

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 323 / 49,65 \\ &= 6,51 \\ &= \sim 6,5D \end{aligned}$$

Resim 4.15. Kütahya Hükümet Konağı Sütunlu Giriş- Cephe

Şekil 4.1. Kütahya Hükümet Konağı Sütunlu Giriş- Plan

Sütun öğeleri

Sütun başlığı yüksekliği : 37 cm $\rightarrow 37 / 49,65 = 0,75D$

Sütun kaidesi yüksekliği : 25cm $\rightarrow 25 / 49,65 = 0,5D$

Sütun kaidesi genişliği : 53 cm $\rightarrow 53 / 49,65 = 1,07D$

4.5.3. Değerlendirme

Sütun aralıkları (3,75D – 7D – 3,75D) , Klasik mimarlıktaki kalıplardan birine tam olarak karşılık gelmemekle birlikte, aralıkların sütun çapıyla oranlanmış olması önemlidir.

Sütun yüksekliğinin 6,5D olması, Klasik mimarlıktaki Dor sütun düzeninin sınırları (6D-8D) içindedir.

Başlık yüksekliği ve kaide genişliği Klasik düzenlerdeki oranları karşılamamaktadır. Ancak kaide yüksekliği tüm düzenlere uygun olarak 0,5D'dir

4.6. Kalecik Hükümet Konağı¹ - Sütun Düzeni Analizi

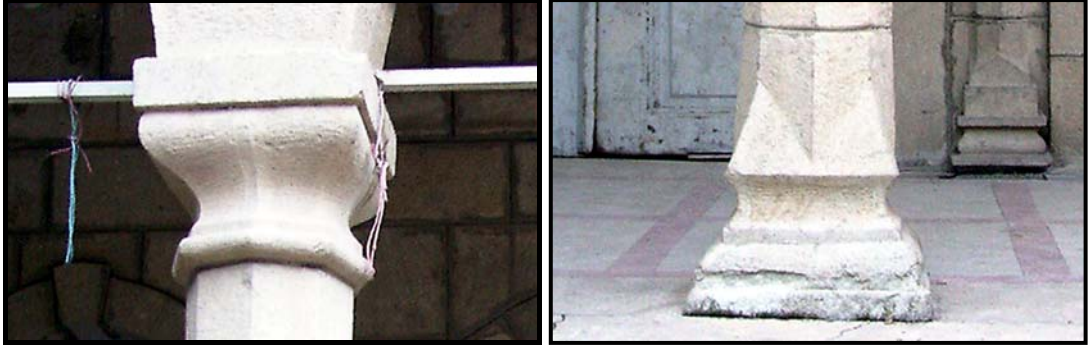

Resim 4.16. Kalecik Hükümet Konağı

4.6.1. Biçim analizi

Sütun düzeni ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde, yorumlanmış bir Dor düzeninin varlığı anlaşılır. Gövde daire değil sekizgen kesitlidir ve bu haliyle yivli sütuna çağrışım yapmaktadır. Gövdeden gelen köşe çizgileri başlıkta da devam eder. Başlıkta sade bir abacus bulunur; ancak ekhinos ve başlık frizinin klasik geometrileri deforme edilerek yorumlanmış, ikisi tek bir eleman gibi imal edilmiştir. Sütun kaidesi ise, özellikle sütun gövdesine geçişte klasikten farklı bir hal alır: burada geçiş elemanı olarak üçgenler kullanılmıştır. Bu elemanın altında Attika kaidenin elemanları, scotia, torus ve plinthos, kısımları yer almaktadır. Çokgen sütun gövdesinin çizgilerinin kaide de devam etmesi, kaide elemanlarından scotia ve torus'un, yatayda daire kesitli geometrilerini bozmuştur.

¹ Kalecik Hükümet Konağı, Ovenüs, Onluk ve Kevük Ustalar tarafından, 1904 yılında inşa edilmiştir [Biber, 2003].

Resim 4.17. Kalecik Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.6.2. Oran analizi

Sekizgen sütunların alt bölümlerinde sekizgenin kenarları 12,5 cm olarak ölçülmüştür. Bu sekizgenin köşelerinden geçen dairenin yarıçapı 16,33 cm'dir. Dolayısıyla sütun çapı : $D = 16.33 \times 2 = 32,67$ cm'dir.

Sütun aralıkları

X yönünde: 155 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 155 / 32,67$$

$$= 4,74$$

$$\rightarrow \sim 4,75 D - 4,75 D - 4,75 D$$

Y yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 252 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 252 / 32,67$$

$$= 7,71$$

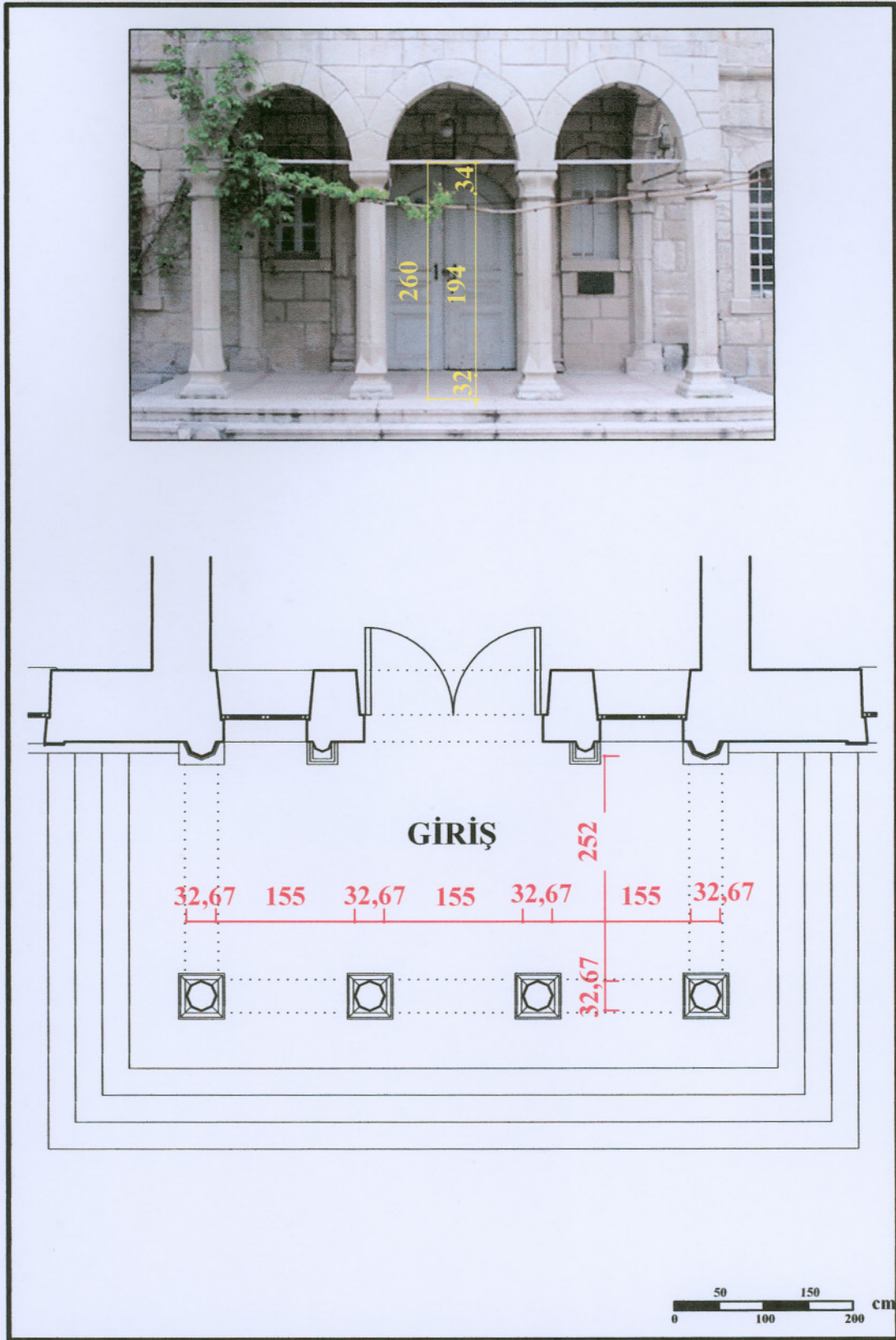
$$= \sim 7,75 D$$

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 260 cm'dir.

$$\text{Yükseklik} / \text{Çap} = 260 / 32.67 = 7,96$$

$$\rightarrow \text{Yükseklik} = \sim 8D$$

Resim 4.18. Kalecik Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun öğeleri

Sütun başlığı yüksekliği : 34cm $\rightarrow 34 / 32,67 = 1D$

Sütun kaidesi yüksekliği : 32cm $\rightarrow 32 / 32,67 = 0,98 = 1D$

Sütun kaidesi genişliği : 51 cm $\rightarrow 51 / 32,67 = 1,56 = \sim 1,5D$

4.6.3. Değerlendirme

Kalecik Hükümet Konağı sütun aralıkları (4,75 D– 4,75 D– 4,75 D), eşit mesafeli dört sütunun oluşturduğu, klasik mimarlıkta çok kullanılan araeostilos'a bir örnektir.

Sütun yüksekliğinin çapın sekiz katı olması, Rönesans'la birlikte kuram ve uygulamalarında görülen, Dor düzeninin bir özelliğidir. Ayrıca kaide genişliğinin 1,5D olması yine Attika kaideye ait bir özelliktir.

Sütun başlığı ve kaidesi yükseklikleri (1D), çapla orantılı olmakla birlikte klasik oranlardan yüksek değerlerdir.

4.7. Çivril Hükümet Konağı¹ – Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.19. Çivril Hükümet Konağı

4.7.1.Biçim Analizi

Giriş cephesindeki portiği oluşturan iki sütun, oryantalist bir yorumla ele alınmış Dor düzeninin özelliklerini taşımaktadır. Başlıkta, abacus, ekhinos ve başlık frizi gibi elemanlar bulunmakla birlikte; bunlar kare kesitli, dik açılı elemanlardan oluşmaktadır. Ekhinos'un üzerinde Klasik mimarlıkta saçakta yer alan dentil veya dış sırası denilen bir süsleme vardır. Kare kesitli sütun gövdesinin köşeleri pahlanmış, dolayısıyla çokgenleştirilmiştir. Plinthos ve torustan oluşan kaidesi Klasik kaidelere göre daha küçüktür. Sütunların altında pedestal yer almaktadır.

¹ 1979 yılında hazırlanan tescil raporunda, yapının 19.yy sonunda inşa edildiği belirtilmektedir. Yapının mimarı belli değildir.

Resim 4.20. Çivril Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.7.2. Oran analizi

Sütunların alt bölümleri eşkenar olmayan sekizgendir. Sütun çapı, sekizgenin köşelerinden geçen çemberin çapıdır. Dolayısıyla sütun çapı : $D= 40.50$ cm'dir.

Sütun aralıkları

X yönünde: 315 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 315 / 40,50 \\ &= 7,77 \\ &= \sim 7,75D \end{aligned}$$

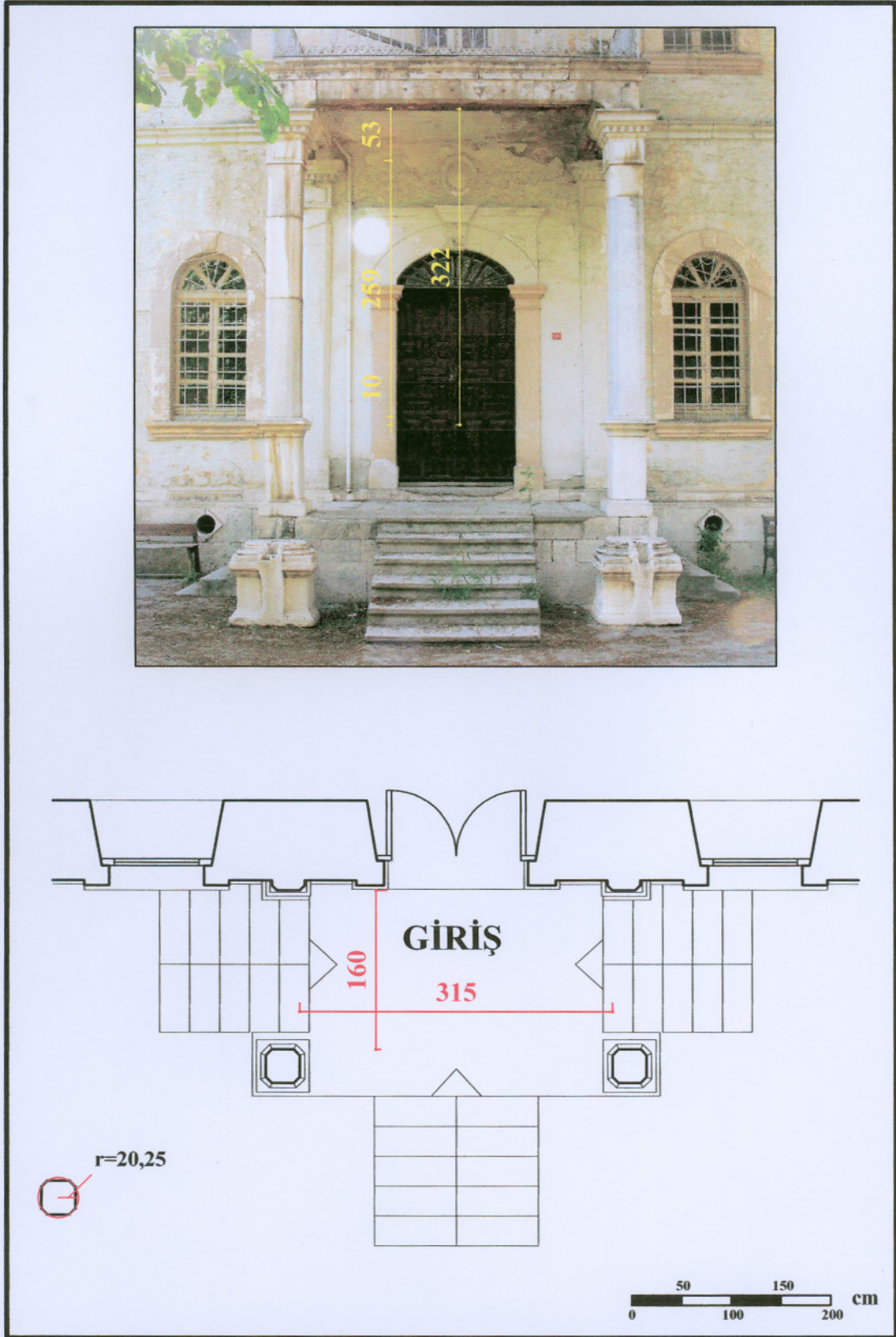
Y yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 160 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 160 / 40,50 \\ &= 3,95 \\ &= \sim 4D \end{aligned}$$

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 322 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 322 / 40,50 \\ &= 7,95 \\ &= \sim 8D \end{aligned}$$

Resim 4.21. Çivril Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun öğeleri

Sütun kaide yüksekliği : $10 \text{ cm} \rightarrow 10 / 40,5 = 0,25 \text{ D}$

Sütun kaide genişliği : $53 \text{ cm} \rightarrow 53 / 40,5 = 1,31 = \sim 1,33 \text{ D}$

Sütun başlık yüksekliği : $53 \text{ cm} \rightarrow 53 / 40,5 = 1,31 = \sim 1,33 \text{ D}$

4.7.3. Değerlendirme

İki sütunun arasındaki mesafe ($7,75\text{D}$) sütun çapıyla ilişkilidir.

Biçimsel olarak “oriente” edilse de, Dor sütunu kökenli olma durumu, sütun yüksekliğinin çapın sekiz katı çıkmasıyla desteklenir.

Sütun başlığı yüksekliği ($1,33\text{D}$) klasik oranların üzerindedir. Kaide yüksekliği ($0,25\text{D}$) tüm kuramcıların oranlarından düşüktür. olduğu gibi $0,5\text{D}$ 'dir. Kaide genişliği ($1,33\text{D}$) ise Vignola'nın belirlediği oranlara uygundur (Bkz. Çizelge 3.2).

4.8. Milas Hükümet Konağı¹ – Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.22. Milas Hükümet Konağı

4.8.1. Biçim analizi

Giriş cephesindeki portiği oluşturan iki sütun, Dor düzeninin özelliklerini taşımaktadır. Sütun başlığı, abacus, ekhinos ve başlık friziyle, tipik bir Dor elemanıdır. Sütun gövdesi daire kesitli ve yivsizdir. Sütun kaide ise Vignola'nın kullandığı Dor kaidesidir (Bkz. Şekil 3.6) Dolayısıyla plinthos, torus, astragal ve fillet'tan oluşmaktadır.

¹ Yapının giriş kapısının üzerinde yer alan tuğrada, 1327 tarihi yer almaktadır. Miladi 1909'a denk gelen bu tarih, yapının açılış yılıdır. Projelerinin önceki yıllarda hazırlandığı ve inşasının belli bir süre aldığı düşünüldüğünde, tasarımının Sultan II. Abdülhamid döneminde oluşturulduğu sonucuna varılabilir. Binanın Klasik üslupla inşa edilmiş olması da, bunu destekleyen bir unsurdur. Milas Hükümet Konağı'nı tasarlayan mimara ait bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Resim 4.23. Milas Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.8.2. Oran analizi

Sütunların alt bölümünün çevreleri 142 cm olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla sütun alt

çapı (D) : Sütun çevresi = $\pi D \rightarrow D = 142 / 3.14$

$$D = 45.22 \text{ cm}$$

Sütun aralıkları

X yönünde: 522 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 522 / 45.22$$

$$= 11.54$$

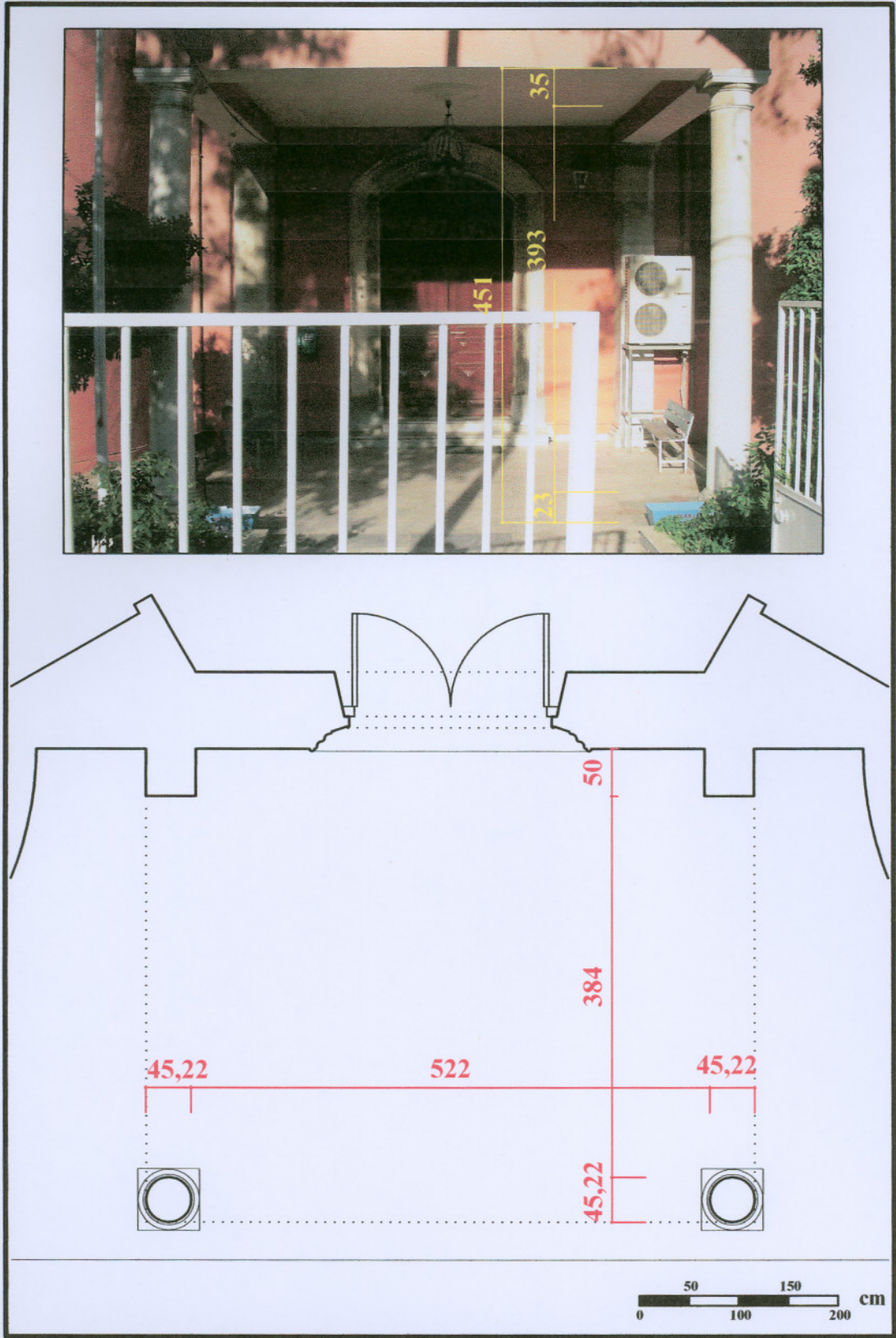
$$= \sim 11.5D$$

Y yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 156 cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 156 / 45.22$$

$$= 8.49$$

$$= \sim 8.5D$$

Resim 4.24. Milas Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 451 cm'dir.

$$\begin{aligned}\text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 451 / 45,22 \\ &= 9,97 \\ &= \sim 10D\end{aligned}$$

Sütun öğeleri

Sütun kaide yüksekliği : 23 cm $\rightarrow 23 / 45,22 = 0,51 = \sim 0,5D$

Sütun kaide genişliği : 62 cm $\rightarrow 62 / 45,22 = 1,37D$

Sütun başlık yüksekliği : 35cm $\rightarrow 35 / 45,22 = 0,77 = \sim 0,75D$

4.8.3. Değerlendirme

İki sütunun arasındaki mesafe (11,5D) sütun çapıyla ilişkilidir.

Biçimsel olarak tipik bir Dor sütunu olma durumu, sütun yüksekliğinin çapın 10 katı olması nedeniyle oransal anlamda bozulur.

Sütun başlığı yüksekliği (0,75D) klasik oranların üzerindedir. Kaide yüksekliği tüm kuramcılarda olduğu gibi 0,5D'dir. Kaide genişliği(1,37D) ise Vignola'nın belirlediği oranlara uygundur (Bkz. Çizelge 3.2).

4.9. Safranbolu Hükümet Konağı¹ – Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.25. Safranbolu Hükümet Konağı

4.9.1. Biçim analizi

Sütun düzeni incelendiğinde, Dor ve Korint öğelerinin birlikte kullanıldığı görülür. Bu seçmeci tutum özellikle başlıkta çok belirgindir. Abacus kısmı Korint'teki gibi incedir. Dor'a ait bir eleman olan Ekhinos ise, Korint palmetleri², iki boyutlu akant yaprakları ve volüt filizleriyle yorumlandığı süslemelerle donatılmıştır. Başlığın alt kısmında Dor'a uygun olarak başlık frizi görülmektedir.. Sütun gövdesi yivsiz ve daire kesitlidir. Sütunların alt kısmında, plinthos, torus ve yarım scotia'dan oluşan, eksik bir Attika kaide bulunmaktadır. Sütunlar podestal üzerine oturmaktadır.

¹ Yapının alınılğında yer alan İmparatorluk armasında, 1320 ve 1322 tarihleri yer almaktadır. Bunların binanın açıldığı yıla ait Rumi ve Hicri tarihler olduğu düşünüldüğünde, Safranbolu Hükümet Konağının yapım tarihinin 1904-1905 olduğu anlaşılmaktadır. Yapının mimarı ise bilinmemektedir.

² Palmet motif, Korint sütununda başlığın orta bölümünde, üstte yer alır (Arseven, 1983).

Resim 4.26. Safranbolu Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.9.2. Oran analizi

Sütunların alt bölümünün çevreleri 123 cm olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla sütun alt

çapı (D) : Sütun çevresi = $\pi D \rightarrow D = 123 / 3,14$

$D = 39,17 \text{ cm}$

Sütun aralıkları

X($\rightarrow$) yönünde: 224 – 294 – 228 cm'dir.

Uzunluk / Çap = $224 / 39,17$

$= 5,72$

Uzunluk / Çap = $294 / 39,17$

$= 7,51$

Uzunluk / Çap = $228 / 39,17$

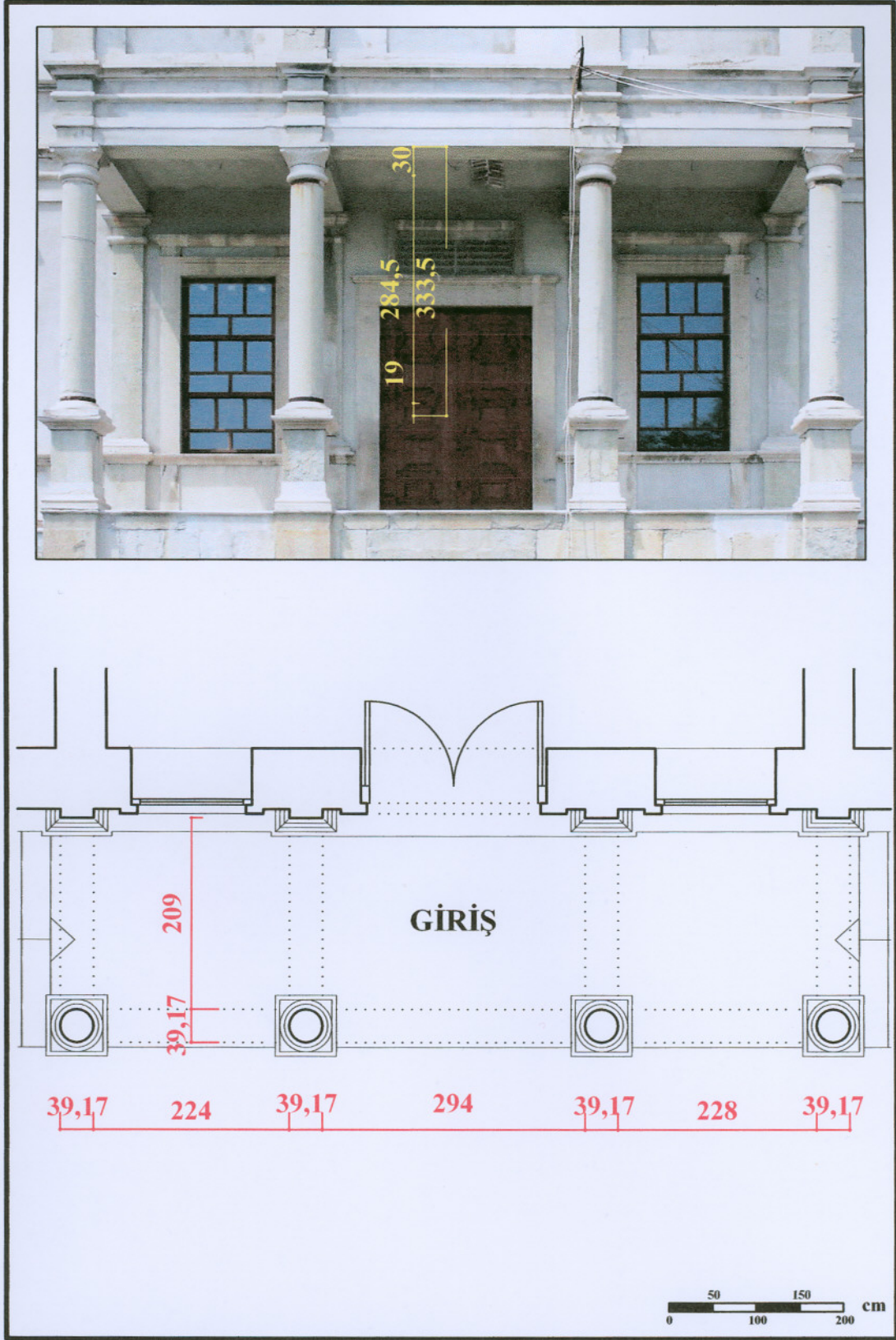
$= 5,82$

$\rightarrow \sim 5,75 D - 7,5 D - 5,75 D$

Y ($\uparrow$) yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 209 cm'dir.

Uzunluk / Çap = $209 / 39,17$

$= 5,33D$

Resim 4.27. Safranbolu Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 333,5 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 333,5 / 39,17 \\ &= 8,51 \\ &= \sim 8,5 D \end{aligned}$$

Sütun öğeleri

Sütun başlığı yüksekliği : 30 cm $\rightarrow 30 / 39,17 = 0,77 = \sim 0,75D$

Sütun kaidesi yüksekliği : 19 cm $\rightarrow 19 / 39,17 = 0,49 = \sim 0,5D$

Sütun kaidesi genişliği : 63 cm $\rightarrow 63 / 39,17 = 1,60D$

4.9.3. Değerlendirme

Sütun aralıkları, çapla ilişkili bir biçimde oranlanmıştır: (5,75D-7,5D-5,75D) .

Sütun biçimlenmesinin Dor ile Korint arasında olma durumu sütun yükseklik oranında da devam eder: 8,5D.

Sütun kaidesi 0,5D oranıyla klasik düzenlere uygundur. Ancak başlık yüksekliği ve kaide genişliği oranları uygun değildir.

4.10. Erdek Hükümet Konağı¹ – Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.28. Erdek Hükümet Konağı

4.10.1 Biçim analizi

Sütun başlığındaki ana elemanlar Dor düzenine aittir. Abacus oldukça abartılı oranlarla imal edilmiştir. Ayrıca başlıkta ekhinos yoktur ve doğrudan silindirik gövdeye geçilir. Başlığın alt kısmını oluşturan silindirik kısım akant yaprakları ile donatılmıştır. Bu anlamda yine Korint başlık ile bir ilişkilene sözkonusudur. Korint'te abacus'un altında yer alan konik gövde yerine, silindirik gövde kullanılmıştır. Sütun gövdesi yivsizdir. Sütun kaidesi ise, Attika kaideye getirilmiş bir yorumdur. Kaidenin elemanları arasında özgün oranlarına aykırılık sözkonusudur. Ayrıca, özgün halinde alttaki torus'a göre daha küçük olan üst torus iyice küçülmüş ve bir astragal halini almıştır.

¹ Erdek Hükümet Konağı'nın temel atma törenine ait, 1905'te çekilmiş bir fotoğraf bulunmaktadır (Kaymakamlık Arşivi). Yapının mimarı ise bilinmemektedir.

Resim 4.29. Erdek Hükümet Konağı – Sütun başlığı ve kaidesi

4.10.2. Oran analizi

Sütun gövdelerinin alt bölümünde sütun çevreleri 109-110-109,5-109,5 cm olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla sütun alt çapı (D) :

$$\begin{aligned} \text{Sütun çevresi} = \Pi D &= \rightarrow D = 109,5 / 3,14 \\ D &= 34,87 \text{ cm} \end{aligned}$$

Sütun aralıkları

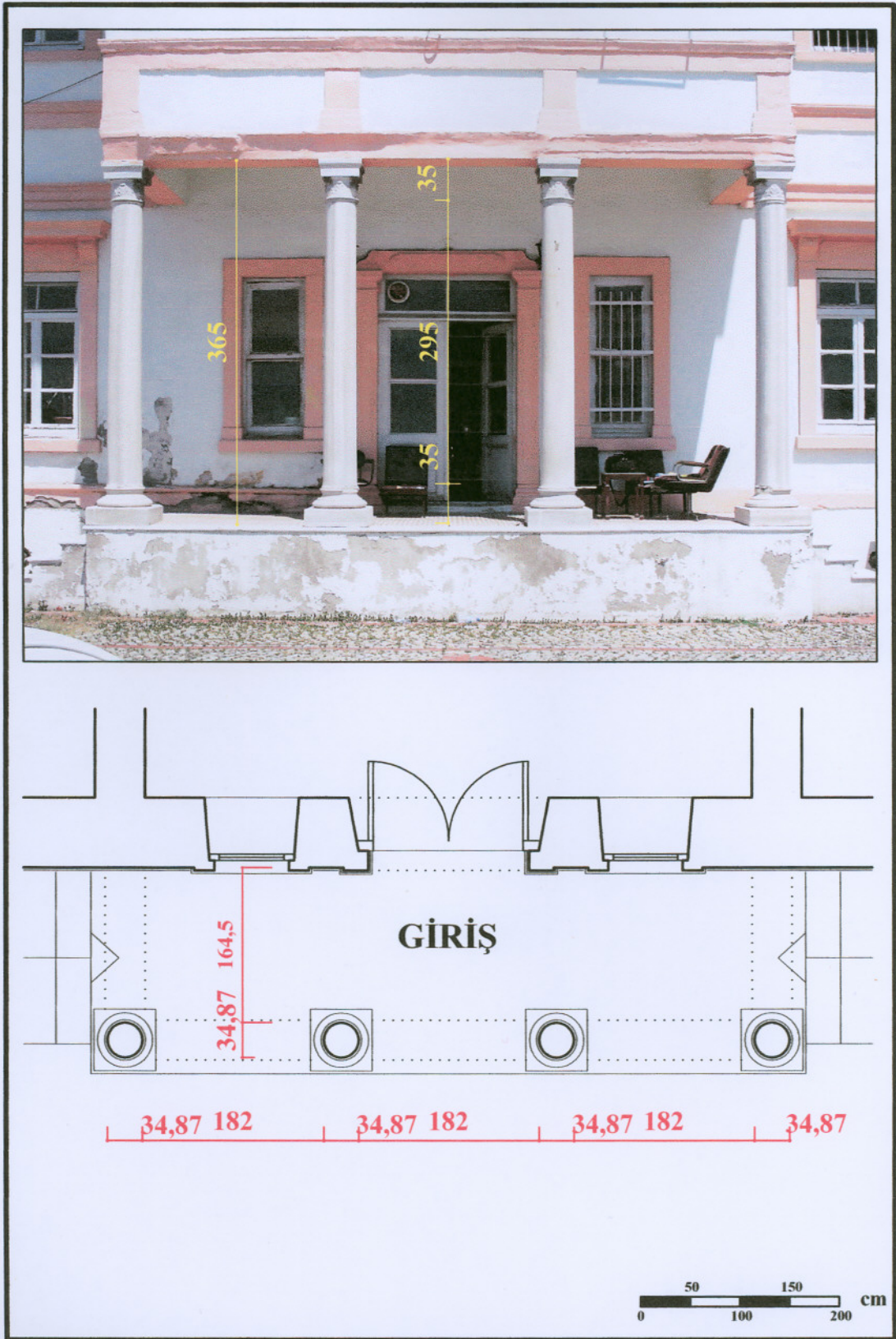
X yönünde: 182 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 182 / 34,87 \\ &= 5,21 \end{aligned}$$

$$\rightarrow \sim 5,25 D - 5,25 D - 5,25 D$$

Y yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 164,5 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 164,5 / 34,87 \\ &= 4,72 \\ &= \sim 4,75 D \end{aligned}$$

Resim 4.30. Erdek Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 365 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 365 / 34,87 \\ &= 10,47 \\ &= \sim 10,5D \end{aligned}$$

Sütun öğeleri

Sütun başlığı yüksekliği : 35cm $\rightarrow 35 / 34,87 = 1D$

Sütun kaidesi yüksekliği : 35cm $\rightarrow 35 / 34,87 = 1D$

Sütun kaidesi genişliği : 62x62 cm $\rightarrow 62 / 34,87 = 1,78 = \sim 1,75D$

4.10.3. Değerlendirme

Sütun aralıklarının 5,25D-5,25D-5,25D biçiminde bir düzen oluşturması, klasik düzende varolan bir üçlemedir : araeostios.

Biçimsel olarak, Dor başlığın, kullanılan akant yapraklarıyla Korintleşmesi gibi bir yorum sözkonusudur. Sütun başlığının yükseklik oranı 1D, bunu perçinler niteliktedir. Sütun yüksekliği, Korent düzeninde bazı durumlarda kullanılan 10,5D'dir(Serlio, 1982).

Kaide genişliği (1,75D) ve kaide yüksekliği (1D) sütun çapı ile oranlanmış olmakla birlikte, klasik kuramcıların ortaya koyduğu değerlerin üzerindedir.

4.11. Taşköprü Hükümet Konağı¹ - Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.31. Taşköprü Hükümet Konağı

4.11.1. Biçim analizi

Sütunlar genel olarak Dor düzeninin özelliklerini göstermektedir. Başlıkta klasik Dor başlığında bulunan Abakus, ekhinos ve başlık frizi bölümleri yer almaktadır. Ancak köşelerde imal edilen akant yaprakları ve volüt filizleri, Korint başlığından yorumlanarak alınmıştır. Sütun gövdesi yivsizdir. Sütun kaidesi ise plinthos ve torus'a ve torusla birleşik scotia'ya sahip olması nedeniyle, attika kaidesinden yorumlanmıştır. Ancak torus'un yüksekliği fazla tutulmuş, dolayısıyla bu eleman soğan başına benzemiştir.

¹ Taşköprü Hükümet Konağı'nın 1979'da hazırlanan tescil fişinde, yapım tarihi Hicri 1310 (Miladi 1892-1893) olarak görülmektedir. Yapının mimarı bilinmemektedir.

Resim 4.32. Taşköprü Hükümet Konağı – Sütun başlığı ve kaidesi

4.11.2. Oran analizi

Sütunların alt bölümlerinin çevreleri 86-88-88-88 cm olarak ölçülmüştür; sütun çevresi 88cm alınmıştır. Sütun çevresi = $\Pi D \rightarrow D = 88 / 3,14$
 $D = 28 \text{ cm}$

Sütun aralıkları

X yönünde: 137 – 176 – 138,5 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 137 / 28 \\ &= 4,89 \end{aligned}$$

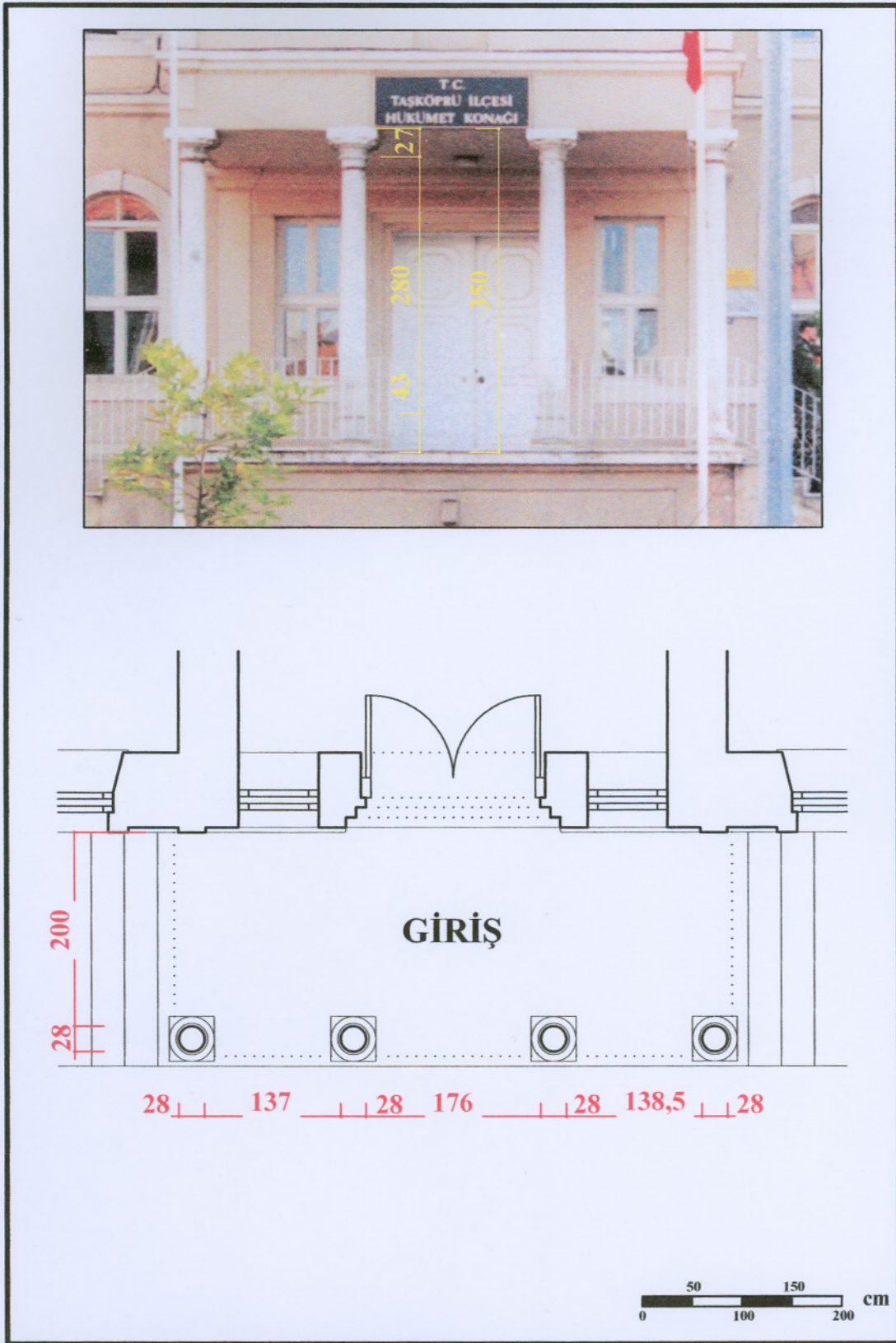
$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 176 / 28 \\ &= 6,25 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 138,5 / 28 \\ &= 4,95 \end{aligned}$$

$$\rightarrow 5D - 6,25D - 5D$$

Y yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 200 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 200 / 28 \\ &= 7,14D \end{aligned}$$

Resim 4.33. Taşköprü Hükümet Konağı Sütunlu Giriş – Cephe ve Plan

Sütun yüksekliği

Sütun yüksekliği bugünkü zemine göre hesaplandığına 345 cm'dir. Ancak özgün zemin üzerine 5cm'lik bir kaplama yapılması nedeniyle, yükseklik 350cm alınacaktır (Resim 4.34).

Yükseklik = 350 cm'dir.

Yükseklik / Çap = 350 / 28

→ Yükseklik = 12,5 D

Sütun öğeleri

Sütun başlık yüksekliği : 27cm → 27 / 28 = 0,96 = ~1 D

Sütun kaide yüksekliği : 43cm → 43 / 28 = 1,54 = ~1,5 D

Sütun kaide genişliği : 43cm → 43 / 28 = 1,54 = ~1,5 D

Resim 4.34. Sütun kaidesi-yeni kaplama malzemesi ilişkisi

4.11.3. Değerlendirme

Orta sütun aralığının, diğer aralıklara göre biraz daha büyük olduğu dizilişlere klasik mimarlıkta sıklıkla rastlanır. Burada ortaya çıkan oranlar (5D-6,25D-5D), herhangi bir klasik oranlamaya doğrudan bağlı olmamakla birlikte; ölçülen değerler, sütun aralıklarının oluşturulmasında, sütun çapı ile oranlamanın varolduğunu düşündürmektedir.

Biçimlenme olarak, sütun düzeninin bir Dor yorumu olduğu düşünülebilir. Ancak yukarıda bahsedilen, başlıkta Korint motiflerinin yer alması ve oranlama anlamında da Korint'e daha yakın değerlerin ($h=12,5D$) çıkması, durumu eklektik hale getirmektedir. Başlık yüksekliğinin $1D$ olması Korint'te görülen bir özelliktir. Kaide genişliği, Korint düzeninde de kullanılan Attika kaide genişliğine karşılık gelmektedir. Kaide yüksekliği ($1,5D$) ise bütün oranların üzerindedir.

4.12. Muğla Hükümet Konağı¹ – Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.35. Muğla Hükümet Konağı

4.12.1. Biçim analizi

Muğla Hükümet Konağı'nın kuzey ve güney cephelerinde iki farklı sütunlu giriş bulunmaktadır. Kuzey giriş kısmındaki sütunlar dor düzeninde inşa edilmiştir. Sütun başlıkları, abacus, ekhinos bölümlerine sahiptir. Abacus'un alt köşeleri pahlanarak iç kısımlarına küçük yaprak motifleri işlenmiştir. Sütun gövdesine ait fillet'la gövdeye geçilir. Sütun gövdeleri daire kesitli ve yivsizdir. Sütunlarda Klasik kaide bulunmamaktadır. Ancak sütunların alt kısmında, gövdeden daha geniş bir daire kesitli eleman yer almaktadır. Kuzey cephesindeki sütun aralıkları üzerinde yarım daire ahşap kemerler bulunmaktadır.

¹ 19.yy sonunda inşa edildiği düşünülen Muğla Hükümet Konağı'nın, kesin yapım tarihi ve mimarı bilinmemektedir.

Güney girişindeki sütunlarda da Dor düzeni hakimdir. Başlıkta abacus, ekhinos, fillet ve başlık frizi bulunmaktadır. Abacus'un alt köşelerinde yorumlanmış akant yaprakları yer almaktadır. Sütun gövdesi yivsiz ve daire kesitlidir. Başlıktan gövdeye, gövdeye ait bir eleman olan astragal ile geçilir. Sütunlarda kaide bulunmamaktadır. Sütunlar, gövdelerinin alt kısmında bulunan fillet ile yere otururlar.

Resim 4.36. Muğla Hükümet Konağı güney cephesi – sütun başlığı ve alt bitiş

Resim 4.37. Muğla Hükümet Konağı kuzey cephesi – sütun başlığı ve alt bitiş

4.12.2 Oran analizi

Güney Giriş Sütunları

Sütunların alt bölümünün çevreleri 92,5 cm olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla sütun alt

çapı (D) : Sütun çevresi = $\pi D \rightarrow D = 92,5 / 3,14$

D= 29,45 cm

Sütun aralıkları

X yönünde: 157,5– 157,8 – 157,4 cm'dir.

$$\begin{aligned}\text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 157,5 / 29,45 \\ &= 5,35\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 157,8 / 29,45 \\ &= 5,36\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 157,4 / 29,45 \\ &= 5,34\end{aligned}$$

$$\rightarrow \sim 5,33D - 5,33D - 5,33D$$

Y yönünde (sütun ile duvar arasındaki): 200 cm'dir.

$$\begin{aligned}\text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 200 / 29,45 \\ &= 6,79D\end{aligned}$$

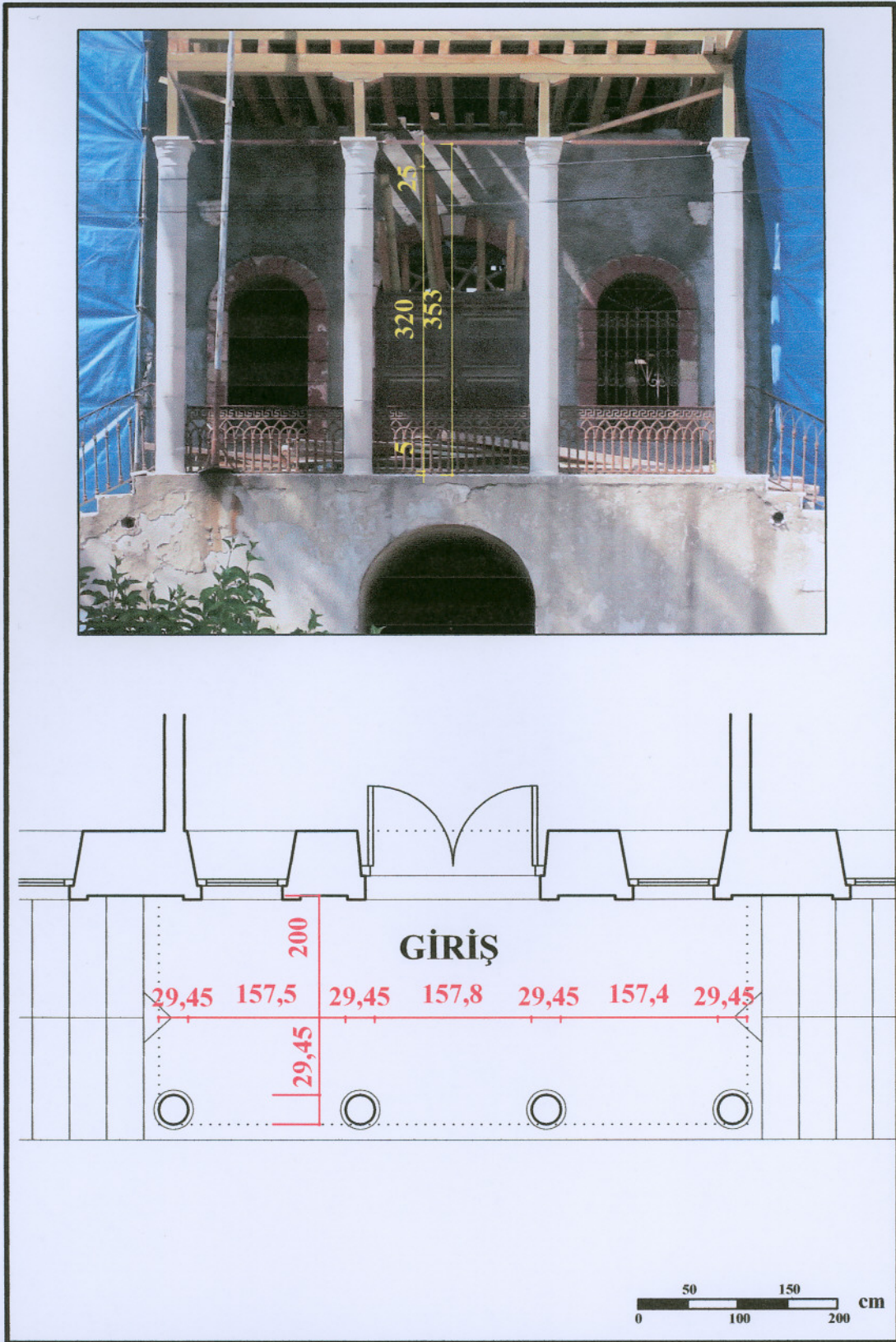
Sütun yüksekliği

Yükseklik = 353 cm'dir.

$$\begin{aligned}\text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 353 / 29,45 \\ &= 11,99 \\ &= \sim 12D\end{aligned}$$

Sütun öğeleri

$$\text{Sütun başlığı yüksekliği} : 25 \text{ cm} \rightarrow 25 / 29,45 = 0,85D$$

Resim 4.38. Muğla Hükümet Konağı Sütunlu Giriş (Güney) – Cephe ve Plan

Kuzey Giriş Sütunları

Sütunların alt kısımlarının çevreleri 81 cm'dir. Dolayısıyla sütun alt çapı (D):

$$\begin{aligned} \text{Sütun çevresi} &= \Pi D \rightarrow D = 81 / 3,14 \\ D &= 25,8 \text{ cm} \end{aligned}$$

Sütun aralıkları

X yönünde: 174– 246 – 175 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk / Çap} &= 174 / 25,8 \\ &= 6,74 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk / Çap} &= 246 / 25,8 \\ &= 9,53 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk / Çap} &= 175 / 25,8 \\ &= 6,78 \end{aligned}$$

$$\rightarrow 6,75D - 9,5D - 6,75D$$

Y yönünde (sütun ile duvar arasındaki): 204 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk / Çap} &= 204 / 25,8 \\ &= 6,93D \end{aligned}$$

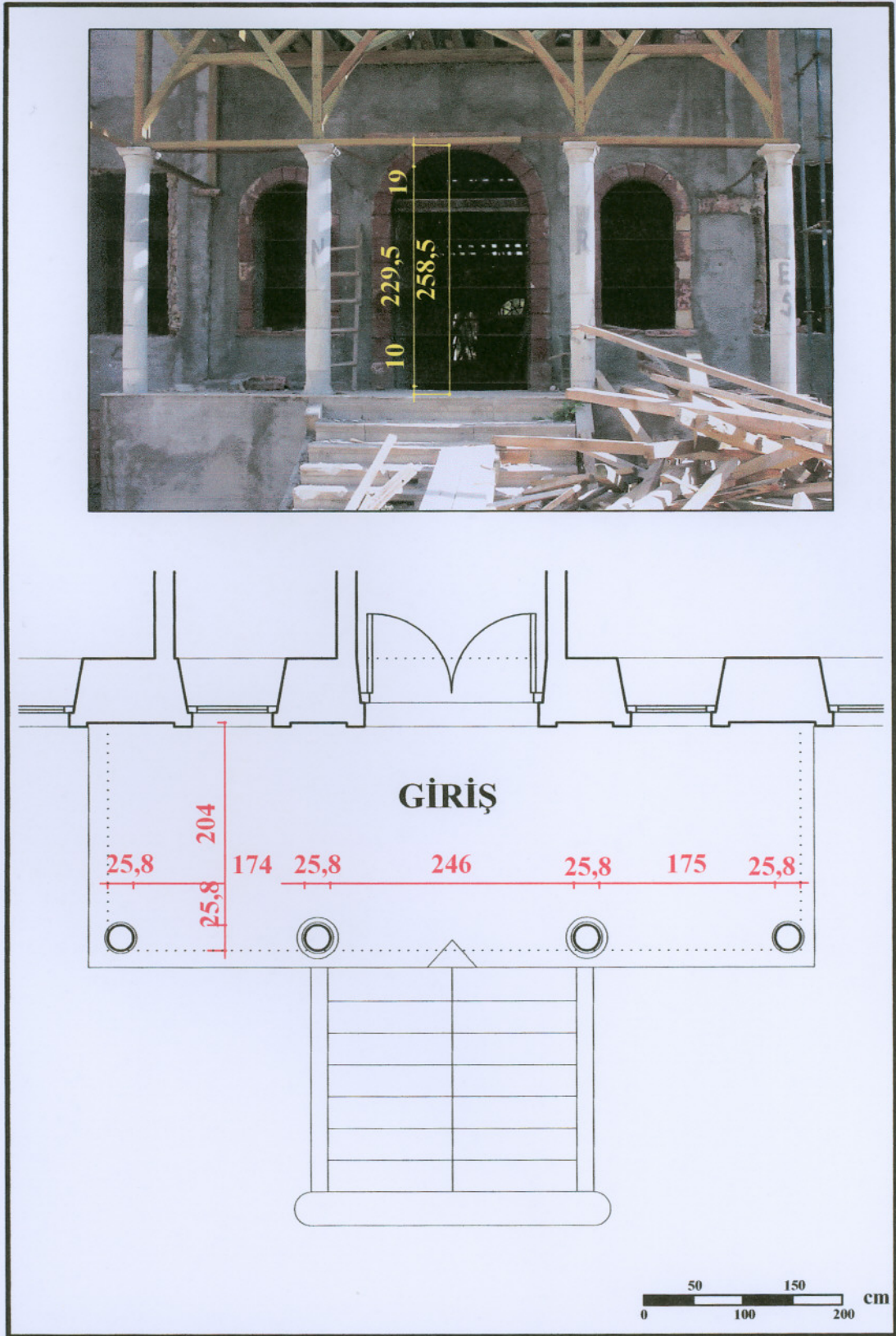
Sütun yüksekliği

Yükseklik = 258,5 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik / Çap} &= 258,5 / 25,8 \\ &= 10,02 \\ &= \sim 10D \end{aligned}$$

Sütun öğeleri

$$\text{Sütun başlığı yüksekliği : } 19 \text{ cm} \rightarrow 19 / 25,8 = 0,74 = \sim 0,75D$$

Resim 4.39. Muğla Hükümet Konağı Sütunlu Giriş (Kuzey) – Cephe ve Plan

4.12.3. Değerlendirme

Muğla Hükümet Konağı'nın güney bölümündeki sütun aralıkları (5,33D–5,33D–5,33D) bir araestilos örneğidir. Kuzey bölümdeki sütun aralıkları (6,75D-9,5D-6,75D) da sütun alt çapı ile ilişkilidir.

Sütunlar, biçimsel olarak Dor sütun düzeninin özelliklerini sergilemesine karşın; sahip olduğu yükseklik oranları, Dor düzenindeki değerlerin üzerindedir. Korint düzenine daha yakın olan 10D ve 12D'lik sütun yükseklik oranları, sütun başlıklarına eklenen Korint yorumu küçük motifler düşünüldüğünde, ilginç bir boyut kazanmaktadır.

Başlık yükseklikleri, Klasik düzenlerdeki oranları karşılamamaktadır.

4.13. Mesudiye Hükümet Konağı¹ - Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.40. Mesudiye Hükümet Konağı

4.13.1. Biçim analizi

Yapının giriş kapısı bulunan batı ve güney cephelerinde iki sütunlu portikler bulunmaktadır. Buradaki sütun düzenini tanımlamak kolay değildir. Kaide bu anlamda özgündür. Sütun gövdesi ise sekizgen kesitlidir. Böylelikle sütun gövdesi yivliymiş gibi algılanmaktadır. Burada klasik düzenlerle biçim benzerliği bulunan tek eleman sütun başlığıdır. Farklı bir yorumla da olsa, akant yapraklarının stilize edildiği görülür. Ayrıca başlığın genel biçimi de düşünülürse, bu elemanın Korint başlıkla benzeştiği söylenebilir. Dolayısıyla düzeni bir Korint yorumu olarak tanımlamak doğru olur.

¹ 1908’de inşa edilen Mesudiye Hükümet Konağı’nın mimarı bilinmemektedir.

Resim 4.41. Mesudiye Hükümet Konağı – Sütun başlık ve kaidesi

4.13.2. Oran analizi

Sekizgen sütunların alt bölümlerinde sekizgenin kenarları 13 cm olarak ölçülmüştür. Bu sekizgenin köşelerinden geçen dairenin yarıçapı 17 cm'dir. Dolayısıyla sütun alt çapı (D) : $D = 17 \times 2 = 34$ cm'dir.

Sütun aralıkları

X (→) yönünde: 340 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 340 / 34 \\ &= 10D \end{aligned}$$

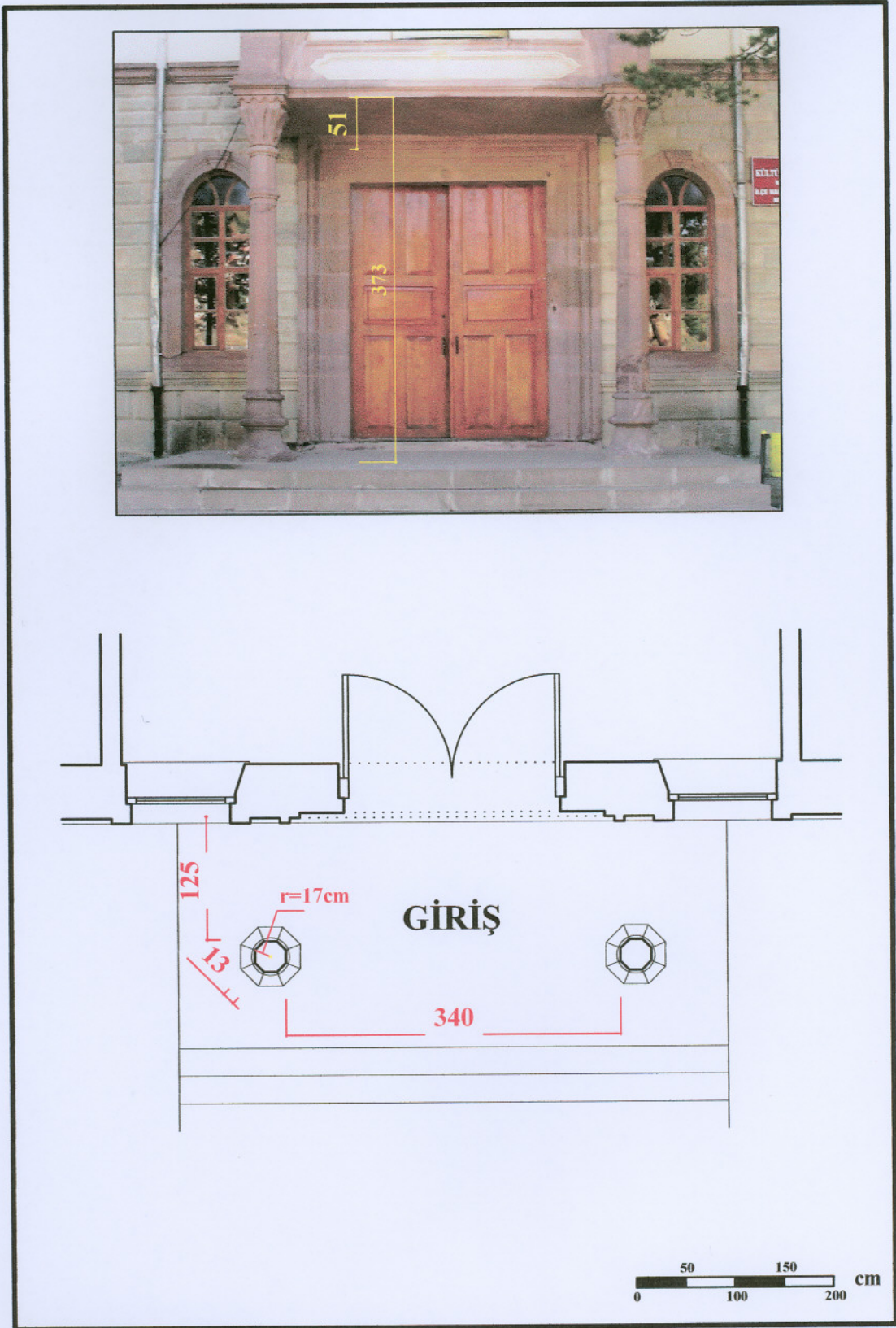
Y (↑) yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 125 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Uzunluk} / \text{Çap} &= 125 / 34 \\ &= 3,67D \end{aligned}$$

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 373 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 373 / 34 \\ &= 10,97 \\ &= \sim 11 D \end{aligned}$$

Resim 4.42. Mesudiye Hükümet Konağı Sütunlu Giriş - Cephe ve Plan

Sütun öğeleri

Sütun başlığı yüksekliği : 51 cm $\rightarrow$ 51 / 34 = 1,5 D

4.13.3. Değerlendirme

Klasik mimarlığın temel oran yasası, ölçülerin sütun çapı modül seçilerek belirlenmesidir. Ordu Mesudiye Hükümet Konağı, bu temel kuralın 19. yy sonu Osmanlı Mimarlığında uygulandığına işaret eden önemli örneklerden biridir. Burada modül, sütun kesitini oluşturan eşkenar sekizgenin köşelerinden geçen çemberin çapıdır. Hesaplanan sütun çapının, hem sütunlar arası uzunluğun (10D) hem de sütun yüksekliğinin(11D) tam katı olması önemlidir. Bu sonucun önceden düşünülmezsizin tesadüfî bir biçimde ortaya çıkma ihtimali çok düşüktür. Sütun yüksekliği oranı, biçimsel anlamda da benzerlik bulunan Korint oranlarına yakındır.

Sütun öğelerinin oranları, klasik oranlara dayanmamaktadır. Ancak yine de sütun başlığı (1,5D), sütun çapı ile oranlanmıştır.

4.14. Siverek Hükümet Konağı¹ – Sütun Düzeni Analizi

Resim 4.43. Siverek Hükümet Konağı

4.14.1. Biçim analizi

Siverek Hükümet Konağı girişinde bulunan beş sütunun düzenini, yorumlanmış Korint olarak tanımlamak mümkündür. Sütun başlıkları stilize edilmiş Korint yapraklarıyla süslüdür. Başlığın soyutlanmış geometrisi de Korint'e uygundur. Sütun gövdeleri yivsiz, daire kesitlidir. Kaideler de başlıklarla aynıdır. Klasik Korint elemanlarına sahip olmamakla birlikte; sütunlar taşıdığı benzerlik ilişkisiyle görsel açıdan Korint'le ilişki kurmaktadır. Sütunlar yarım daire kemerlerle sonlandırılmışlardır.

¹ Kaymakamlıktan elde edilen bilgilere göre, Siverek Hükümet Konağı'nın inşasına 1903'te başlanmış, 1908'de bitirilmiştir. Yapının mimarı bilinmemektedir.

Resim 4.44. Siverek Hükümet Konağı – Sütun kaidesi ve başlığı

4.14.2. Oran analizi

Sütunların gövdelerinin alt kısımdaki çevreleri 92 cm olarak ölçülmüştür.

$$\text{Sütun çevresi} = \Pi D \rightarrow D = 92 / 3,14$$

$$D = 29,3\text{cm}$$

Sütun aralıkları

X(→) yönünde: 30 – 264 – 266 – 262 – 30cm'dir.

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 264 / 29,3$$

$$= 9,01$$

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 266 / 29,3$$

$$= 9,08$$

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 262 / 29,3$$

$$= 8,94$$

$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 30 / 29,3$$

$$= 1,02$$

$$\rightarrow \sim 1D - 9D - 9D - 9D - 1D$$

Y(↑) yönünde (sütun ile plastr arasındaki): 262cm'dir.

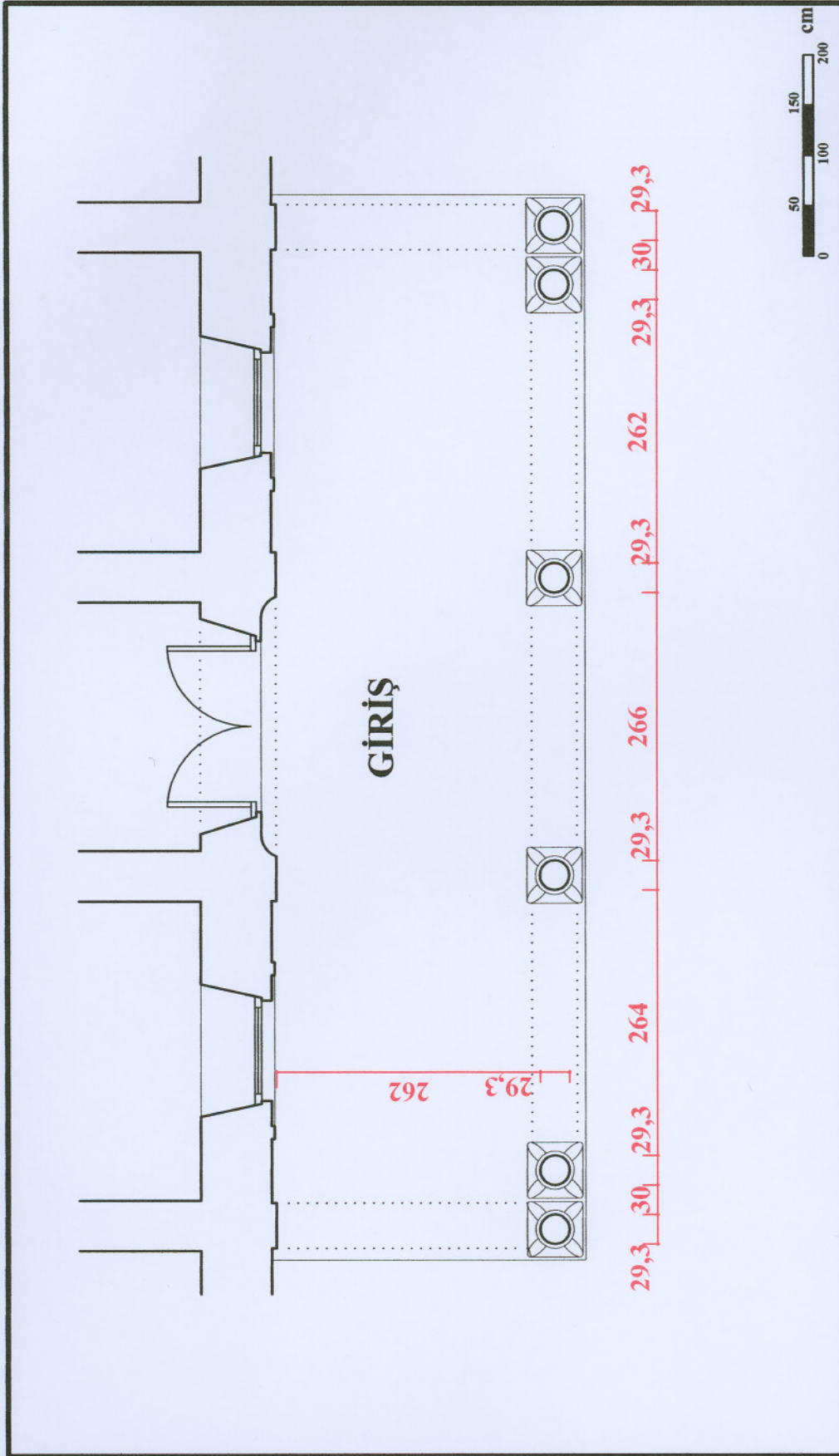
$$\text{Uzunluk} / \text{Çap} = 262 / 29,3$$

$$= 8,94$$

$$= \sim 9D$$

Resim 4.45. Siverek Hükümet Konağı Sütunlu Giriş- Cephe

Şekil 4.2. Siverek Hükümet Konağı Sütunlu Giriş- Plan

Sütun yüksekliği

Yükseklik = 248 cm'dir.

$$\begin{aligned} \text{Yükseklik} / \text{Çap} &= 248 / 29,3 \\ &= 8,47 \end{aligned}$$

$$\rightarrow \text{Yükseklik} = \sim 8,5D$$

Sütun öğeleri

$$\text{Sütun başlık yüksekliği} : 39\text{cm} \rightarrow 39 / 29,3 = 1,33D$$

$$\text{Sütun kaide yüksekliği} : 39\text{cm} \rightarrow 39 / 29,3 = 1,33D$$

4.14.3. Değerlendirme

Köşelerde ikili olmak üzere altı sütundan oluşan diziliş, Rönesans mimarlığında kullanılmıştır. Siverek Hükümet Konağı'nda görülen sütun aralık oranları (1D–9D–9D–9D–1D) planlamanın sütun çapıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Sütun yükseklikleri de sütun çapının 8,5 katı olmasıyla, Korint düzenin sütun yüksekliği oranına yaklaşmıştır.

Sütun öğeleri Korint sütun elemanlarının oranlarının boyut olarak üzerindedir.

5. SONUÇ

Sultan II. Abdülhamid devri hükümet konaklarında gerçekleştirilen sütun düzeni analizinde, incelenen tüm yapılarda Klasik sütun düzenleriyle ilişkilenmenin varolduğu görülmüştür. Ancak bu ilişkilenme, biçimlenme anlayışı ve klasik oranların ele alınışı açısından çeşitlilikler göstermektedir.

İncelenen hükümet konaklarında kullanılan sütun düzenlerini dört ana grupta toplamak mümkündür:

I) *Toskan düzeni kullanımı*: Toskan, Dor'dan türetilmiş bir düzen olduğu için; iki düzen birbirine oldukça benzemektedir. Aralarındaki en önemli fark kaide kullanımıyla ilgilidir¹. İncelenen hükümet konakları içinde, Toskan kaidesi ve diğer elemanlarına sahip; Vitruvius'un belirlediği düzen yükseklik oranını (7D) sağlayan tek yapı Kastamonu Hükümet Konağı'dır.

II) *Dor düzeni kullanımı* : Sütun başlığı Dor özelliklerine uyan, kaidesiz veya Attika kaideden üretilen kaidelere sahip olan Ergani, Sinop, Sivas, Kütahya, Kalecik, Çivril, Milas hükümet konakları, bu kapsamda ele alınmıştır. Biçimsel olarak Sivas ve Milas Hükümet konaklarındaki Dor sütunları, özgün Dor sütunu özelliklerine yaklaşıırken, diğerleri Dor sütun elemanlarının yorumlandığı örnekler olmuştur.

Sütunlarında kaide bulunmayan Sinop Hükümet Konağı'nın yükseklik oranı (6D), Vitruvius'un da belirttiği Yunan Dor sütunu oranlarına uymakta; Ergani Hükümet Konağı'nın ki ise (5D) altında kalmaktadır. Kütahya Hükümet Konağı'nın yükseklik oranı (6,5D) klasik değerlere yakın bir sonuç vermektedir. Sivas, Kalecik ve Çivril Hükümet konakları ise Vignola ve Palladio'nun belirlediği Dor sütun oranlarını (8D) sağlamaktadır. Biçimsel olarak, Klasik Dor'a en yakın sütunlara sahip Milas

¹ 19. yy'a kadar en belirgin fark gövdede yiv kullanımıydı. Dor sütunu yivli iken, Toskan sütununda yiv bulunmamaktaydı. Ancak 19. yy klasisizminin getirdiği sadeleşme ve eklektik tutum, yivsiz sütun gövdelerinin tüm düzenlerde kullanılmasına yol açmıştır.

Hükümet Konağının sütun yükseklik oranı (10D), Dor düzeni oranlarının üzerindedir.

III) *Dor – Korint seçmeciliği* : Bu grupta yer alan Safranbolu, Erdek, Taşköprü ve Muğla hükümet konakları, temel olarak özgün veya yorumlanmış Dor sütun elemanlarına sahiptir. Ancak Dor sütun başlıklarına seçmeci bir biçimde Korint başlığına ait – çağrışım yapan motifler eklenmiştir. İlginç olan, sütun yükseklik oranlarının, Klasik düzenler içinde en yüksek oranlara sahip Korint düzenine uygun olması veya üzerine çıkmasıdır : Safranbolu(8,5D), Erdek(10,5D), Taşköprü(12,5D), Muğla (10D ve 12D). Dolayısıyla bu örneklerde Dor sütunun, eklenen bezeme motifleri ve sütun yükseklik oranlarıyla Korint’leştirildiği söylenebilir.

IV) *Korint yorumları*: İncelenen yapılar içinde Korint düzenin tipik özelliklerini aynen gösteren sütunlara rastlanmamıştır. Ancak Korint düzeni öğelerinin yorumlanarak kullanıldığı yapılar bulunmaktadır : Siverek ve Mesudiye Hükümet Konakları. Sütun yüksekliği oranı açısından Siverek(8,5D) Korint’e yakın bir değer verirken, Mesudiye(11D) üzerine çıkmıştır.

Yukarıdaki sınıflandırmaya bakıldığında, Dor-Toskan düzenleriyle, Korint yorumlarının etkin olmalarına karşın, İyon ve Kompozit düzenlere hiç rastlanılmadığı görülmüştür. Bunun arkasında temel gerekçe olarak 19.yy mimarlığına damgasını vuran Fransa etkisi saptanabilir: Yüzyıl başında ortaya çıkan Ampir stilin simgesi haline gelen Korint sütunlar ve Beaux-Art’daki Vignola etkisine bağlı olarak Dor –Toskan’ın önem kazanması (Bkz. Bölüm 3.), tüm dünyayı olduğu gibi Osmanlı mimarlığını da etkilemiştir.

Ampir stil yalnızca sütun düzenlerinde değil, tüm yapıda egemendir. Klasik mimarlığa getirilen bir yorum olan ampir stil, Osmanlı süzgecinden geçerek yeniden yorumlanmıştır. Hükümet konaklarının cephe anlayışları incelendiğinde, üçgen alınlık, söveli kapı ve pencereler, kat silmeleri, sütun-sütunce-pilastır gibi batılı klasik cephe öğelerinin sadeleştirilerek, yorumlanarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca 19.yy başında Fransa’da ortaya çıkan ampir mimarlığın kullandığı, zafer, güç

ve iktidar sembollerinin yerini, Osmanlı ampir mimarlığında imparatorluk armaları, ayyıldızlar, tuğralar almaktadır.

Sütun aralıkları üzerine bir genelleme yapıldığında, incelenen örneklerin bazılarının klasik sütun diziliş oranlarını yakaladıkları görülür: Kalecik, Erdek ve Muğla-güney sütunları araeostilos düzendedir. İki sütunlu girişlere sahip Sinop, Çivril, Milas ve Mesudiye hükümet konaklarında tek sütun aralığı bulunmaktadır. Bunlardaki aralık genişlikleri Klasik mimarlığın değerlerinden yüksek olmasına karşın; sütun aralıklarının sütun çapı ile ilişkili oranlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Diğer hükümet konaklarında ise orta aralığın daha geniş olduğu dizilişler sözkonusudur. Kapıyı tanımlayan orta aralığın yan sütun aralıklarına göre daha geniş tutulması Klasik kuramcıların önerdikleri bir durumdur (Bkz. Bölüm 3.2.3). Kastamonu Hükümet Konağı'nın yan sütun aralığı (2,25D) eustilos'u, Ergani'nin yan sütun aralığı (1,5D) pycnostilos'u sağlamaktadır. Geri kalanlarda ise yan ve orta sütun aralıkları klasik oranlardan fazladır. Ancak yine de hepsi sütun çapı ile ilişki oranlara sahiptir.

Sütun çapıyla ilişkili olmasına karşın, sütun aralıklarının klasik oranlara göre yüksek çıkmasının nedeni , sütunların yalnızca tek kat boyunca yükselmesidir. Böylelikle ince gövdeli sütunlarla, daha geniş aralıklar sözkonusu olmaktadır. Oysa ki, Klasik mimarlık kuram ve uygulamalarında, giriş sütunları tüm cephe boyunca yükselmekte; bu durum kalın gövdeli sütunlar ve daha küçük aralıklar oluşmasını sağlamaktadır. Osmanlı'nın bu tutumunun arkasında, hükümet konaklarının planlama anlayışını ve Klasik Osmanlı mimarlık geleneğini aramak gerekir: Osmanlı hükümet konaklarında giriş sütunlarının üzerinde, işlevsel bir tercih olarak, makam odasının bulunduğu çıkmalar yer almaktadır¹. Ayrıca giriş sütunlarının tek kat yükselmesi, giriş mekanında, özgün batılı klasik örneklerle göre, daha mütevazî, insani ezmeyen bir ölçeğin oluşmasını sağlamıştır, bu da Klasik Osmanlı mimarlık geleneğinin bilinen bir özelliğidir.

¹ Çivril ve Kalecik Hükümet Konaklarında giriş sütunlarının üzerinde hitabet balkonu bulunmaktadır.

Araştırılan diğer bir konu olan, Hükümet konaklarında, sütunu oluşturan elemanların çapla oranlanarak boyutlandırılması ile ilgili klasik mimarlık kuralının uygulanmasında çeşitlilik görülür. Bazı örneklerde Vitruvius'tan gelen Klasik kurallara uyulduğu, bazılarında uyulmasa da sütun çapıyla ilişkili farklı oranların uygulandığı, geri kalanlarda ise çapa bağlı olmaksızın boyutların belirlendiği tespit edilmiştir.

Üzerinde durulması gereken başka bir konu da, Montani ve Boğos Şaşıyan Efendi'lerin "Usul-ü Mimari-i Osmani" adlı kitaplarında belirttikleri görüşlerle, hükümet konaklarının sütun düzenlerinin karşılaştırılmasıdır. İncelenen hükümet konaklarıyla, kitapta aktarılan "yeni Osmanlı sütunları" arasında biçimsel ilişki bulunamamıştır. Ancak kitapta belirlenen düzen kurallarıyla, hükümet konaklarının sütun düzenleri arasında benzerlikler bulunmaktadır:

- Kitapta geçen, sütun yüksekliklerinin sütun "yarıçapının" tamsayı katı olması kuralı, tüm hükümet konaklarında sağlanmaktadır.
- Ayrıca Klasik sütun yükseklik oranlarının(6D→10D) dışında kalan, Ergani (5D), Erdek (10,5D), Taşköprü (12,5D), Muğla-Güney (12D), Mesudiye (11D)'deki oranlar, kitapta belirlenen aralıklarda (5D→13D) yer bulmaktadır.
- Kitapta aktarılan, sütunların üzerinde sivri kemerlerin yer alması fikri, Kastamonu, Sivas ve Kalecik Hükümet Konaklarında görülen bir özelliktir.

Bu tez çalışması, Osmanlı mimarlığının son döneminde batılı klasik oranların varlığını araştırmak gibi bir amaca sahiptir. Bu nedenle, Osmanlı mimarlığının hükümet konaklarını tasarlariken-inşa ederken, batıyı nasıl ele aldığı incelenmiştir. Osmanlı'nın batılı oranlar dışında, kendi geleneğinden getirdiği geometrik oranları, ebced hesabını veya modül olarak arşın, zira, boğum gibi ölçü birimlerini kullanıp kullanmadığı araştırılmamıştır. Bunların Sultan II. Abdülhamid devri mimarlığında varolup olmadığı başka bir araştırmanın konusudur.

Sonuç olarak, Osmanlı mimarlığının, incelenen yapılar bağlamında; batının, kökeni Antikiteye dayanan Klasik mimarlığının sütun düzenlerini ele alışı, şu şekilde maddelendirilebilir¹:

I) İncelenen örneklerin tümünde, sütunların biçimsel anlamda klasik sütun düzenleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Klasik sütun düzenlerine ait elemanlar kimi zaman özgün biçimlerine yakın, kimi zaman da yorumlanmış halleriyle Osmanlı mimarisine katılmışlardır.

II) Klasik mimarlığın temel oran yasası olan, sütun aralıklarının ve yüksekliklerin sütun çapına göre belirlenmesi kuralı uygulanmıştır:

- Sütun aralıkları, Klasik dizilişlere tam anlamıyla uymasa bile, aralıklar mutlaka çapla ilişkilendirilerek oranlanmıştır.
- Sütun yükseklikleri, klasik düzenlerin oranlarına tam olarak uysun yada uymasın, sütun yüksekliği sütun çapı modül alınarak, “yarıçapın” tamsayı katı olacak biçimde tespit edilmiştir.

Sonuç bölümünde belirtilenler toparlanacak olursa; Osmanlı mimarlığı, dönemin önemli yapıları olan hükümet konaklarında, klasik mimarlığın sütun düzenlerinin biçimlerini, genellikle *yorumlayarak* kullanmıştır. Sütunların üzerine makam odasının getirilmesi gibi bir *işlevsel* tercih ve *geleneginden* getirdiği insani ölçek, mütevazılık gibi unsurlar, klasik sütun düzen ve oran kurallarının, temelinden ayrılmamakla birlikte, yorumlanarak kullanılmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu sonuç, hipotezde de iddia edildiği üzere, dönemin ideolojisi olan, ihtiyaca göre batılı modelleri benimsemeye, gelenek içinde, anladığı ölçüde modernleşmeye uygundur.

¹ Bu ele alış biçimi ve batılı klasik kuramcılarla olan benzerliklerle ilgili tablo Ek-1’de ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

KAYNAKLAR

- Adam, R., “Classical Architecture”, *Harry N. Abrahams Publishers*, New York, 72-73, 112-113 (1990).
- Aktüre, S., “Osmanlı Devletinde Taşra Kentlerindeki Değişim” Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 4.cilt, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 891-904 (1983).
- Akurgal, E., “Anadolu Uygarlıkları”, *Net Yayıncılık*, İzmir, 569-570 (1993).
- Alberti, “The Ten Books of Architecture”, Edward Owen’ın 1755 tarihli İngilizce çevirisinden yeniden basım, *Dover Publications*, New York, 142-145, 148, 200-201 (1986).
- Armağan, M., “Abdülhamid’in Kurtlarla Dansı”, *Ufuk Kitap*, İstanbul, 125-131, 228-251, 276 (2006).
- Arpat, A., “Osmanlı Dini Mimarisinde Modüler Düzen ve Boyutsal Sembolizm”, *YapıDergisi*, (54): 40-43 (1984).
- Arseven, C. E., “Sanat Ansiklopedisi”, *Milli Eğitim Basımevi*, İstanbul, 1121 (1983).
- Bakır, B., “Mimaride Rönesans ve Barok / Osmanlı Başkenti İstanbul’da Etkileri”, *Nobel Yayın Dağıtım*, İstanbul, 2-6 (2003).
- Batur, A., “Batılılaşma Dönem, Osmanlı Mimarlığı”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 4.cilt, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 1038-1067 (1983).
- Batur, A., “M. Vedat Tek, Kimliğinin İzinde Bir Mimar”, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 69 (2003).
- Biber, N., “Kalecik ve Tarihin İzleri”, Ankara, 71-73 (2003).
- Cezar, M., “Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi”, *Türkiye İş Bankası Yayınları*, İstanbul, 120 (1971).
- Çelik, Z., “Değişen İstanbul”, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul, 3, 101-114, 119-120 (1996).
- Deringil, S., “İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi(1876-1909)”, Güven, G. Ç., *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 32, 74-85, 120-122, 147-148, 157-159, 175-178, 183 (2002).
- Duymaz, Ş., “II. Abdülhamid Dönemi İmar Faaliyetleri”, Doktora tezi, *Süleyman Demirel Üni. Sos. Bil. Ens.*, Isparta, 39, 207 (2003).

Eröz, C., “Mimari Donmuş Müziktir”, *Tasarım*, 4(37): 120-123 (1993).

Forssman, E., “Dorisch, Jonisch, Korintisch. Studien über den Gebrauch der Säulenordnungen in der Architektur der 16.-18. Jahrhunderts”, *Vieweg Verlag*, Wiesbaden, 15-17, 30, 33, 50, 57-74, 81-89, 92,96-103, 111-112 (1984).

Forssman, E., “Palladio-Werk und Wirkung”, *Rombach Studeo*, Freiburg im Breisgau, 50, 66 (1999).

Georgeon, F., “Keçi Kılından Kalpağa: Osmanlı imparatorluğunun Son Yüzyılında Ankara’nın Gelişimi”, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Dumont, P., Georgeon, F., Berktaş, A., *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul, 107-109 (1999).

Georgeon, F., “Sultan Abdülhamid”, Berktaş, A., *Homer Kitabevi*, İstanbul, 278-303, 352-368 (2006).

Girsberger, H., Boesiger, W., “Le Corbusier 1910-65”, *Verlag für Architektur*, Zürich, 290-294 (1967).

Gündoğdu, N., “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı Mülki İdareleri”, Doktora tezi, *A.Ü.T.İ.T.E.*, Ankara, 35-63 (1988).

Haçerlioğlu, O., “Düşünce Tarihi”, *Remzi Kitabevi*, İstanbul, 76-78, 133-137 (1995).

Hasol, D., “Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü”, *YEM Yayınları*, İstanbul, 385 (1988).

Hauser, A., “Sozialgeschichte der Kunst und Literatur”, München, *C.H. Beck Verlag*, 162-167 (1953).

İnalcık, H., “Osmanlı İmparatorluğu – Toplum ve Ekonomi”, *Eren Yayıncılık*, İstanbul, 425-430 (1996).

Isermeyer, C.-A., “Empire”, *Heyne Verlag*, München, 43-72 (1977).

Kalyoncu, M., “Kütahya’da Selçuklu-Germiyan ve Osmanlı Eserleri”, *Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları*, Kütahya, 395-400 (1999).

Kaynar, H., “Şehir İktidar İlişkisi Çerçevesinde Osmanlı Modernleşmesi ve Osmanlı Şehirleri”, Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens.*, Ankara, 5-6 (2000).

Kruft, H.W., “Geschichte der Architektur-Theorie”, *Verlag C.H. Beck*, München, 29, 49, 57, 63-64, 80-92, 96, 112, 120, 137-153, 220, 315-324, 327-330 (1995).

Kuban, D., “Sinan’ın Dünya Mimarısındaki Yeri”, Mimarbaşı Kocasınan, 1. cilt, Bayram, S., *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını*, Ankara, 581-624 (1988).

Lory, B., Popovic, A., “Balkanların Kavşağındaki Manastır”, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Dumont, P., Georgeon, F., Berktaş, A., **Tarih Vakfı Yurt Yayınları**, İstanbul, 64-65 (1999).

Lewis, B., “Modern Türkiye’nin Doğuşu”, Kırıatlı, M., **Türk Tarih Kurumu**, Ankara, 176-182 (2004).

Mardan, E., “Ondokuzuncu Yüzyıl Sonunda Osmanlı İmparatorluğu’nda Yapı Alanında Çalışanlar”, **X. Türk Tarih Kongresi**, 22-26 Eylül 1986, Ankara, 2461-2468 (1994).

Middleton, R., Watkin, D., “Klassizismus und Historismus”, 2. cilt, **Deutsche Verlag-Anstalt**, Stuttgart, 378-380 (1987).

Mitrovic, B., “Vignola-Canon of the Five Orders of Architecture”, **Acanthus Press**, New York, 111 (1999).

Montani, Şaşıyan, B., “Usul-ü Mimari-i Osmani”, İstanbul, 12-15 (1873).

Naredi-Rainer, P.von, “Architektur und Harmonie”, **Dumont Buchverlag**, Köln, 18-27, 40-41, 100, 130, 139-142, 166-172, 177-183, 186-193 (2001).

Ortaylı, İ., “Söyleşi: Osmanlı’dan Bugüne Hükümet Konakları”, **Mimarlık**, 22(203): 3-15 (1984).

Ortaylı, İ., “İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı”, **Alkım Yayınevi**, İstanbul, 24,25, 31,32 (2006).

Özdural, A., “Analyses of the Geometry of Stalactites: Buruciye Medrese in Sivas”, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 11(1-2), 57-71 (1991).

Palladio, “The Four Books of Architecture”, Isaac Ware’nin 1738 tarihli İngilizce çevirinden yeniden basım, **Dover Publications**, New York, 12-25, XII-XV, XVII, XXI-XXVIII (1965).

Saner, T., “19. yy Yeni Türk Mimarlığında Antik Anlayış”, **Yapı Dergisi**, (211): 71-78 (1999).

Serlio, “The Five Books of Architecture”, R. Peake’nin 1611 tarihli İngilizce çevirisinden yeniden basım, **Dover Publications**, New York, Kitap IV: 1-4, 29, 32-33, 65-68, 115-118 (1982).

Söylemezoğlu, K., “İstanbul Rüstem Paşa Camii”, **II. Uluslararası Türk ve İslam Bilim ve Teknolojileri Kongresi**, 2.cilt, 105-114 (1982).

Sözen, M., Tanyeli, U., “Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü”, **Remzi Kitabevi**, İstanbul, 74, 178, 249 (1999).

Tekeli, İ., “Tanzimattan Cumhuriyete Kentsel Değişim”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 4.cilt, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 878-890 (1983).

Tekeli, İ., İlkin, S., “Osmanlı İmparatorluğunda 19.yüzyılın ikinci yarısında Nafia Programları ve Teknoloji Gelişimi Üzerine” , *Toplum ve ekonomi* (3) : 27-56 (1992).

Tunalı, İ., “Estetik”, *Remzi Kitabevi*, İstanbul, 145-147 (1996).

Tuncer, N., “Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde İç Mekan ve Cephelerde Oran", Doktora tezi, *Y.T.Ü.F.B.E.*, İstanbul, 168-174 (1996).

Tunçer, O.C., “Orantı ve Modül üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler”, *Vakıflar Dergisi*, XIII: 449-488 (1981).

Tunçer, O.C., “Birkaç Selçuklu Taçkapısında Geometrik Araştırmalar”, *Vakıflar Dergisi*, XVI: 61-76 (1982).

Vignola, “Canon of the Five Orders of Architecture”, Mitrovic, B., *Acanthus Press*, New York, 26-27, 32-34, 36-46, 48-49, 60-61, 72 (1999).

Vitruvius, “Mimarlık Üzerine On Kitap”, Güven, S., *Şevki Vanlı Yayınları*, Ankara, 10, 55-61, 64-68, 72-73, 78-79, 84-86 (1993).

Ware, W. R., “The American Vignola”, 1903 tarihli orijinalinden yeniden basım, *Dover Publications*, New York, 3 (1994).

Wittkop, J.F., “Die Welt des Empire”, *Kurt Desch Verlag*, München, 108-126, 142-156, 298-354 (1968).

Wittkower, R., “Architectural Principles in the Age of Humanism”, *Academy Editions*, London, 43, 67-69, 119-125 (1998).

Yavuz, Y., Özkan, S., “Osmanlı Mimarlığının Son Yılları”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 4.cilt, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 1078-1085 (1983).

Yerasimos, S., “Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine”, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Dumont, P., Georgeon, F., Berkday, A., *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul, 1-19 (1999).

EKLER

EK-1. Hükümet Konakları Sütun Düzeni Analizleri ile Klasik Mimarlık Kuramcılarının Oranları Arasındaki Benzerlik Tablosu (D=sütun alt çapı)

Analiz Kriterleri Hükümet Konakları	Biçim Analizi	Oran Analizi																					
		Sütun Düzeni	Sütun Yüksekliği						Sütun Kaide Yüksekliği		Sütun Kaide Genişliği						Sütun Başlık Yüksekliği						Sütun Aralıkları
			Ölçülen	Vitrivius	Alberti	Serlio	Vignola	Palladio	Ölçülen	Tüm Kuramcılar	Ölçülen	Vitrivius	Alberti	Serlio	Vignola	Palladio	Ölçülen	Vitrivius	Alberti	Serlio	Vignola	Palladio	Ölçülen
Kastamonu	Toskan	7D	X			X	X	0,75D		1,67D						0,75D						2,25D-7,5D-2,25D	
Ergani	Dor Yorumu	5D						-		-						1D						1,5D-8D-1,5D	
Sinop	Dor Yorumu	6D	X					-		-						0,5D	X	X	X	X	X	12D	
Sivas	Dor Yorumu	8D				X	X	0,85D		1,33D		X			X	0,79D						2,5D-10D-2,5D	
Kütahya	Dor Yorumu	6,5D						0,5D	X	1,07D						0,75D						3,75D-7D-3,75D	
Kalecik	Dor Yorumu	8D				X	X	1D		1,5D		X	X			1D						4,75D-4,75D-4,75D	
Çivril	Dor Yorumu	8D				X	X	0,25D		1,33D		X			X	1,33D						7,75D	
Milas	Dor	10D						0,5D	X	1,37D		X		X	X	0,75D						11,5D	
Safranbolu	Dor-Korint Seçmeciliği	8,5D						0,5D	X	1,60D						0,75D						5,75D-7,5D-5,75D	
Erdek	Dor-Korint Seçmeciliği	10,5D						1D		1,75D						1D	X	X	X		X	5,25D-5,25D-5,25D	
Taşköprü	Dor-Korint Seçmeciliği	12,5D						1,5D		1,5D	X	X	X			1D	X	X	X		X	5D-6,25D-5D	
Muğla (Güney)	Dor-Korint Seçmeciliği	12D						-		-						0,85D						5,33D-5,33D-5,33D	
Muğla (Kuzey)	Dor-Korint Seçmeciliği	10D				X		-		-						0,75D						6,75D-9,5D-6,75D	
Mesudiye	Korint Yorumu	11D								-						1,5D						10D	
Siverek	Korint Yorumu	8,5D						1,33D		1,75D						1,33D						1D-9D-9D-9D-1D	

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AYDIN, Önder
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 10.09.1971 Ankara
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (312) 231 74 00
 Faks : 0 (312)
 e-mail : oaydin@gazi.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi /Mimarlık Anabilim Dalı	2000
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Mimarlık Bölümü	1995
Lise	Ankara Anadolu Lisesi	1989

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1998-	Gazi Üniversitesi	Uzman
1996-1997	Yavuz Özkaya Mimarlık Bürosu	Mimar
1995-1996	TMMOB Mimarlar Odası Ank. Şub.	Şube Sek. Yrd.

Yabancı Dil

Almanca (iyi), İngilizce(orta)

Yayınlar

1. Onur, Z., Kesmez, İ., Aydın, Ö., “The Conflict of Theory and Design in Architecture, in Developing Countries”, 19. EAAE International Conference 23-25 Mayıs 2001, Ankara, (2001).

Hobiler

Basketbol.